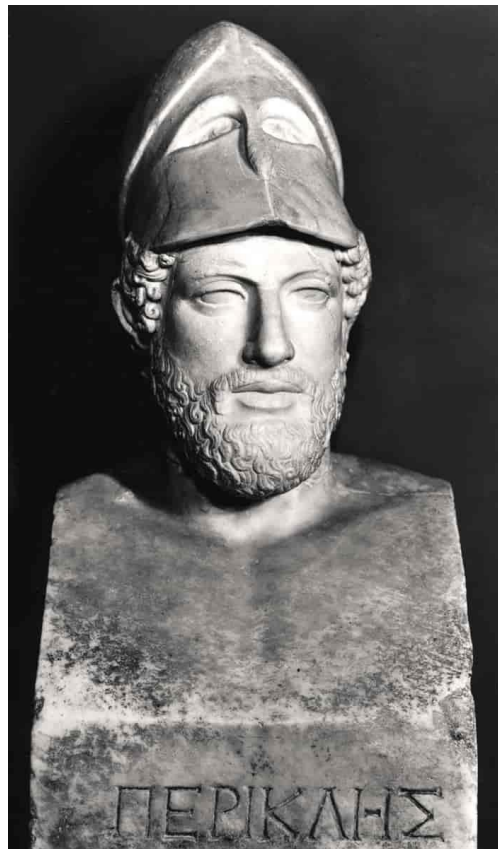

PLOUTARCHOS

HET LEVEN VAN

PERIKLES

Geannoteerd, vertaald en ingeleid door drs. J.H. van Hal 2023

Inhoud

Inleiding	5
Ploutarchos.....	6
Περικλῆς.....	7
1 Laat het verstand leiden.....	7
2 Het product is van belang.....	11
3 Afkomst en hoofd.....	13
4 Geestelijke vorming.....	15
5 Perikles' optreden	19
6 Perikles' macht voorzien	21
7 Perikles' openbare optreden.....	25
8 De Olympiër.....	29
9 De weg naar de macht.....	33
10 Het einde van Kimoon	35
11. Perikles' antwoord op Thoukudides.....	37
12 Het gemeenschappelijke geld leidde tot bloei.....	41
13 Perikles' bouwactiviteiten en zijn bouwheren	45
14 Perikles beschuldigd	51
15 Perikles' onkreukbaarheid.....	53
16 Onkreukbaarheid en soberte	55
17 Overschatting	59
18 Op zekerheid	61
19 Bewondering in buitenland en thuis.....	63
20 Perikles laat zich niet meeslepen.	65
21 Gericht op beveiliging.....	67
22 Perikles en Kleandrides	67
23 Optreden op Euboia.....	69
24 Aspasia	71
25 Onbesteekbaar.....	77
26 Melissos.....	79
27 Melissos verslagen en Artemoon	81
28 De zege op de Samiërs.....	83
29 Doelbewust op de oorlog af	85
30 Persoonlijke motieven tegen Megara?	89
31 Pheidias aangeklaagd, veroordeeld en gestorven.....	91
32 Perikles in processen verwickeld	93
33 Gejongleer.....	95
34 Het begin van de pest.....	99
35 Een expeditie gefrustreerd door de pest	103
36 Huiselijk leed.....	105
37 Het hemd is nader dan de rok.....	107
38 Op het sterfbed.....	109
39 Olympiër.....	111

Inleiding

Het Athene van de vijfde eeuw voor Christus heeft een aantal grote politici en veldheren voortgebracht, mannen die niet alleen grootse dingen hebben laten zien, maar met wie het ook anders afgelopen is dan verwacht of gehoopt. Eén van die grootheden is zeker Perikles. Hij heeft in hoge mate bijgedragen aan de politieke, militaire, economische en culturele ontwikkeling van Athene in de tweede helft van de 5e eeuw. Helaas voor Athene en voor hem mondde de enorme ontwikkeling uit in een vernietigende oorlog met de Peloponnesische bond. Deze oorlog zou Athene misschien wel gewonnen hebben, ware het niet dat Perikles vroegtijdig door een onverwachte pest gestorven is. Niemand kon Perikles na diens dood vervangen. Het belang van hem en het gemis aan hem deden zich na zijn dood in Athene zeer voelen en de stad was dan ook gedoemd langzaam haar ondergang tegemoet te gaan; immers, de man die alles in evenwicht wist te houden was verdwenen.

Het is dan ook geen wonder dat Perikles' grootsheid ertoe aanzet meer over hem te willen weten. De meest volledige bron over hem is Ploutarchus' biografie van Perikles. Weliswaar leefde Ploutarchus in de eerste en tweede eeuw na Christus en is hij niet zozeer een historicus en veel meer een karakterbeschrijvende biograaf, maar hij baseert zich op bronnen uit Perikles' tijd (historici als Thoukudides, Ion, Stesimbrotos, comici als Kratinos, Telekleides, Hermippos, Eupolis, Plato en Aristophanes, historici uit latere tijd zoals Ephoros, Idomeneus en Duris en filosofen zoals Aischines, Plato, Aristoteles, Herakleides, Theophrastes en Kriotlaos en verder de wetsverzameling van Krateros).

Ploutarchos

Ploutarchos (L. Mestrius Plutarchus) was een belangrijke historicus en filosoof. Hij leefde van omstreeks 46 tot minstens 120 n.Chr.

Hij werd geboren in een vooraanstaande familie uit Chaironeia in Boeotië. Hij kreeg in Athene een degelijke filosofische scholing. Ondanks het feit dat hij zich bij de Akademeia van Plato aansloot, was hij eerder een eclecticus. In zijn latere traktaten zette hij zich tegen de epicuristen en ook de stoïcijnen af.

Hij kreeg later verschillende hoge onderscheidingen: onder meer het ereburgerschap van Athene en het priesterschap van Apollon te Delphi. Hij was een gefortuneerd man, maakte grote reizen en heeft onder meer Alexandrië en Azië bezocht. Als afgevaardigde van Athene bezocht hij verschillende malen Rome, waar hij in contact kwam met de hoogste kringen. Hij dankte zijn Romeinse naam aan zijn vriend Lucius Mestrius Florus, die bevriend was met keizer Vespasianus. Ook Quintus Sosius Senecio, aan wie hij zijn "Parallele levens" zou opdragen, was een vriend van hem. Deze was driemaal consul en een veldheer van Traianus in de Dacische Oorlogen. Zo verwierf hij de gunst van Traianus en Hadrianus, die hem belangrijke functies toevertrouwden. Plutarchus was enige tijd procurator van de provincie Achaëa.

Ploutarchos was een veelschrijver. Zeer veel van zijn werk is over. Veel van zijn geschriften zijn historisch. Hij was zich bewust van zijn beperkingen op historisch gebied, maar zijn werk heeft veel belangrijke informatie, te meer omdat hij zich wel op bronnen baseerde. Hij heeft talloze biografieën geschreven. Daarnaast heeft hij zich als filosoof niet onbetuigd gelaten.

In de oudheid was Ploutarchos een veel gelezen schrijver.

Περικλῆς

1 Laat het verstand leiden.

Ξένους τινὰς ἐν Ῥώμῃ πλουσίους κυνῶν τέκνα καὶ πιθήκων¹ ἐν τοῖς κόλποις² περιφέροντας καὶ ἀγαπῶντας³ ἰδὼν ὁ Καῖσαρ, ὡς ἔοικεν, ἠρώτησεν εἰ παιδία παρ' αὐτοῖς οὐ τίκτουσιν αἱ γυναῖκες, ἡγεμονικῶς⁴ σφόδρα νουθετήσας⁵ τοὺς τὸ φύσει⁶ φιλητικὸν⁷ ἐν ἡμῖν καὶ φιλόστοργον⁸ εἰς θηρία καταναλίσκοντας⁹ ἀνθρώποις ὀφειλόμενον¹⁰. Ἄρ' οὖν, ἐπεὶ φιλομαθὲς¹¹ τι κέκτηται¹² καὶ φιλοθέαμον¹³ ἡμῶν ἡ ψυχὴ φύσει, λόγον ἔχει ψέγειν¹⁴ τοὺς καταχρωμένους¹⁵ τούτῳ πρὸς τὰ μηδεμιᾶς ἄξια σπουδῆς¹⁶ ἀκούσματα¹⁷ καὶ θεάματα, τῶν δὲ καλῶν καὶ ὠφελίμων¹⁸ παραμελοῦντας¹⁹; τῇ μὲν γὰρ αἰσθήσει²⁰ κατὰ πάθος²¹ τῆς πληγῆς²² ἀντιλαμβάνομένη²³ τῶν προστυγχανόντων²⁴ ἴσως ἀνάγκη πᾶν τὸ φαινόμενον, ἂν τε χρήσιμον ἂν τ' ἄχρηστον ἦ, θεωρεῖν²⁵, τῷ νῶ δ' ἕκαστος εἰ βούλοιο χρῆσθαι, καὶ τρέπειν ἑαυτὸν ἀεὶ καὶ μεταβάλλειν²⁶ ῥᾶστα πρὸς τὸ δοκοῦν πέφυκεν, ὥστε χρῆ διώκειν τὸ βέλτιστον, ἵνα μὴ θεωρῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τρέφεται τῷ θεωρεῖν. Ὡς²⁷ γὰρ ὀφθαλμῷ χροῶ²⁸ πρόσφορος¹ ἦς τὸ ἀνθηρὸν² ἄμα καὶ τερπνὸν

¹ πίθηκος	aap
² κόλπος	boezem(kleed)
³ ἀγαπάω	begroeten, liefkozen
⁴ ἡγεμονικῶς	passend bij een leider
⁵ νουθετέω	op het hart drukken, vermanen
⁶ φύσει dat. sg.	van nature
⁷ φιλητικός	verliefd van aanleg
⁸ φιλόστοργος	teder beminrend
⁹ καταναλίσκω	besteden
¹⁰ ὀφείλομαι	verschuldigd zijn
¹¹ φιλομαθής	leergierig
¹² κτάομαι	zich verwerven; perf. resultatief: hebben
¹³ φιλοθεάμων	kijklustig
¹⁴ ψέγω	laken
¹⁵ καταχράομαι	misbruiken, gebruiken
¹⁶ σπουδὴ ἢ	ernst, inspanning
¹⁷ ἄκουσμα τό	wat verteld wordt
¹⁸ ὠφέλιμος	nuttig
¹⁹ παραμελέω + gen.	verwaarlozen
²⁰ αἴσθησις ἢ	waarneming, begrip, verstand
²¹ πάθος τό	gewaarwording, sensatie
²² πληγὴ ἢ	slag, indruk
²³ ἀντιλαμβάνομαι + gen.	zich vastgrijpen aan, in zich opnemen
²⁴ προστυγχάνω	toevallig ontmoeten, treffen
²⁵ θεωρέω	bekijken, beoordelen
²⁶ μεταβάλλω	veranderen
²⁷ Ὡς ..., οὕτω ...	
²⁸ χροῶ ἢ	lichaam, kleur

1 Toen Caesar Augustus zag hoe enige rijke vreemden in Rome rondliepen met in hun boezemkleed puppies en jonge aapjes en hoe ze die liefkoosden, vroeg hij, zo schijnt het, of bij hen hun vrouwen geen kinderen kregen; daarbij zei hij vermanend op de wijze van een heerser dat zij de hang naar liefhebben en het beminnen die van nature in ons zitten, aan beesten vergooiden, terwijl die aan mensen verschuldigd waren. Is er dus grond, aangezien onze ziel van nature iets leergierigs en kijklustigs heeft, die mensen terecht te wijzen die dat inzetten voor praatjes en schouwspelen die echt niet de moeite waard zijn en die wat goed en nuttig is, verwaarlozen? Wanneer immers het waarnemend verstand tijdens de sensatie van waarneming het waargenomen object verwerkt, is het wellicht voor dat verstand noodzakelijk heel het verschijnsel te beoordelen of het wel of niet nuttig is en gesteld dat ieder zijn verstand gebruikt, dan zit het in zijn aard zich uiterst makkelijk te richten op en te wenden naar dat wat hem goed schijnt, zodat hij het beste moet nastreven, opdat hij niet alleen ziend oordeelt maar ook zich daarmee voedt. Zoals namelijk bij een oog kleur past, waarvan tegelijkertijd de frisheid en het

¹ πρόσφορος + dat.
² ἀνθηρός

geschikt, passend
bloeiend, bont, fris

ἀναζωπυρεῖ¹ καὶ τρέφει τὴν ὄψιν, οὕτω τὴν διάνοιαν ἐπάγειν δεῖ θεάμασιν ἃ τῷ χαίρειν πρὸς τὸ οἰκεῖον² αὐτὴν ἀγαθὸν ἐκκαλεῖ. Ταῦτα δὲ ἔστιν ἐν τοῖς ἀπ' ἀρετῆς ἔργοις, ἃ καὶ ζῆλόν³ τινα καὶ προθυμίαν⁴ ἀγωγόν⁵ εἰς μίμησιν⁶ ἐμποιεῖ τοῖς ἱστορήσασιν⁷. ἐπεὶ τῶν γ' ἄλλων οὐκ εὐθύς ἀκολουθεῖ⁸ τῷ θαυμάσαι τὸ πραχθὲν ὀρμῇ⁹ πρὸς τὸ πρᾶξαι· πολλάκις δὲ καὶ τούναντίον¹⁰ χαίροντες τῷ ἔργῳ τοῦ δημιουργοῦ¹¹ καταφρονοῦμεν¹², ὡς ἐπὶ τῶν μύρων¹³ καὶ τῶν ἀλουργῶν¹⁴ τούτοις μὲν ἠδόμεθα, τοὺς δὲ βαφεῖς¹⁵ καὶ μυρεψοὺς¹⁶ ἀνελευθέρους ἠγούμεθα καὶ βαναύσους¹⁷. Διὸ καλῶς μὲν Ἀντισθένης¹⁸ ἀκούσας ὅτι σπουδαῖός¹⁹ ἐστὶν ἀύλητῆς²⁰ Ἰσμηνίας, “ἀλλ' ἄνθρωπος,” ἔφη, “μοχθηρός²¹. οὐ γὰρ ἂν οὕτω σπουδαῖός ἦν ἀύλητῆς.” ὁ δὲ Φίλιππος πρὸς τὸν υἱὸν ἐπιτερπῶς²² ἐν τινι πότῳ²³ ψήλαντα²⁴ καὶ τεχνικῶς εἶπεν· “οὐκ αἰσχύνῃ καλῶς οὕτω ψάλλων;” ἀρκεῖ²⁵ γάρ, ἂν βασιλεὺς ἀκροᾷσθαι²⁶ ψαλλόντων σχολάζῃ²⁷, καὶ πολὺ νέμει²⁸ ταῖς Μούσαις ἐτέρων ἀγωνιζομένων²⁹ τὰ τοιαῦτα θεατῆς γινόμενος.

¹ ἀναζωπυρέω	oprakelen, aanvuren
² οἰκεῖος	eigen
³ ζῆλος	naijver, ijverzucht
⁴ προθυμία ἢ	bereidwilligheid, ijver
⁵ ἀγωγός	leidend (tot)
⁶ μίμησις ἢ	nabootsing
⁷ ἱστορέω	onderzoeken
⁸ ἀκολουθέω + dat.	volgen
⁹ ὀρμῇ ἢ	aandrang
¹⁰ τούναντίον	integendeel
¹¹ δημιουργός	deskundige, ambachtsman
¹² καταφρονέω + gen.	neerkijken op, minachten
¹³ μύρον τό	olie, parfum
¹⁴ ἀλουργής	met purper geverfd, pl. n. purperen tapijten
¹⁵ βαφεύς ὁ	verver
¹⁶ μυρέψος ὁ	parfumbereider
¹⁷ βάνασος	platvloers
¹⁸ Antisthenes (ca. 445 - ca. 365 v.Chr.) was een Grieks filosoof uit Athene, een leerling van Sokrates die beschouwd wordt als de grondlegger van het filosofisch cynisme en leermeester van Diogenes van Sinope.	
¹⁹ σπουδαῖός	ernstig, voortreffelijk, goed
²⁰ ἀύλητῆς	fluitspeler
²¹ μοχθηρός	slecht
²² ἐπιτερπῶς	lieflijk, genotzuchtig
²³ πότος ὁ	drinkgelach
²⁴ ψάλλω	zingen bij de harp
²⁵ ἀρκέω	voldoende zijn
²⁶ ἀκροᾷσθαι + gen.	luisteren naar
²⁷ σχολάζω	tijd hebben
²⁸ νέμω	toedelen; eer bewijzen
²⁹ ἀγωνίζομαι	strijden

weldadige het oog prikkelt, zo moet je het verstand op die waarnemingen loslaten die dat verstand door de vreugde daarover aanzetten tot juist datgene waarin het goed is. Die waarnemingen zitten in werken die uit voortreffelijkheid voortkomen die zowel enige naijver als ook bereidwilligheid bij hen die daarnaar onderzoek gedaan hebben, teweegbrengen en zo hen tot navolging aanzetten. De rest immers heeft niet de aandrang zich door hun bewondering over wat gedaan is te laten leiden tot daden. Vaak is het tegenovergestelde het geval: wij zijn wel gecharmeerd door de daad, maar wij verachten de ambachtsman, zoals wij bij parfums en purperen tapijten daarmee wel blij zijn, maar de ververs en parfumbereiders als laag en platvloers beschouwen. Daarom zei Antisthenes terecht, toen hij gehoord had dat Ismenias een voortreffelijk fluitist was: "Maar hij is een slecht mens. Anders zou hij namelijk niet zo een voortreffelijk fluitist zijn." Philippos zei tegen zijn zoon toen die bij een drinkgelag lieflijk en vaardig bij de cither gezongen had: "Schaam jij je niet dat je zo mooi zingt en speelt?" Want het is voldoende, als een koning tijd heeft om te luisteren naar troubadours en daarmee kent hij veel toe aan de Muzen, wanneer hij, terwijl anderen met elkaar wedijveren, dan toeschouwer is.

2 Het product is van belang.

Ἡ δ' αὐτουργία¹ τῶν ταπεινῶν² τῆς εἰς τὰ καλὰ ῥαθυμίας³ μάρτυρα τὸν ἐν τοῖς ἀχρήστοις πόνον παρέχεται καθ'⁴ αὐτῆς· καὶ οὐδεις εὐφυῆς⁵ νέος ἢ τὸν ἐν Πίσῃ θεασάμενος Δία γενέσθαι Φειδίας ἐπεθύμησεν ἢ τὴν Ἥραν τὴν ἐν Ἄργει Πολύκλειτος, οὐδ' Ἀνακρέων ἢ Φιλητᾶς ἢ Ἀρχίλοχος ἡσθεῖς αὐτῶν τοῖς ποιήμασιν. Οὐ γὰρ ἀναγκαῖον, εἰ τέρπει τὸ ἔργον ὡς χάριεν, ἄξιον σπουδῆς εἶναι τὸν εἰργασμένον. Ὅθεν⁶ οὐδ' ὠφελεῖ τὰ τοιαῦτα τοὺς θεωμένους, πρὸς ἃ μιμητικὸς οὐ γίνεται ζῆλος οὐδὲ ἀνάδοσις⁷ κινουῖσα⁸ προθυμίαν καὶ ὄρμην ἐπὶ τὴν ἐξομοίωσιν⁹. Ἄλλ' ἢ γε ἀρετὴ ταῖς πράξεσιν εὐθύς οὕτω διατίθησιν¹⁰ ὥστε ἅμα θαυμάζεσθαι τὰ ἔργα καὶ ζηλοῦσθαι τοὺς εἰργασμένους. Τῶν μὲν γὰρ ἐκ τῆς τύχης ἀγαθῶν τὰς κτήσεις¹¹ καὶ ἀπολαύσεις¹², τῶν δ' ἀπ' ἀρετῆς τὰς πράξεις ἀγαπῶμεν, καὶ τὰ μὲν ἡμῖν παρ' ἐτέρων, τὰ δὲ μᾶλλον ἐτέροις παρ' ἡμῶν ὑπάρχειν¹³ βουλόμεθα. Τὸ γὰρ καλὸν ἐφ' αὐτὸ πρακτικῶς¹⁴ κινεῖ καὶ πρακτικὴν εὐθύς ὄρμην ἐντίθησιν, ἠθοποιεῖν¹⁵ οὐ τῆ μιμήσει τὸν θεατὴν, ἀλλὰ τῆ ἱστορία τοῦ ἔργου τὴν προαίρεσιν¹⁶ παρεχόμενον. Ἔδοξεν οὖν καὶ ἡμῖν ἐνδιατριῦσαι¹⁷ τῇ περὶ τοὺς βίους ἀναγραφῇ, καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον δέκατον συντετάχαμεν τὸν Περικλέους βίον καὶ τὸν Φαβίου Μαξίμου τοῦ διαπολεμήσαντος πρὸς Ἀννίβαν¹⁸ περιέχον, ἀνδρῶν κατὰ τε τὰς ἄλλας ἀρετὰς ὁμοίων, μάλιστα δὲ

¹ αὐτουργία ἢ	zelfwerkzaamheid
² ταπεινός	laag
³ ῥαθυμία ἢ	gemakzucht
⁴ κατά + gen.	tegen
⁵ εὐφυῆς	van goede inborst
⁶ ὅθεν	van waaruit; daaruit, dientengevolge
⁷ ἀνάδοσις ἢ	het voortbrengen, vervoering
⁸ κινέω	bewegen
⁹ ἐξομοίωσις ἢ	het gelijk worden
¹⁰ διατίθημι	regelen, zorgen voor
¹¹ κτήσις ἢ	het verwerven, bezit
¹² ἀπόλαυσις ἢ	genot
¹³ ὑπάρχω	voorhanden zijn
¹⁴ πρακτικῶς	doortastend, energiek
¹⁵ ἠθοποιέω	het karakter vormen
¹⁶ προαίρεσις ἢ	bewuste voorkeur, besluit
¹⁷ ἐνδιατριβή	besteden, zich bezig houden met
¹⁸ Ἀννίβας	Hannibal

2 Wanneer je eigenhandig minderwaardige producten maakt, dan getuig je op zich met die inspanning voor nutteloze zaken van gemakzucht jegens dat wat goed is. Ook geen jongeman van goede inborst verlangt hetzij na het zien van de Zeus in Pisa Pheidias te worden of na het zien van de Hera in Argos Polukleitos en niet uit vreugde over hun gedichten Anakreoon of Philetas of Archilochos. Want als een product bevalt omdat het charmant is, hoeft dat niet te betekenen dat de maker serieuze aandacht verdient. Daarom hebben de kijkers niets aan dat soort dingen die niet stimuleren om ze na te bootsen en hen niet zo in vervoering brengen dat ze hen enthousiast maken en ertoe aanzetten om ze te evenaren. Maar de verrichtingen zijn zo goed dat zij er onmiddellijk voor zorgen dat de producten tegelijk bewonderd worden en de makers nagevolgd worden. Wij houden er enerzijds van de goederen die het lot geeft in bezit te krijgen en daarvan te genieten en anderzijds het goede gebaseerd op voortreffelijkheid te doen. Wij willen dat sommige zaken ons voorhanden zijn van de kant van anderen en andere weer aan andere mensen van de kant van ons. Want wat goed is, beweegt de kijker doortastend naar zichzelf toe en veroorzaakt onmiddellijk een aandrang tot handelen, want het beïnvloedt de kijker niet door de nabootsing, maar door het werk te onderzoeken geeft hij de toeschouwer een bewuste voorkeur. Wij hebben dan ook besloten ons bezig te houden met het schrijven over levens en wij hebben dit boekje als tiende op schrift gesteld: het bevat het leven van Perikles en dat van Fabius Maximus die met Hannibal oorlog gevoerd heeft, mannen die op het gebied van de overige qualiteiten gelijk zijn en vooral qua

πραότητα¹ καὶ δικαιοσύνην, καὶ τῷ δύνασθαι φέρειν δήμων καὶ συναρχόντων ἀγνωμοσύνας² ὠφελιμωτάτων ταῖς πατρίσι³ γενομένων. Εἰ δ' ὀρθῶς στοχαζόμεθα⁴ τοῦ δέοντος, ἔξεστι κρίνειν ἐκ τῶν γραφομένων.

3 Afkomst en hoofd

Περικλῆς γὰρ ἦν τῶν μὲν φυλῶν Ἀκαμαντίδης⁵, τῶν δὲ δήμων Χολαργεύς⁶, οἴκου δὲ καὶ γένους τοῦ πρώτου κατ' ἀμφοτέρους. Ξάνθιππος⁷ γὰρ ὁ νικήσας ἐν Μυκάλῃ τοὺς βασιλέως στρατηγοὺς ἔγημεν Ἀγαρίστην Κλεισθένους ἔγγονον⁸, ὃς ἐξήλασε Πεισιστρατίδας⁹ καὶ κατέλυσε τὴν τυραννίδα γενναίως¹⁰ καὶ νόμους ἔθετο καὶ πολιτείαν ἄριστα κεκραμένην¹¹ πρὸς ὁμόνοιαν¹² καὶ σωτηρίαν κατέστησεν. Αὕτη κατὰ τοὺς ὕπνους ἔδοξε τεκεῖν λέοντα, καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας ἔτεκε Περικλέα, τὰ μὲν ἄλλα τὴν ιδέα¹³ τοῦ σώματος ἄμεμπτον¹⁴, προμήκη¹⁵ δὲ τῆ κεφαλῆ καὶ ἀσύμμετρον. Ὅθεν¹⁶ αἱ μὲν εἰκόνες¹⁷ αὐτοῦ σχεδὸν ἅπασαι κράνεσι¹⁸ περιέχονται, μὴ βουλομένων, ὡς ἔοικε, τῶν τεχνιτῶν¹⁹ ἐξονειδίζειν²⁰. Οἱ δ' Ἀττικοὶ ποιηταὶ σχινοκέφαλον²¹ αὐτὸν ἐκάλουν· τὴν γὰρ σκίλλαν²² ἔστιν ὅτε²³ καὶ σχῖνον²⁴ ὀνομάζουσι. Τῶν δὲ κωμικῶν ὁ μὲν Κρατῖνος²⁵ ἐν Χείρωσι¹. “Στάσις² δὲ”

-
¹ πραότης ἢ	vriendelijkheid
² ἀγνωμοσύνη ἢ	gebrek aan inzicht
³ πατρίς ἢ	vaderland
⁴ στοχαζομαι + gen.	mikken op
⁵ Ἀκαμαντίδης	van de fyle Akamantis, genoemd naar Akamas, zoon van Theseus
⁶ Χολαργεύς	van de deme Cholargos
⁷ Ξάνθιππος	Xanthippos - Atheens vlootcommandant (6e-5e eeuw v.C.). Hij stamde uit een Atheens adellijk geslacht, was de vader van Perikles en echtgenoot van Agariste, door wie Perikles tot het geslacht van de Alkmaeoniden behoorde. Xanthippos commandeerde de Atheense vloot in de zeeslag tegen de Perzen in 479 v.C. bij Mykale.
⁸ ἔγγονος	afstammeling, kleindochter, hier: nicht
⁹ De Peisistratiden: de tiran Peisistratos was opgevolgd door zijn zoons Hipparchos en Hippias. Hipparchos is door Aristogeiton en Harmodios gedood. Hippias is uiteindelijk in 510 verdreven door Kleisthenes en heeft zijn toevlucht gezocht bij Dareios, de koning van de Perzen.	
¹⁰ γενναίως	dapper
¹¹ κρεμάννυμι	ophangen
¹² ὁμόνοια ἢ	eendracht, eensgezindheid
¹³ ιδέα ἢ	uiterlijk, vorm
¹⁴ ἄμεμπτος	onberispelijk
¹⁵ προμήκης	langwerpig
¹⁶ ὅθεν	rel. aansluiting: dientengevolge
¹⁷ εἰκόν ἢ	beeld
¹⁸ κράνος τό	helm
¹⁹ τεχνίτης ὁ	vakman
²⁰ ἐξονειδίζω	beschimpen, iets voor de voeten werpen
²¹ σχινοκέφαλος	met een van achteren puntig hoofd (met een hoofd als een zeeajuin)
²² σκίλλα ἢ	zeeajuin
²³ ἔστιν ὅτε	soms (< er zijn momenten waarop)
²⁴ σχῖνος	zeeajuin
²⁵ Κρατῖνος	Grieks blijspeldichter, ca.490 v.C. Athene, †ca.420 v.C. Athene. Kort na 458 v.C. behaalde Kratinos de eerste van zijn negen overwinningen bij officiële festivals. De vervolmaking van de oude

(φησι) “καὶ πρεσβυγενῆς¹ Κρόνος ἀλλήλοισι μιγέντε μέγιστον τίκτετον τύραννον, ὃν δὴ κεφαληγερέταν² θεοὶ καλέουσι.” καὶ πάλιν ἐν Νεμέσει³ “μόλ⁴, ὧ Ζεῦ ξένιε καὶ καραίε⁵.” Τηλεκλείδης⁶ δὲ ποτὲ μὲν ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἠπορημένον⁷ καθῆσθαι φησιν αὐτὸν ἐν τῇ πόλει “καρηβαροῦντα⁸, ποτὲ δὲ μόνον ἐκ κεφαλῆς ἑνδεκακλίνου⁹ θόρυβον¹⁰ πολὺν ἐξανατέλλειν¹¹.” ὁ δ' Εὐπολις¹² ἐν τοῖς Δήμοις¹³ πυνθανόμενος περὶ ἐκάστου τῶν ἀναβεβηκότων ἐξ ἄδου δημαγωγῶν¹⁴, ὡς ὁ Περικλῆς ὠνομάσθη τελευταῖος¹⁵.

ὅ τι περ κεφάλαιον¹⁶ τῶν κάτωθεν ἤγαγες.

4 Geestelijke vorming

Διδάσκαλον δ' αὐτοῦ τῶν μουσικῶν¹⁷ οἱ πλεῖστοι Δάμωνα γενέσθαι λέγουσιν, οἷ φασι δεῖν τοῦνομα βραχύνοντα¹⁸ τὴν προτέραν συλλαβὴν ἐκφέρειν¹⁹. Ἀριστοτέλης δὲ παρὰ Πυθοκλείδῃ μουσικὴν διαπονηθῆναι²⁰ τὸν ἄνδρα φησίν. Ὁ δὲ Δάμων ἔοικεν ἄκρος²¹ ὦν σοφιστῆς καταδύεσθαι²² μὲν εἰς τὸ τῆς μουσικῆς ὄνομα πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐπικρυπτόμενος²³ τὴν δεινότητά²⁴, τῷ δὲ Περικλεῖ συνῆν καθάπερ ἀθλητῇ τῶν πολιτικῶν ἀλείπτῃς²⁵ καὶ διδάσκαλος. Οὐ μὴν ἔλαθεν ὁ Δάμων τῇ λύρᾳ παρακαλύμματι²⁶ χρώμενος, ἀλλ' ὡς μεγαλοπράγμων²⁷ καὶ φιλοτύραννος

-
¹ πρεσβυγενῆς	eerstgeboren
² κεφαληγερέτης	hoofdenverzamelaar, van Perikles
³ De Nemesis (De Vergelding), komedie van Kalikratos	
⁴ μόλειν αορ.	gaan, komen
⁵ Καραίος	Karaios, naam van Boiotische Zeus; van het Hoofd
⁶ Τηλεκλείδης:	comicus en tijdgenoot van Kratinos
⁷ ἀπορέομαι	zich geen raad weten
⁸ καρηβαρέω	zwaar in het hoofd zijn, hoofdpijn hebben, het hoofd laten hangen
⁹ ἑνδεκάκλιнос	groot genoeg voor tien aanligbedden
¹⁰ θόρυβος	opschudding, kabaal
¹¹ ἐξανατέλλω	opschieten
¹² Εὐπολις	Eupolis, comicus c. 446 – c. 411 v.Chr.
¹³ De Demoi was een politiek stuk met betrekking tot wanhopige situatie van de staat op dat moment.	
¹⁴ δημαγωγός ὁ	volksmanier
¹⁵ τελευταῖος	laatste
¹⁶ κεφάλαιον τό	hoofdzaak, het hoofd (de baas)
¹⁷ μουσικά τά	muziek(aal gebied)
¹⁸ βραχύνω	kort maken, kort uitspreken
¹⁹ ἐκφέρω	uitspreken
²⁰ διαπονέομαι	zich inspannen, trainen
²¹ ἄκρος	scherpzinnig
²² καταδύομαι	zich verstoppen, wegkruipen
²³ ἐπικρύπτομαι	(zich) verbergen
²⁴ δεινότης ἡ	knapheid
²⁵ ἀλείπτῃς ὁ	trainer, leraar
²⁶ παρακάλυμμα τό	voorwendsel
²⁷ μεγαλοπράγμων	bemoeizuchtig

“Nadat Partij en de eerstgeboren Kronos met elkaar het bed gedeeld hadden, zetten ze beiden een alleenheerser op de wereld, die de goden dan hoofdenverzamelaar noemen.” en weer in de Nemesis: “Kom, Zeus van de Gastvriendschap en het Hoofd.” Telekleides zegt dat hij een keer door de politieke situatie wanhopig in de stad “met een zwaar hoofd” zat en dat “ooit alleen maar veel kabaal opschoot uit zijn hoofd dat groot genoeg was voor tien aanligbedden.” En Eupolis zegt in De Demen, toen hij informatie inwon over ieder van de volksmenners die uit de Hades tot leven waren gekomen, toen Perikles als laatste genoemd was:

juist ieder hoofd van hen beneden die jij bracht.

4 De meesten zeggen dat zijn leermeester op muzikaal gebied Damoon was, van wie men zegt dat je zijn naam met verkorte eerste lettergreep moet uitspreken. Aristoteles zegt dat de man zich bij Pythokleides in de muziek heeft bekwaamd. Damoon schijnt, hoewel hij een uitstekend geleerde was, zich achter de term muziek te verschuilen en zo zijn knapheid voor de massa te verbergen, maar hij verkeerde met Perikles als was die een atleet als diens trainer en leermeester op politiek gebied. En nee, het bleef niet onopgemerkt dat Damoon de lier als voorwendsel gebruikte, maar hij is, omdat hij bemoeizuchtig en aanhanger van de tirannie zou zijn, verbannen en daarmee gaf hij de komediedichters stof tot amusement.

έξωστρακίσθη¹ καὶ παρέσχε τοῖς κωμικοῖς διατριβήν². Ὁ γοῦν Πλάτων³ καὶ πυνθανόμενον αὐτοῦ τινα πεποίηκεν οὕτω·

Πρῶτον μὲν οὖν μοι λέξον, ἀντιβολῶ⁴· σὺ γὰρ,
ὥς φασιν, ὁ Χείρων ἐξέθρεψας Περικλέα.

Διήκουσε δὲ Περικλῆς καὶ Ζήνωνος⁵ τοῦ Ἐλεάτου πραγματευομένου⁶
περὶ φύσιν, ὡς Παρμενίδης, ἐλεγκτικὴν⁷ δέ τινα καὶ δι' ἀντιλογίας⁸
κατακλείουσιν⁹ εἰς ἀπορίαν ἐξασκήσαντος¹⁰ ἕξιν¹¹, ὡσπερ καὶ Τίμων ὁ
Φλιάσιος¹² εἴρηκε διὰ τούτων·

ἀμφοτερογλώσσου¹³ τε μέγα σθένος οὐκ ἀλαπαδνὸν¹⁴
Ζήνωνος, πάντων ἐπιλήπτορος¹⁵.

Ὁ δὲ πλεῖστα Περικλεῖ συγγενόμενος καὶ μάλιστα περιθεις ὄγκον¹⁶ αὐτῷ
καὶ φρόνημα¹⁷ δημαγωγίας ἐμβριθέστερον¹⁸, ὅλως¹⁹ τε μετεωρίσας²⁰ καὶ
συνεξάρας²¹ τὸ ἀξίωμα²² τοῦ ἤθους, Ἀναξαγόρας ἦν ὁ Κλαζομένιος, ὃν οἱ
τότ' ἄνθρωποι Νοῦν προσηγόρευον²³, εἶτε τὴν σύνεσιν²⁴ αὐτοῦ μεγάλην εἰς
φυσιολογίαν καὶ περιττήν²⁵ διαφανεῖσαν²⁶ θαυμάσαντες, εἴθ' ὅτι τοῖς ὅλοις
πρῶτος οὐ τύχην οὐδ' ἀνάγκην διακοσμήσεως²⁷ ἀρχήν, ἀλλὰ νοῦν ἐπέστησε

¹ έξωστρακίζω verbannen

² διατριβή ή amusement

³ Plato comicus; Kock, Com. Att. Frag. i. p. 655

⁴ ἀντιβολέω smeken

⁵ Zeno van Elea, leerling van Parmenides, die met paradoxen de leer van zijn meester verdedigde.

⁶ πραγματεύομαι wetenschappelijk behandelen

⁷ ἐλεγκτικός erop belust te weerleggen

⁸ ἀντιλογία ή redetwist, het tegenspreken

⁹ κατακλείω opsluiten, blokkeren, in het nauw drijven

¹⁰ ἐξασκέω volledig voorzien, in de praktijk uitwerken

¹¹ ἕξις ή toestand, routine

¹² Timon van Phlius, sceptisch filosoof (ca. 320-ca. 230 vC). Hij was een leerling van Stilpo van Megara en Pyrrho van Elis. Na als rondtrekkend leraar in de steden aan de Bosporus en de Propontis werkzaam te zijn geweest, bracht hij zijn laatste levensjaren in Athene door.

¹³ ἀμφοτερόγλωσσος pro en contra disputerend

¹⁴ ἀλαπαδνός zwak

¹⁵ ἐπιλήπτωρ ό iemand die berispt/bekritiseert

¹⁶ ὄγκος gewicht, opgeblazenheid, aanzien, roem

¹⁷ φρόνημα τό voornemen, streven

¹⁸ ἐμβριθής zwaar, gewichtig, standvastig

¹⁹ ὅλως geheel en al

²⁰ μετεωρίζω doen zweven, overmoedig maken

²¹ συνεξάίρω tegelijk prikkelen, opwekken

²² ἀξίωμα τό aanzien, waardigheid, reputatie, verlangen

²³ προσαγορεύω noemen

²⁴ σύνεσις ή begrip, inzicht

²⁵ περιττός bovenmatig groot

²⁶ διαφαίνομαι zichtbaar worden/zijn

²⁷ διακόσμησις ή inrichting, schepping

Plato heeft inderdaad iemand in een komedie als volgt hem laten vragen:

Vertel mij dan op de eerste plaats, zo smee ik, want niet heb jij,
de Cheiroon, zoals ze zeggen, Perikles opgevoed.

Perikles heeft ook Zeno de Eleaat gehoord toen hij, zoals Perikles, wetenschappelijke verhandelingen gaf over de natuur en toen hij zoals gewoonlijk erop uit was zijn tegenstanders te weerleggen en hij door redetwisten hen in het nauw bracht met als resultaat een aporie, precies zoals Timoon van Phlius met de volgende woorden heeft gezegd:

een grote kracht, niet zwak van Zeno
die pro en contra disputeert en allen berispt

Wie vooral met Perikles is omgegaan en hem het meest trots heeft bezorgd en een standvastiger streven naar het leiden van het volk en hem volstrekt overmoedig heeft gemaakt en het aanzien van zijn persoon heeft medegestimuleerd, was Anaxagoras van Klazomenai, die door de mensen van toen de 'Nous' (het Verstand) werd genoemd, hetzij omdat zij bewonderden hoe groot en buitengewoon zijn begrip ten aanzien van de natuurkunde duidelijk was gebleken, hetzij omdat hij als eerste niet toeval en niet noodzaak als beginsel van de schepping stelde, maar verstand

καθαρόν καὶ ἄκρατον¹ ἐν μεμιγμένοις πᾶσι τοῖς ἄλλοις, ἀποκρίνοντα² τὰς ὁμοιομερείας³.

5 Perikles' optreden

Τοῦτον ὑπερφυῶς⁴ τὸν ἄνδρα θαυμάσας ὁ Περικλῆς καὶ τῆς λεγομένης μετεωρολογίας⁵ καὶ μεταρσιολεσχίας⁶ ὑποπιπλάμενος, οὐ μόνον, ὡς ἔοικε, τὸ φρόνημα σοβαρόν⁷ καὶ τὸν λόγον ὑψηλόν⁸ εἶχε καὶ καθαρόν⁹ ὀχλικῆς¹⁰ καὶ πανούργου βωμολοχίας¹¹, ἀλλὰ καὶ προσώπου σύστασις¹² ἄθρυπτος¹³ εἰς γέλωτα καὶ πράοτης πορείας¹⁴ καὶ καταστολή¹⁵ περιβολῆς¹⁶ πρὸς οὐδὲν ἐκταραττομένη¹⁷ πάθος ἐν τῷ λέγειν καὶ πλάσμα¹⁸ φωνῆς ἀθόρυβον¹⁹, καὶ ὅσα τοιαῦτα πάντας θαυμαστῶς ἐξέπληττε. Λοιδορούμενος²⁰ γοῦν ποτε καὶ κακῶς ἀκούων ὑπὸ τινος τῶν βδελυρῶν²¹ καὶ ἀκολάστων²² ὅλην ἡμέραν ὑπέμεινε²³ σιωπῇ κατ' ἀγοράν, ἅμα τι τῶν ἐπειγόντων²⁴ καταπραττόμενος²⁵ ἐσπέρας δ' ἀπῆει κοσμίως²⁶ οἴκαδε παρακολουθοῦντος²⁷ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πάση χρωμένου βλασφημίᾳ²⁸ πρὸς αὐτόν. Ὡς δ' ἔμελλεν εἰσιέναι σκότους²⁹ ὄντος ἤδη, προσέταξέ τινα τῶν οἰκετῶν φῶς³⁰ λαβόντι παραπέμψαι³¹ καὶ καταστῆσαι πρὸς τὴν οἰκίαν τὸν ἄνθρωπον.

¹ ἄκρατος	onvermengd
² ἀποκρίνω	afscheiden
³ ὁμοιομέρεια ἢ	homoiomeria (uit gelijksoortige stoffen bestaande delen)
⁴ ὑπερφυῶς	buitengewoon
⁵ μετεωρολογία ἢ	meteorologie, spreken over abstracte zaken, bespiegeling
⁶ μεταρσιολεσχία ἢ	het disputeren over sterrenkundige dingen
⁷ σοβαρός	opvliegend, trots, statig
⁸ ὑψηλός	hoog, verheven
⁹ καθάρως + gen.	rein van, zonder
¹⁰ ὀχλικός	van het lagere volk
¹¹ βωμολοχία	platte geestigheid
¹² σύστασις ἢ	uitdrukking
¹³ ἄθρυπτος	zich niet overgevend aan
¹⁴ πορεία ἢ	gang
¹⁵ καταστολή	kleding, ingetogenheid
¹⁶ περιβολή ἢ	kleding
¹⁷ ἐκταράσσω	opruien, doen schrikken
¹⁸ πλάσμα τό	buiging
¹⁹ ἀθόρυβος	rustig
²⁰ λοιδορέω	beschimpen
²¹ βδελυρός	walgelijk, schandelijk
²² ἀκολάστος	tuchteloos
²³ ὑπομένω	standhouden, dulden
²⁴ ἐπείγω	dringen, in het nauw drijven
²⁵ καταπραττομαι	volbrengen
²⁶ κοσμίως	ingetogen
²⁷ παρακολουθέω	begeleiden
²⁸ βλασφημία ἢ	lasterlijke taal
²⁹ σκότος τό	donker
³⁰ φῶς τό	licht
³¹ παραπέμψω	begeleiden

dat zuiver en onvermengd is te midden van al het andere dat door elkaar is en dat de homoimerieën afscheidt.

5 Perikles bewonderde die man bovenmate en hij nam diens zogenoemde meteorologie en zijn disputen over sterrenkundige zaken volledig in zich op en daardoor had hij niet alleen zoals het lijkt een trots karakter en een verheven rede die verstoken was van zowel ordinaire als ook schelmachtige platte geestigheden, maar ook gaf zijn gelaatsuitdrukking geen blijk van gelach en verried zijn ingetogen manier van kleden tijdens het spreken geen verwarring door enige emotie en was de buiging van zijn stem rustig en zo waren er al dat soort dingen die allen perplex deden staan. Eens toch werd hij beschimpt en werd er op hem afgegeven door een walgelijk en tuchteloos man en heel de dag duldde hij dat zonder erop te reageren op de agora en bracht hij tegelijk een van de dingen, die hij moest doen, tot een eind; 's avonds ging hij ingetogen naar huis, terwijl die kerel hem volgde en hem voor alles uitmaakte. Toen hij op het punt stond zijn huis binnen te gaan -het was al donker- droeg hij een slaaf op een fakkel te nemen en de man te begeleiden en thuis af te zetten.

Ὁ δὲ ποιητὴς Ἴων¹ μοθωνικὴν² φησι τὴν ὀμιλίαν καὶ ὑπότυφον³ εἶναι τοῦ Περικλέους, καὶ ταῖς μεγαλαυχίαις⁴ αὐτοῦ πολλὴν ὑπεροψίαν⁵ ἀναμεμῖχθαι καὶ περιφρόνησιν⁶ τῶν ἄλλων· ἐπαινεῖ δὲ τὸ Κίμωνος ἐμμελὲς⁷ καὶ ὑγρὸν⁸ καὶ μεμουσωμένον⁹ ἐν ταῖς περιφοραῖς¹⁰. Ἄλλ' Ἴωνα μὲν, ὥσπερ τραγικὴν διδασκαλίαν¹¹, ἀξιοῦντα τὴν ἀρετὴν ἔχειν τι πάντως καὶ σατυρικὸν¹² μέρος¹³ ἔωμεν· τοὺς δὲ τοῦ Περικλέους τὴν σεμνότητα¹⁴ δοξοκοπίαν¹⁵ τε καὶ τυφον¹⁶ ἀποκαλοῦντας¹⁷ ὁ Ζήνων παρεκάλει¹⁸ καὶ αὐτούς τι τοιοῦτο δοξοκοπεῖν¹⁹, ὡς τῆς προσποιήσεως²⁰ αὐτῆς τῶν καλῶν ὑποποιούσης²¹ τινὰ λεληθότως ζῆλον καὶ συνήθειαν²².

6 Perikles' macht voorzien

Οὐ μόνον δὲ ταῦτα τῆς Ἀναξαγόρου συνουσίας²³ ἀπέλαυσε²⁴ Περικλῆς, ἀλλὰ καὶ δεισιδαιμονίας²⁵ δοκεῖ γενέσθαι καθυπέρτερος²⁶, ὅσῃν τὸ πρὸς τὰ μετέωρα θάμβος²⁷ ἐνεργάζεται²⁸ τοῖς αὐτῶν τε τούτων τὰς αἰτίας ἀγνοοῦσι²⁹ καὶ περὶ τὰ θεῖα δαιμονῶσι³⁰ καὶ ταραττομένοις δι' ἀπειρίαν¹

¹ tragische dichter van Chios, 5^e eeuw, in Athene actief

² μοθωνικός uitgelaten, overmoedig

³ ὑπότυφος een weinig opgeblazen

⁴ μεγαλαυχία ἢ bluf, trots

⁵ ὑπεροψία verachting, hoogmoed

⁶ περιφρόνησις ἢ verachting

⁷ ἐμμελής bescheiden, redelijk

⁸ ὑγρός inschikkelijk

⁹ μουσώ in de kunsten der Muzen onderwijzen, beschaven

¹⁰ περιφορή ἢ kringloop, wereld, pl. omgang

¹¹ διδασκαλία ἢ onderwijs, leer, het toneelstuk zelf

¹² σατυρικός lichtzinnig, plat, tot het Satyrspel behorend

¹³ μέρος τό deel

¹⁴ σεμνότης ἢ eerbiedwaardigheid, trots, hooghartigheid

¹⁵ δοξοκοπία ἢ eerzucht

¹⁶ τυφος ὁ hoogmoedswaanzin, verdwazing

¹⁷ ἀποκαλέω een naam geven (meestal een scheldnaam)

¹⁸ παρακαλέω opwekken, verleiden, verzoeken

¹⁹ δοξοκοπέω eerzuchtig zijn, naar populariteit streven

²⁰ προσποιήσις ἢ het zich verwerven van, het aanspraak maken op, het veinzen

²¹ ὑποποιέω gaandeweg veroorzaken

²² συνήθεια omgang, vertrouwdheid

²³ συνουσία ἢ samenzijn

²⁴ ἀπολαύω + gen. genieten van

²⁵ δεισιδαιμονία ἢ godvruchtigheid, bijgelovige angst

²⁶ καθυπέρτερος hoger

²⁷ θάμβος τό verbazing

²⁸ ἐνεργάζομαι veroorzaken

²⁹ ἀγνοέω niet weten

³⁰ διαμονάω zwaar bezocht zijn door een daimon, bezeten zijn

De dichter loon zegt, dat Perikles in omgang uitgelaten en een weinig hautain was en dat veel van zijn hoogmoed en de minachting van de anderen hand in hand ging met uitingen van zijn trots en hij prijst daarnaast het bescheidene en inschikkelijke en beschaafde van Kimoon in diens sociale verkeer. Maar laten we toestaan dat loon evenals een tragisch toneelstuk, ondanks zijn appreciatie van de deugd, absoluut ook een satyrisch element heeft. Zenoon echter verzoekt de liederen die Perikles' trots afdoen als eerzucht en hoogmoedswaanzin ook zelf in enig opzicht zo eerzuchtig te zijn in de overtuiging dat alleen al het veinzen van wat goed is, gaandeweg ongemerkt navolging en vertrouwdheid tot stand brengt.

6 Niet alleen heeft Perikles dat te danken aan zijn omgang met Anaxagoras, maar ook dat hij boven al de bijgelovige angst stond die door verbazing ten aanzien van hemelse verschijnselen veroorzaakt wordt bij diegenen die de oorzaken juist daarvan niet kennen en die betreffende het goddelijke verdoemd zijn en verward worden door onervarenheid daarmee

¹ ἀπειρία ἢ

onervarenheid

αὐτῶν, ἣν ὁ φυσικὸς λόγος ἀπαλλάττων ἀντὶ τῆς φοβερᾶς καὶ φλεγμαιοῦσης¹ δεισιδαιμονίας τὴν ἀσφαλῆ μετ' ἐλπίδων ἀγαθῶν εὐσέβειαν ἐργάζεται.

Λέγεται δέ ποτε κριοῦ μονόκερω² κεφαλὴν ἐξ ἀγροῦ τῷ Περικλεῖ κομισθῆναι, καὶ Λάμπωνα μὲν τὸν μάντιν, ὡς εἶδε τὸ κέρας ἰσχυρὸν καὶ στερεόν³ ἐκ μέσου τοῦ μετώπου πεφυκός, εἶπεῖν ὅτι δυεῖν⁴ οὐσῶν ἐν τῇ πόλει δυναστειῶν⁵, τῆς Θουκυδίδου⁶ καὶ Περικλέους, εἰς ἓνα περιστήσεται τὸ κράτος παρ' ᾧ γένοιτο τὸ σημεῖον· τὸν δ' Ἀναξαγόραν τοῦ κρανίου⁷ διακοπέντος⁸ ἐπιδειξαι τὸν ἐγκέφαλον οὐ πεπληρωκότα⁹ τὴν βάσιν¹⁰, ἀλλ' ὄξυν ὡσπερ ὦν¹¹ ἐκ τοῦ παντός ἀγγείου¹² συνωλισθηκότα¹³ κατὰ τὸν τόπον ἐκεῖνον ὅθεν ἡ ρίζα τοῦ κέρατος¹⁴ εἶχε τὴν ἀρχήν. Καὶ τότε μὲν θαυμασθῆναι τὸν Ἀναξαγόραν ὑπὸ τῶν παρόντων, ὀλίγω δ' ὕστερον τὸν Λάμπωνα, τοῦ μὲν Θουκυδίδου καταλυθέντος¹⁵, τῶν δὲ τοῦ δήμου πραγμάτων ὁμαλῶς¹⁶ ἀπάντων ὑπὸ τῷ Περικλεῖ γενομένων. Ἐκώλυε δ' οὐδέν, οἶμαι, καὶ τὸν φυσικὸν ἐπιτυχάνειν¹⁷ καὶ τὸν μάντιν, τοῦ μὲν τὴν αἰτίαν, τοῦ δὲ τὸ τέλος καλῶς ἐκλαμβάνοντος¹⁸. ὑπέκειτο¹⁹ γὰρ τῷ μὲν, ἐκ τίνων γέγονε καὶ πῶς πέφυκε, θεωρῆσαι, τῷ δέ, πρὸς τί γέγονε καὶ τί σημαίνει, προειπεῖν. Οἱ δὲ τῆς αἰτίας τὴν εὕρεσιν ἀναίρεσιν²⁰ εἶναι λέγοντες τοῦ σημείου²¹ οὐκ ἐπινοοῦσιν²² ἅμα τοῖς θείοις καὶ τὰ τεχνητὰ²³ τῶν συμβόλων²⁴ ἀθετοῦντες²⁵, ψόφους²⁶ τε δίσκων καὶ φῶτα πυρσῶν²⁷ καὶ

¹ φλεγμαίνω	in verwarring zijn
² μονοκέρως	met één horen
³ στερέος	hard
⁴ = δυοῖν	
⁵ δυναστεία ἢ	machtsblok
⁶ generaal en tijdgenoot van Perikles, maar niet de grote historicus	
⁷ κρανίον τό	schedel
⁸ διακόπτω	doormidden slaan
⁹ πληρώω	vullen
¹⁰ βάσις ἢ	basis (van schedel)
¹¹ ὦν τό	ei
¹² ἀγγεῖον τό	bak, nap
¹³ συνωλισθάνω	samenvallen
¹⁴ κέρας τό	horen
¹⁵ καταλύω	ten val brengen
¹⁶ ὁμαλῶς	gelijkelijk, in gelijke mate
¹⁷ ἐπιτυχάνω	succes hebben, winnen
¹⁸ ἐκλαμβάνω	interpreteren, opvatten, verstaan
¹⁹ ὑπόκειται + dat.	het is het principe van
²⁰ ἀναίρεσις ἢ	het op zich nemen, ondernemen
²¹ σημεῖον τό	teken
²² ἐπινοέω + ncp	bedenken dat
²³ τεχνητός	kunstmatig
²⁴ σύμβολον τό	teken, aanwijzing
²⁵ ἀθετέω	opheffen, schenden, verwerpen
²⁶ ψόφος ὁ	het geluid
²⁷ πυρσός ὁ	vuursein, fakkel

en diens leer van de natuur beëindigt die onkunde en in plaats van angstaanjagende en verwarde religieuze bijgelovigheid brengt Anaxagoras' leer die zekere piëteit samen met goede verwachtingen.

Het verhaal gaat dat ooit het hoofd van een ram met één horen van het land naar Perikles gebracht werd en dat Lampon, de ziener, toen hij gezien had hoe die horen sterk en hard midden uit het voorhoofd gegroeid was, zei dat de macht, terwijl er in de stad twee machtsblokken waren, dat van Thoukydides en dat van Perikles, bij hem terecht zou komen die dat teken kreeg. Anaxagoras zou toen die schedel door midden geslagen hebben en hebben laten zien dat de hersenen de basis van de schedel niet gevuld hadden, maar dat ze in een punt, precies zoals een ei, uit de hele schedelschaal op die plek zaten vanwaar de wortel van de horen begon. Anaxagoras zou toen door alle aanwezigen bewonderd zijn, maar korte tijd later werd Lampon bewonderd, toen Thoukydides ten val gebracht was en al de aangelegenheden van het volk evenzeer in de macht van Perikles gekomen waren. Naar mijn idee, is er niets dat het onmogelijk maakte dat zowel de natuurkundige als de ziener het bij het rechte eind hadden: de een gaf de juiste uitleg wat betreft de aanleiding en de ander wat betreft het eind. Immers, voor de een was het leidend te bekijken, waaruit iets is ontstaan en hoe het is gegroeid en voor de ander om te voorspellen wat tot stand is gekomen en wat het betekent. De mensen die zeggen dat het vinden van de oorzaak het vernietigen van het teken betekende, beseffen niet dat zij tegelijk met de tekens van de goden de kunstmatige tekens verwerpen: de geluiden van discussen en het schijnsel van fakkels en

γνωμόνων¹ ἀποσκιασμούς², ὧν ἕκαστον αἰτία τινὶ καὶ κατασκευῆ³ σημείον εἶναι τινος πεποιήται. Ταῦτα μὲν οὖν ἴσως ἐτέρας ἐστὶ πραγματείας⁴.

7 Perikles' openbare optreden

Ὁ δὲ Περικλῆς νέος μὲν ὧν σφόδρα τὸν δῆμον εὐλαβεῖτο⁵. Καὶ γὰρ ἐδόκει Πεισιστράτῳ τῷ τυράννῳ τὸ εἶδος ἐμφορῆς⁶ εἶναι, τὴν τε φωνὴν ἠδεῖαν οὔσαν αὐτοῦ καὶ τὴν γλῶτταν εὐτροχον⁷ ἐν τῷ διαλέγεσθαι καὶ ταχεῖαν οἱ σφόδρα γέροντες ἐξεπλήττοντο⁸ πρὸς τὴν ὁμοιότητα⁹. Πλούτου δὲ καὶ γένους προσόντος αὐτῷ λαμπροῦ καὶ φίλων οἱ πλεῖστον ἠδύναντο¹⁰, φοβούμενος ἐξοστρακισθῆναι¹¹, τῶν μὲν πολιτικῶν οὐδὲν ἔπραττεν, ἐν δὲ ταῖς στρατείαις ἀνὴρ ἀγαθὸς ἦν καὶ φιλοκίνδυνος¹². Ἐπεὶ δ' Ἀριστείδης μὲν ἀποτεθνήκει καὶ Θεμιστοκλῆς ἐξεπεπτῶκει¹³, Κίμωνα δ' αἰ στρατεῖαι τὰ πολλὰ τῆς Ἑλλάδος ἔξω κατεῖχον, οὕτω δὲ φέρων¹⁴ ὁ Περικλῆς τῷ δήμῳ προσένειμεν¹⁵ ἑαυτόν, ἀντὶ τῶν πλουσίων καὶ ὀλίγων τὰ τῶν πολλῶν καὶ πενήτων ἐλόμενος παρὰ¹⁶ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἠκιστα¹⁷ δημοτικὴν οὔσαν. Ἄλλ', ὡς ἔοικε, δεδιὼς μὲν ὑποψία¹⁸ περιπεσεῖν¹⁹ τυραννίδος, ὁρῶν δ' ἀριστοκρατικὸν²⁰ τὸν Κίμωνα καὶ διαφερόντως²¹ ὑπὸ τῶν καλῶν κάγαθῶν ἀνδρῶν ἀγαπώμενον, ὑπῆλθε²² τοὺς πολλοὺς, ἀσφάλειαν μὲν ἑαυτῷ, δύναμιν δὲ κατ' ἐκείνου παρασκευαζόμενος.

Εὐθύς δὲ καὶ τοῖς²³ περὶ τὴν δίκαιαν²⁴ ἐτέραν τάξιν²⁵ ἐπέθηκεν. Ὅδόν τε γὰρ ἐν ἄστει μίαν ἐωρᾶτο τὴν ἐπ' ἀγορὰν καὶ τὸ βουλευτήριον

¹ γνώμων ὁ	zonnewijzer
² ἀποσκιασμός	schaduwstreep
³ κατασκευὴ ἢ	bouw, uitrusting, inrichting
⁴ πραγματεία ἢ	verhandeling
⁵ εὐλαβέομαι	zorg dragen voor, eerbied hebben voor, vrezen
⁶ ἐμφορῆς + dat.	lijkend op
⁷ εὐτροχος	glad, rad
⁸ ἐκπλήττομαι	uit het veld geslagen worden
⁹ ὁμοιότης ἢ	gelijkenis
¹⁰ = ἐδύναντο	
¹¹ ἐξοστρακίζω	verbannen door het schervengericht
¹² φιλοκίνδυνος	gek op risico's
¹³ ἐκπίπτω	verbannen worden
¹⁴ φέρων sc. ἑαυτόν	
¹⁵ προσένεμω ἑαυτόν + dat.	de kant kiezen van
¹⁶ παρὰ	in strijd met
¹⁷ ἠκιστα adv.	geenszins
¹⁸ ὑποψία ἢ	verdenking
¹⁹ περιπίπτω + dat.	ten prooi vallen aan
²⁰ ἀριστοκρατικός	aristocratisch
²¹ διαφερόντως	verschillend, anders, bijzonder
²² ὑπέρχομαι + acc.	zich indringen bij
²³ n.pl.	
²⁴ δίκαια ἢ	manier van leven
²⁵ τάξις ἢ	orde, regel(maat)

schaduwstrepen van zonnewijzers. Want van ieder daarvan heeft men om een of andere reden of op grond van de manier waarop het zich heeft voorgedaan, de opvatting gekregen dat het een teken is van iets.

7 Toen Perikles jong was, vreesde hij het volk zeer. Qua uiterlijk scheen hij op Peisistratos de alleenheerser te lijken en omdat zijn stem aangenaam was en zijn tong tijdens het discussiëren rad en rap, waren de heel ouden ontsteld door de gelijkenis. Omdat hij ook nog eens een rijke en schitterende afkomst had en vrienden die zeer machtig waren was hij bang verbannen te worden door het schervengericht en hield hij zich geenszins bezig met de politiek, maar was hij wel op de veldtochten een deugdelijk man die ook het gevaar opzocht. Toen echter Aristeides dood was en Themistokles verbannen was en Kimoon meestal door zijn expedities buiten Griekenland vastgehouden werd, nam Perikles zo zijn kansen waar en koos hij de kant van het volk: hij koos in plaats van de rijken en oligarchen de kant van de massa en de armen, hetgeen in strijd was met zijn natuur die geenszins democratisch gezind was. Echter, naar het lijkt, heeft hij zich uit angst dat hij verdacht zou worden van streven naar alleenheerschappij en omdat hij zag dat Kimoon aristokratisch gezind was en bijzonder bij de elite in aanzien stond, zich bij de massa binnengedrongen, terwijl hij zich zo verzekerde van veiligheid en een machtspositie tegen Kimoon.

En onmiddellijk heeft hij ook zijn manier van leven anders geregeld. Men zag hem over één weg in de stad, die naar de agora en het bouleuterion leidt

πορευόμενος, κλήσεις¹ τε δείπνων καὶ τὴν τοιαύτην ἅπασαν φιλοφροσύνην² καὶ συνήθειαν³ ἐξέλιπεν, ὡς ἐν οἷς ἐπολιτεύσατο⁴ χρόνοις μακροῖς γενομένοις πρὸς μηδένα τῶν φίλων ἐπὶ δείπνον ἐλθεῖν, πλὴν Εὐρυπτολέμου τοῦ ἀνεψιοῦ⁵ γαμοῦντος ἄχρι⁶ τῶν σπονδῶν⁷ παραγενόμενος εὐθύς ἐξανέστη. Δειναί⁸ γὰρ αἱ φιλοφροσύναι παντὸς ὄγκου⁹ περιγενέσθαι¹⁰, καὶ δυσφύλακτον¹¹ ἐν συνηθείᾳ τὸ πρὸς¹² δόξαν σεμνόν ἐστι· τῆς ἀληθινῆς δ' ἀρετῆς κάλλιστα φαίνεται τὰ μάλιστα φαινόμενα, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν οὐδὲν οὕτω θαυμάσιον τοῖς ἐκτὸς ὡς ὁ καθ' ἡμέραν βίος τοῖς συνοῦσιν. Ὁ δὲ καὶ τῷ δήμῳ τὸ συνεχές¹³ φεύγων καὶ τὸν κόρον¹⁴ οἶον ἐκ διαλειμμάτων¹⁵ ἐπλησίαζεν¹⁶, οὐκ ἐπὶ παντὶ πράγματι λέγων, οὐδ' αἰεὶ παριῶν¹⁷ εἰς τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἑαυτὸν ὥσπερ τὴν Σαλαμινίαν τριήρη¹⁸, φησὶ Κριτόλαος¹⁹, πρὸς τὰς μεγάλας χρείας²⁰ ἐπιδιδούς, τᾶλλα δὲ φίλους καὶ ῥήτορας ἐτέρους καθιεῖς²¹ ἔπραττεν. Ὦν ἓνα φασὶ γενέσθαι τὸν Ἐφιάλτην, ὃς κατέλυσε τὸ κράτος τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, πολλήν, κατὰ τὸν Πλάτωνα, καὶ ἄκρατον²² τοῖς πολίταις ἐλευθερίαν οἰνοχοῶν²³, ὑφ' ἧς, ὥσπερ ἵππον, ἐξυβρίσαντα²⁴ τὸν δῆμον οἱ κωμωδοποιοὶ λέγουσι

¹ κλήσις ἢ	uitnodiging
² φιλοφροσύνη ἢ	vriendelijkheid
³ συνήθεια ἢ	omgang
⁴ πολιτεύομαι	politiek actief zijn
⁵ ἀνεψίος ὁ	neef
⁶ ἄχρι + gen.	tot aan
⁷ σπονδή ἢ	drankoffer bij een verdrag
⁸ δεινός	knap, geraffineerd
⁹ ὄγκος ὁ	roem, aanzien, waardigheid
¹⁰ περιγίγνομαι + gen.	overtreffen
¹¹ δυσφύλακτος	moelijk te verhoeden
¹² πρὸς + acc.	ten gevolge van
¹³ τὸ συνεχές	het voortdurende
¹⁴ κόρος ὁ	verzadiging, overmoed
¹⁵ ἐκ διαλειμμάτων	met onderbrekingen
¹⁶ πλησίαζω + dat.	naderbij komen
¹⁷ πάρεμι	optreden
¹⁸ τριήρης	drieriemer
¹⁹ Kritolaos (ca. 200 v.Chr.-ca. 111 v.Chr.)	was een peripatetische filosoof uit de tweede eeuw v.Chr. Kritolaos was afkomstig uit Phalesis, een Griekse kolonie in Lycië. Hij studeerde filosofie in Athene bij Ariston van Chios, wiens opvolger hij werd aan het hoofd van de Peripatetische school. Hij was erg vermaard bij de Atheners als filosoof, redenaar en politicus.
²⁰ χρεία ἢ	nood, noodzaak
²¹ καθίημι	laten optreden
²² ἄκρατος	onvermengd
²³ οἰνοχοέω	wijnschenken
²⁴ ἐξυβρίζω	overmoedig/oproerig zijn

gaan en uitnodigingen voor maaltijden en iedere vriendelijkheid van dien aard sloeg hij af, zodat hij in de lange tijd waarin hij politiek actief was, bij geen vriend ging eten afgezien van de keer dat zijn neef Euruptolemos trouwde: hij was toen aanwezig tot de huwelijksluiting en ging toen onmiddellijk weg. Waardigheid is met name niet bestand tegen vriendelijk gedrag en indrukwekkendheid voor de schijn is moeilijk te bewaren bij sociale omgang. Wat zich vooral vertoont, schijnt het beste van werkelijke deugd en van goede mannen is niets zo bewonderenswaardig voor de buitenwereld als het dagelijkse leven voor de mensen die met hen verkeren. Hij vermeid dat het volk genoeg van hem kreeg door ononderbroken aanwezigheid: hij wendde zich namelijk met tussenpauzen tot het volk en hij sprak niet bij elke kwestie en niet trad hij altijd in het openbaar op, maar Kritolaos zegt dat hij zichzelf, precies zoals het staatschip de Salaminia¹, inzette bij grote noodgevallen en hij regelde de rest door vrienden en andere politici te laten optreden. Men zegt dat één van hen Ephialtes², die een einde heeft gemaakt aan de raad van de Areopaag, veel en onvermengde democratische wijn -aldus Platoon- voor de burgers inschonk en de komediedichters zeggen dat het volk daardoor als een paard opstandig is geworden

¹ één van de drie officiële 'heilige schepen' van Athene

² Ephialtes van Athene, politicus die in 471 v. Chr. Themistocles na diens verbanning opvolgde als leider van de democratische partij in zijn vaderstad, voornaamste tegenstander van de conservatieve en pro-spartaanse politiek van Kimoon, die vanaf 476 talrijke successen voor Athene had behaald. Toen Kimoon in 462 Sparta hulp bood bij het onderdrukken van een helotenopstand, was voor de democraten de maat vol. Tijdens Kimoons verblijf in Messenië wist Ephialtes met behulp van de jonge Perikles een aantal wetten te doen aannemen die de politieke bevoegdheden van de Areopaag, het bolwerk van de atheense adel, overdroeg en aan de boulè (raad), volksvergadering en volksrechtbank. Kimoon werd in 461 door het schervengerecht getroffen, weinige dagen later werd Ephialtes het slachtoffer van een in opdracht van conservatieve elementen gepleegde moordaanslag. Zijn werk werd voortgezet door Perikles.

“πειθαρχεῖν¹ οὐκέτι τολμᾶν², ἀλλὰ δάκνειν³ τὴν Εὐβοίαν καὶ ταῖς νήσοις ἐπιπηδᾶν⁴.”

8 De Olympiër

Τῆς μέντοι περὶ τὸν βίον κατασκευῆς⁵ καὶ τῷ μεγέθει τοῦ φρονήματος ἀρμόζοντα⁶ λόγον, ὡςπερ ὄργανον⁷, ἐξαρτούμενος⁸ παρεντέινε⁹ πολλαχοῦ τὸν Ἀναξαγόραν, οἷον βαφήν¹⁰ τῆς ῥητορικῆς τὴν φυσιολογίαν¹¹ ὑποχέομενος¹². Τὸ γὰρ “ὑψηλόνου¹³ τοῦτο καὶ πάντη τελεσιουργόν¹⁴,” ὡς ὁ θεῖος Πλάτων φησί, “πρὸς τῷ εὐφυῆς εἶναι κτησάμενος” ἐκ φυσιολογίας, καὶ τὸ πρόσφορον¹⁵ ἐλκύσας ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην, πολὺ πάντων διήνεγκε¹⁶. Διὸ καὶ τὴν ἐπὶ κλησιν¹⁷ αὐτῷ γενέσθαι λέγουσι· καίτοι τινὲς ἀπὸ τῶν οἷς ἐκόσμησε¹⁸ τὴν πόλιν, οἱ δ' ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πολιτείας καὶ ταῖς στρατηγίαις δυνάμεως Ὀλύμπιον αὐτὸν οἴονται προσαγορευθῆναι· καὶ συνδραμεῖν¹⁹ οὐδὲν ἀπέοικεν²⁰ ἀπὸ πολλῶν προσόντων τῷ ἀνδρὶ τὴν δόξαν. Αἱ μέντοι κωμωδίαί τῶν τότε διδασκάλων²¹ σπουδῆ τε πολλὰς καὶ μετὰ γέλωτος ἀφεικότων φωνὰς εἰς αὐτόν, ἐπὶ τῷ λόγῳ μάλιστα τὴν προσωνομίαν²² γενέσθαι δηλοῦσι, “βροντᾶν²³ μὲν αὐτόν καὶ “ἀστράπτειν²⁴,” ὅτε δημηγοροίη, “δεινὸν δὲ κεραυνὸν ἐν γλώσσει φέρειν” λεγόντων. Διαμνημονεύεται²⁵ δὲ τις καὶ Θουκυδίδου τοῦ Μελησίου¹ λόγος

¹ πειθαρχέω	gehoorzamen
² τολμάω	het uithouden
³ δάκνω	bijten
⁴ ἐπιπηδάω + dat.	afspringen op
⁵ κατασκευή ἢ	inrichting
⁶ ἀρμόζω	intr. passen
⁷ ὄργανον τό	middel, materiaal
⁸ ἐξαρτύομαι	voor zich gereed maken
⁹ παρεντέινω	iemand voor iets spannen, in actie brengen
¹⁰ βαφή	het verven, indompelen
¹¹ φυσιολογία ἢ	natuurkennis
¹² ὑποχέομαι	over iets heen gieten, kleuren met
¹³ ὑψηλόνους	verheven denkwijze
¹⁴ τελεσιουργός	krachtdadig, zijn plicht volbrengend
¹⁵ πρόσφορος	dienstig, geschikt, passend, gelijkend
¹⁶ διαφέρω + gen.	overtreffen
¹⁷ ἐπὶ κλησις ἢ	bijnaam
¹⁸ κοσμέω	regelen, in orde brengen
¹⁹ συντρέχω	op elkaar losstormen, treffen
²⁰ ἀπέοικα	onredelijk, onwaarschijnlijk zijn
²¹ διδάσκαλος ὁ	toneelspeldichter
²² προσωνομία ἢ	bijnaam
²³ βροντάω	donderen
²⁴ ἀστράπτω	bliksemen
²⁵ διαμνημονεύω	gewag maken van

en het niet meer uithield te gehoorzamen, maar Euboia beet en op de eilanden afsprong.

8 Aan zijn inrichting van leven en grootte van denken maakte hij zijn manier van spreken, evenals een instrument, passend en op veel plaatsen liet hij Anaxagoras een rol spelen, als goot hij diens natuurkennis als een verfbad over zijn retoriek heen. Immers, doordat hij die verheven denkwijze en dat in alle opzichten krachtdadige optreden, zoals de goddelijke Platoon zegt, als product van zijn natuurkennis gepaard had met het feit dat hij talentvol was en doordat hij aan zijn spreekvaardigheid het passende gekoppeld had, overtrof hij allen enorm. Men zegt dat hij daaraan ook zijn bijnaam verdiend heeft. Hoewel, sommigen menen dat hij op grond van die maatregelen waarmee hij de stad in orde gebracht heeft, anderen naar aanleiding van zijn invloed in het staatsbestuur en de expedities, genoemd werd als Olympiër. Het lijkt absoluut niet onwaarschijnlijk dat die man die roem trof vanwege veel kwaliteiten die hij bezat. Echter, de komedies van de toenmalige komediedichters tonen aan, terwijl zij veel serieuze en humoristische quotes op hem hebben afgeschoten, dat hij die bijnaam vooral heeft gekregen om zijn manier van spreken: dat hij donderde en bliksemde, wanneer hij in de vergadering sprak en dat hij op zijn tong een verschrikkelijke bliksem droeg. Ook een uitspraak van Thoucudides de zoon van Melesios wordt aangehaald die hij schertsend gedaan heeft met

¹ Thoucudides, zoon van Milesios, was een Atheens staatsman uit het midden van de 5e eeuw v.Chr. Hij was de voornaamste tegenspeler van Perikles. Deze persoon mag niet verward worden met de gelijknamige historicus Thucydides.

εἰς τὴν δεινότητα τοῦ Περικλέους μετὰ παιδιᾶς¹ εἰρημένος. Ἦν μὲν γὰρ ὁ Θουκυδίδης τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν, καὶ πλεῖστον ἀντεπολιτεύσατο² τῷ Περικλεῖ χρόνον· Ἀρχιδάμου³ δὲ τοῦ Λακεδαιμονίων βασιλέως πυνθανομένου πότερον αὐτὸς ἢ Περικλῆς παλαίει⁴ βέλτιον, “ὅταν,” εἶπεν, “ἐγὼ καταβάλω παλαίων, ἐκεῖνος ἀντιλέγων ὡς οὐ πέπτωκε, νικᾷ καὶ μεταπέθει τοὺς ὀρῶντας.”

Οὐ μὴν ἀλλὰ⁵ καὶ αὐτὸς ὁ Περικλῆς περὶ τὸν λόγον εὐλαβῆς⁶ ἦν, ὥστ' αἰεὶ πρὸς τὸ βῆμα⁷ βαδίζων⁸ εὐχέτο τοῖς θεοῖς μηδὲ ῥῆμα⁹ μηδὲν ἐκπεσεῖν ἄκοντος¹⁰ αὐτοῦ πρὸς τὴν προκειμένην χρεῖαν ἀνάρμοστον¹¹. Ἐγγραφον¹² μὲν οὖν οὐδὲν ἀπολέλοιπε πλὴν τῶν ψηφισμάτων¹³. ἀπομνημονεύεται δ' ὀλίγα παντάπασιν· οἷον¹⁴ τὸ τὴν Αἴγιναν ὡς λήμην¹⁵ τοῦ Πειραιῶς ἀφελεῖν κελεῦσαι, καὶ τὸ τὸν πόλεμον ἤδη φάναι καθορᾶν ἀπὸ Πελοποννήσου προσφερόμενον. Καί ποτε τοῦ Σοφοκλέους¹⁶, ὅτε συστρατηγῶν ἐξέπλευσε μετ' αὐτοῦ, παῖδα καλὸν ἐπαινέσαντος, “οὐ μόνον,” ἔφη, “τὰς χεῖρας, ᾧ Σοφόκλεις, δεῖ καθαρὰς ἔχειν τὸν στρατηγόν, ἀλλὰ καὶ τὰς ὄψεις.” Ὁ δὲ Στησίμβροτος¹⁷ φησιν ὅτι τοὺς ἐν Σάμῳ τεθνηκότας ἐγκωμιάζων¹⁸ ἐπὶ τοῦ βήματος ἀθανάτους ἔλεγε γεγονέναι καθάπερ τοὺς θεοὺς· οὐ γὰρ ἐκείνους αὐτοὺς ὀρῶμεν, ἀλλὰ ταῖς τιμαῖς ἃς ἔχουσι, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς

¹ παιδιᾶ ἢ scherts

² ἀντιπολιτεύομαι politieke tegenstander zijn

³ Archidamos II, opvolger van Leotychides (469-427 v. Chr.); versloeg de Arkadiërs in 472/71 bij Dipaia, redde Sparta door zijn doortastend optreden, toen de Heloten in opstand kwamen na de grote aardbeving van 464, maar is het meest bekend, omdat het eerste deel van de Peloponnesische oorlog (431-421) naar hem Archidamische oorlog wordt genoemd. Hij had zich tegen deze oorlog verzet en aarzelde ook om, volgens het krijgsplan, Attika binnen te vallen; spoedig echter voerde hij het bevel uit, verwoestte dit gebied in 431 en 430 en bezette Plataeae in 429.

⁴ παλαίω worstelen

⁵ Οὐ μὴν ἀλλὰ heus

⁶ εὐλαβῆς voorzichtig

⁷ βῆμα τό spreekgestoelte

⁸ βαδίζω (geregeld) gaan

⁹ ῥῆμα τό woord

¹⁰ ἄκων tegen zijn zin

¹¹ ἀνάρμοστος niet passend

¹² ἔγγραφος opgeschreven

¹³ ψήφισμα τό wetsvoorstel

¹⁴ οἷον zoals, bij voorbeeld

¹⁵ λήμη ἢ doorn in het oog

¹⁶ Sophocles (Kolonos, 496 v. Chr. – Athene, 406 v. Chr.) was een van de drie grote Attische tragediedichters, naast Euripides en Aischylos, van wie toneelstukken bewaard zijn gebleven. Hij bekleedde enkele hoge politieke en militaire functies. In 443-442 was hij Hellenotamias (een van de tien beheerders van de Delisch-Attische Bondskas). In 441 v. Chr. kreeg hij samen met Perikles het opperbevel in een militaire campagne tegen Samos. Volgens zijn rivalen was dit een "beloning" voor zijn Antigone. Perikles zou een geringe dunk van zijn kwaliteiten als strateeg hebben en over hem gezegd hebben: 'Dichten kan hij best, maar geen legers leiden'.

¹⁷ Stesimbrotos van Thasos (470 Thasos - 420) een sofist, logograaf, historicus en tegenstander van Perikles

¹⁸ ἐγκωμιάζω huldigen, betoasten

betrekking op Perikles' geduchtheid. Thoukudides behoorde namelijk tot de aristocratie en een zeer groot deel van de tijd was hij Perikles' politieke tegenspeler. Toen Archidamos, koning van de Lakedaimoniërs, vroeg, of hijzelf beter was in het worstelen of Perikles, zei hij: "Wanneer ik hem bij het worstelen op de rug heb gelegd, spreekt hij het tegen dat hij gevallen is en wint en overtuigt hij de toeschouwers."

Geloof het of niet, ook Perikles zelf was voorzichtig betreffende het woord, zodat hij altijd, wanneer hij naar het spreekgestoelte ging, tot de goden bad en geen enkel woord per toeval uit hem kwam zonder dat het bij het onderhavige probleemgeval paste. Hij dan heeft niets op papier achtergelaten afgezien zijn wetsvoorstellen. Sowieso herinnert men zich weinig, zoals dat hij beval Aigina als doorn in het oog van Peiraieus te verwijderen en dat hij zei te zien hoe de oorlog reeds vanaf de Peloponnesos naderde. En toen een keertje Sofokles, toen die ook als strategos met hem uitgevaren was, een mooie jongen geprezen had, zei hij: "Sofokles, een veldheer moet niet alleen zijn handen schoon houden, maar ook zijn ogen." Stesimbrotos zegt dat hij tijdens zijn lofprijzing van de gevallenen op Samos op het spreekgestoelte zei dat zij onsterfelijk waren precies als de goden: "Want wij zien hen niet, maar wij maken uit de eerbewijzen die zij hebben,

ἂ παρέχουσιν, ἀθανάτους εἶναι τεκμαιρόμεθα¹· ταῦτ' οὖν ὑπάρχειν² καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποθανοῦσιν.

9 De weg naar de macht

Ἐπεὶ δὲ Θουκυδίδης μὲν ἀριστοκρατικὴν τινα τὴν τοῦ Περικλέους ὑπογράφει³ πολιτείαν, “λόγω μὲν οὔσαν δημοκρατίαν, ἔργω δ' ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχήν,” ἄλλοι δὲ πολλοὶ πρῶτον ὑπ' ἐκείνου φασὶ τὸν δῆμον ἐπὶ κληρουχίας⁴ καὶ θεωρικὰ⁵ καὶ μισθῶν διανομὰς⁶ προαχθῆναι, κακῶς ἐθισθέντα⁷ καὶ γενόμενον πολυτελεῖ⁸ καὶ ἀκόλαστον⁹ ὑπὸ τῶν τότε πολιτευμάτων¹⁰ ἀντὶ σῶφρονος καὶ αὐτουργοῦ, θεωρεῖσθω διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἡ αἰτία τῆς μεταβολῆς. Ἐν ἀρχῇ μὲν γάρ, ὥσπερ εἴρηται, πρὸς τὴν Κίμωνος δόξαν ἀντιταπτόμενος ὑπεποιεῖτο τὸν δῆμον ἔλαττούμενος δὲ πλούτῳ καὶ χρήμασιν, ἀφ' ὧν ἐκεῖνος ἀνελάμβανε τοὺς πένητας, δεῖπνόν τε καθ' ἡμέραν τῷ δεομένῳ παρέχων Ἀθηναίων, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἀμφιεννύων, τῶν τε χωρίων τοὺς φραγμοὺς ἀφαιρῶν ὅπως ὀπωρίζωσιν οἱ βουλόμενοι, τούτοις ὁ Περικλῆς καταδημαγωγούμενος τρέπεται πρὸς τὴν τῶν δημοσίων διανομήν, συμβουλεύσαντος αὐτῷ Δαμωνίδου τοῦ Ὁαθεν, ὡς Ἀριστοτέλης ἰστόρηκε. καὶ ταχὺ θεωρικοῖς καὶ δικαστικοῖς λήμμασιν ἄλλαις τε μισθοφοραῖς καὶ χορηγίαις συνδεκάσας τὸ πλῆθος, ἐχρήτο κατὰ τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, ἧς αὐτὸς οὐ μετεῖχε διὰ τὸ μήτ' ἀρχῶν μήτε θεσμοθέτης μήτε βασιλεὺς μήτε πολέμαρχος λαχεῖν. Αὗται γὰρ αἱ ἀρχαὶ κληρωταί τε ἦσαν ἐκ παλαιοῦ, καὶ δι' αὐτῶν οἱ δοκιμασθέντες ἀνέβαινον εἰς Ἄρειον πάγον. Διὸ καὶ μᾶλλον ἰσχύσας ὁ Περικλῆς ἐν τῷ δήμῳ κατεστασίασε τὴν βουλήν, ὥστε τὴν μὲν ἀφαιρεθῆναι τὰς πλείστας κρίσεις δι' Ἐφιάλτου, Κίμωνα δ' ὡς φιλολάκωνα καὶ μισόδημον ἐξοστρακισθῆναι, πλούτῳ μὲν καὶ γένει μηδενὸς ἀπολειπόμενον, νίκας δὲ καλλίστας νενικηκότα τοὺς βαρβάρους καὶ χρημάτων πολλῶν καὶ λαφύρων ἐμπεπληκότα τὴν πόλιν, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται. Τοσοῦτον ἦν τὸ κράτος ἐν τῷ δήμῳ τοῦ Περικλέους.

¹ τεκμαίρομαι + dat.	opmaken uit iets
² ὑπάρχω	voor handen zijn
³ ὑπογράφω	voorspiegelen
⁴ κληρουχία ἢ	burgerkolonie
⁵ θεωρικόν τό	schouwburggeld voor de armen
⁶ διανομή ἢ	uitdeling
⁷ ἐθίζω	gewennen
⁸ πολυτελής	weelderig, kostbaar
⁹ ἀκόλαστον	teugelloos
¹⁰ πολίτευμα τό	politiek ideaal, staatsregeling

en uit het goede dat zij geven ,op dat zij onsterfelijk zijn; dat dat dus ook voor wie voor het vaderland gestorven zijn, is weggelegd.

9 Omdat Thoukudides het bestuur van Perikles voorspiegelt als een soort aristokratische, een bestuur dat dan wel in schijn een democratie was, maar in werkelijkheid een bestuur door de eerste man en omdat vele anderen zeggen dat het volk toen voor het eerst door hem aangezet is tot het stichten van kolonies en het instellen van schouwburggelden en uitdelingen van lonen, waarbij het daaraan gewend is geraakt met alle gevolgen van dien en weelderig en teugelloos is geworden door de toenmalige staatsregelingen in plaats van bezonnen en zelf werkend, moet wegens die feiten de reden van de verandering bekeken worden. Aanvankelijk, toen hij zich, zoals verteld is, tegen de roem van Kimoon opstelde, probeerde hij het volk voor zich te winnen en omdat hij de mindere was in rijkdom en financiën op grond waarvan die Kimoon de armen bezig was weer terug te krijgen, -zo gaf Kimoon dagelijks aan wie het van de Atheners nodig had, eten en kleepte hij de ouderen en nam hij van de landerijen de omheiningen weg opdat wie wilde zou oogsten; terwijl Perikles daarmee in de strijd om de gunst van het volk het onderspit dolf, ging hij ertoe over het staatsgeld uit te delen, dit op advies van Damonides van de deme Oa, zoals Aristoteles heeft medegedeeld. Toen hij snel met vergoedingen voor het bijwonen van feestelijkheden en processen en met andere lonen en financiële middelen de massa had omgekocht, gebruikte hij die tegen de raad van Areopaag. Toen hij daardoor nog meer invloed had gekregen bij het volk, overwon hij die raad door oproer, zodat haar de meeste processen ontnomen werden door middel van Ephialtes en Kimoon werd geostraceerd als zou hij op de hand van de Spartanen zijn en het volk haten en dat terwijl hij qua rijkdom en afkomst voor niemand onderdeed en de mooiste overwinningen had behaald en de stad had gevuld met veel geld en krijgsbuit op de barbaren behaald, zoals in het werk over hem geschreven staat. Zo groot was de macht van Perikles bij het volk.

10 Het einde van Kimoon

Ὁ μὲν οὖν ἐξοστρακισμὸς¹ ὠρισμένην εἶχε νόμῳ δεκαετίαν² τοῖς φεύγουσιν· ἐν δὲ τῷ διὰ μέσου Λακεδαιμονίων στρατῷ μεγάλῳ ἐμβαλόντων εἰς τὴν Ταναγρικὴν³ καὶ τῶν Ἀθηναίων εὐθύς ὀρμησάντων⁴ ἐπ' αὐτούς, ὁ μὲν Κίμων ἐλθὼν ἐκ τῆς φυγῆς ἔθετο μετὰ τῶν φυλετῶν εἰς λόχον⁵ τὰ ὄπλα καὶ δι' ἔργων ἀπολύεσθαι τὸν Λακωνισμόν ἐβούλετο, συγκινδυνεύσας τοῖς πολίταις, οἱ δὲ φίλοι τοῦ Περικλέους συστάντες ἀπήλασαν αὐτὸν ὡς φυγάδα. Διὸ καὶ δοκεῖ Περικλῆς ἐρρωμενέστατα⁶ τὴν μάχην ἐκείνην ἀγωνίσασθαι καὶ γενέσθαι πάντων ἐπιφανέστατος⁷ ἀφειδέσας⁸ τοῦ σώματος. Ἔπεσον δὲ καὶ τοῦ Κίμωνος οἱ φίλοι πάντες ὁμαλῶς⁹, οὓς Περικλῆς συνεπητιᾶτο τοῦ Λακωνισμοῦ· καὶ μετάνοια¹⁰ δεινὴ τοὺς Ἀθηναίους καὶ πόθος ἔσχε τοῦ Κίμωνος, ἠττημένους μὲν ἐπὶ τῶν ὄρων τῆς Ἀττικῆς, προσδοκῶντας¹¹ δὲ βαρὺν εἰς ἔτους ὥραν πόλεμον. Αἰσθόμενος οὖν ὁ Περικλῆς οὐκ ὤκνησε¹² χαρίσασθαι¹³ τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ τὸ ψήφισμα γράψας¹⁴ αὐτὸς ἐκάλει τὸν ἄνδρα, κάκεῖνος κατελθὼν εἰρήνην ἐποίησε ταῖς πόλεσιν. Οἰκείως¹⁵ γὰρ εἶχον οἱ Λακεδαιμόνιοι πρὸς αὐτὸν ὥσπερ ἀπήχθοντο¹⁶ τῷ Περικλεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις δημαγωγοῖς. Ἐνιοὶ δὲ φασιν οὐ πρότερον γραφῆναι τῷ Κίμωνι τὴν κάθοδον¹⁷ ὑπὸ τοῦ Περικλέους ἢ συνθήκας¹⁸ αὐτοῖς ἀπορρήτους¹⁹ γενέσθαι δι' Ἑλπινίκης, τῆς Κίμωνος ἀδελφῆς, ὥστε Κίμωνα μὲν ἐκπλεῦσαι λαβόντα ναῦς διακοσίας καὶ τῶν ἔξω²⁰ στρατηγεῖν²¹, καταστρεφόμενον τὴν βασιλέως χώραν, Περικλεῖ δὲ τὴν ἐν ἄστει δύναμιν ὑπάρχειν. Ἐδόκει δὲ καὶ πρότερον ἢ Ἑλπινίκη τῷ Κίμωνι τὸν Περικλέα πρᾶότερον παρασχεῖν, ὅτε τὴν θανατικὴν δίκην ἔφευγεν.

¹ ἐξοστρακισμὸς ὁ	verbanning door ostracisme
² δεκαετία ἢ	periode van 10 jaren
³ Ταναγρική ἢ	gebied van de stad Tanagra in Boiotia
⁴ ὀρμάω	opbreken
⁵ λόχος ὁ	hinderlaag, schare
⁶ ἐρρωμενέστατα adv.	zeer sterk
⁷ ἐπιφανής	beroemd, zich onderscheidend
⁸ ἀφειδέω + gen.	niet sparen
⁹ ὁμαλῶς	tegelijk
¹⁰ μετάνοια ἢ	berouw
¹¹ προσδοκάω	verwachten
¹² ὀκνέω	aarzelen
¹³ χαρίζομαι	een gunst verlenen
¹⁴ γράφω	formuleren, voorstellen
¹⁵ οἰκείως ἔχω πρὸς	eigen zijn met
¹⁶ ἀπεχθάνομαι + dat.	zich gehaat maken bij
¹⁷ κάθοδος ἢ	terugkeer (speciaal van ballingen)
¹⁸ συνθήκη ἢ	overeenkomst
¹⁹ ἀπόρρητος	geheim
²⁰ τὰ ἔξω	de overzeesche gebieden
²¹ στρατηγέω + gen.	bevelhebber zijn over

10 De verbanning door het ostracisme was wettelijk vastgesteld op een periode van tien jaren voor de ballingen. Toen in die tussentijd Lakedaimoniërs met een groot leger Tanagrikè binnen waren gevallen en de Atheners onmiddellijk waren opgebroken tegen hen, heeft Kimoon, teruggekeerd uit zijn ballingschap, zich met zijn fulègenoten in een bewapende hinderlaag gelegd en hij wilde door daden zich verlossen van de verdenking van Lakonisme door samen met zijn burgers risico's te lopen. Maar de vrienden van Perikles verzamelden zich en verdreven hem als balling.

Daarom ook schijnt Perikles zeer sterk die strijd te hebben gestreden en zich het meest van allen onderscheiden te hebben door zijn lichaam niet te sparen. Ook zijn van Kimoon al de vrienden, die Perikles van Lakonismos beschuldigde, tegelijk gesneuveld. Maar de Atheners vielen ten prooi aan een vreselijk berouw en gemis van Kimoon, toen zij een nederlaag leden bij de grenzen van Attika en het volgende jaar een zware oorlog verwachtten. Toen Perikles dat bemerkte had, aarzelde hij niet de meerderheid een plezier te doen, maar na een voorstel ingediend te hebben riep hij de man en toen hij was gekomen, sloot hij vrede met de steden. Want de Lakoniërs waren net zo eigen met hem als ze zich bij Perikles en de overige volksmenners gehaat gemaakt hadden. Sommigen zeggen dat het voorstel tot terugkeer voor Kimoon niet eerder ingediend was door Perikles dan dat zij een geheim verdrag gesloten hadden door bemiddeling van Elpinikè, Kimoons zus, dat Kimoon met 200 schepen uitvoer en bevelhebber was over de overzeesche gebieden, terwijl hij het gebied van de koning onderwierp en dat Perikles de macht in de stad had. Ook eerder scheen Elpinikè Perikles voor Kimoon zachter te hebben gestemd, toen hij ontkwam aan zijn doodvonnis.

Ἦν μὲν γὰρ εἷς τῶν κατηγορῶν¹ ὁ Περικλῆς ὑπὸ τοῦ δήμου προβεβλημένος², ἐλθούσης δὲ πρὸς αὐτὸν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ δεομένης μειδιάσας³ εἶπεν· “ὦ Ἑλληνική, γραῦς⁴ εἶ, γραῦς εἶ, ὡς πράγματα τηλικαῦτα⁵ πράσσειν.” οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν λόγον ἄπαξ ἀνέστη, τὴν προβολὴν⁶ ἀφοσιούμενος⁷, καὶ τῶν κατηγορῶν ἐλάχιστα τὸν Κίμωνα λυπήσας ἀπεχώρησε. Πῶς ἂν οὖν τις ἴδομενεῖ πιστεύσειε κατηγοροῦντι τοῦ Περικλέους ὡς τὸν δημαγωγὸν Ἐφιάλτην φίλον γενόμενον καὶ κοινωνὸν ὄντα τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ προαιρέσεως⁸ δολοφονήσαντος⁹ διὰ ζηλοτυπίαν¹⁰ καὶ φθόνον τῆς δόξης; ταῦτα γὰρ οὐκ οἶδ' ὅθεν συναγαγὼν ὥσπερ χολὴν¹¹ τάνδρι προσβέβληκε, πάντη μὲν ἴσως οὐκ ἀνεπιλήπτω¹², φρόνημα δ' εὐγενὲς ἔχοντι καὶ ψυχὴν φιλότιμον, οἷς οὐδὲν ἐμφύεται πάθος¹³ ὡμὸν οὕτω καὶ θηριῶδες. Ἐφιάλτην μὲν οὖν φοβερὸν ὄντα τοῖς ὀλιγαρχικοῖς¹⁴ καὶ περὶ τὰς εὐθύνας¹⁵ καὶ διώξεις τῶν τὸν δῆμον ἀδικούντων ἀπαραίτητον¹⁶ ἐπιβουλεύσαντες οἱ ἐχθροὶ δι' Ἀριστοδίκου τοῦ Ταναγρικοῦ κρυφαίως ἀνεῖλον, ὡς Ἀριστοτέλης εἶρηκεν. Ἐτελεύτησε δὲ Κίμων ἐν Κύπρῳ στρατηγῶν.

11. Perikles' antwoord op Thoukudides

Οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ μέγιστον μὲν ἤδη τὸν Περικλέα καὶ πρόσθεν ὀρῶντες γεγονότα τῶν πολιτῶν, βουλόμενοι δ' ὁμως εἶναι τινα τὸν πρὸς αὐτὸν ἀντιτασσόμενον ἐν τῇ πόλει καὶ τὴν δύναμιν ἀμβλύνοντα¹⁷, ὥστε μὴ κομιδῆ¹⁸ μοναρχίαν εἶναι, Θουκυδίδην τὸν Ἄλωπεκῆθεν, ἄνδρα σώφρονα καὶ κηδεστήν¹⁹ Κίμωνος, ἀντέστησαν ἐναντιωσσόμενον²⁰, ὃς ἦττον μὲν ὢν πολεμικὸς τοῦ Κίμωνος, ἀγοραῖος²¹ δὲ καὶ πολιτικὸς²² μᾶλλον, οἰκουρῶν²³ ἐν

¹ κατήγορος ὁ	aanklager; 463. B.C. Cf. Plut. Cim. 14.2-4.
² προβάλλω	aanwijzen
³ μειδιάω	glimlachen
⁴ γραῦς	oude vrouw
⁵ τηλικαῦτος	zo klein, zo groot
⁶ προβολή ἢ	aanklacht bij het volk
⁷ ἀφοσιόομαι	protesteren, formeel vervullen
⁸ προαίρεσις ἢ	voorkeur, staatsvorm, partij
⁹ δολοφονέω	vermoorden
¹⁰ ζηλοτυπία	jaloerie, afgunst
¹¹ χόλη ἢ	afkeer, haat
¹² ἀνεπιλήπτως	onberispelijk, onaantastbaar
¹³ πάθος τό	aandoening, emotie
¹⁴ ὀλιγαρχικός	oligarchisch gezind
¹⁵ εὐθυνα ἢ	verantwoording
¹⁶ ἀπαραίτητος	onverbiddelijk
¹⁷ ἀμβλύνω	afzwakken, zwak maken, matigen
¹⁸ κομιδῆ	nauwkeurig, helemaal
¹⁹ κηδεστής ὁ	verwant
²⁰ ἐναντιόομαι	zich verzetten
²¹ ἀγοραῖος	van de staatsman
²² πολιτικὸς	politicus en advocaat
²³ οἰκουρέω	een teruggetrokken leven leiden

Perikles was één van de aanklagers die door het volk aangewezen was. Toen Elpinikè naar hem toe gekomen was en hem het verzoek deed, glimlachte hij en zei hij: “Elpinikè, jij bent een oude vrouw, jij bent een oude vrouw, te oud om zulke taken uit te voeren.” Heus, één keer is hij opgestaan om het woord te voeren en toen vervulde hij de aanklacht slechts formeel en nadat hij Kimoon het minst van de aanklagers aangepakt had, ging hij weg. Hoe kan men dan Idomeneus geloven, wanneer hij Perikles aanklaagt als zou hij de volksmenner Ephialtes die met hem bevriend was en deelgenoot was van zijn voorkeur in staatsbestuur uit jaloezie en afgunst op zijn reputatie hebben vermoord? Want hij heeft dat -ik weet niet hoe hij eraan gekomen is- als gal op de man gespuwd; misschien was hij wel niet in alle opzichten onberispelijk, maar hij had wel een edele inborst en een eerzuchtig innerlijk, dat geen voedingsbodem biedt voor zo een wrede en beestachtige emotie. Ephialtes was angstaanjagend voor de oligarchen en hij was onverbiddelijk als het aankwam op verantwoording en het vervolgen van de mensen die het volk onrecht aandeden; daarom hebben zijn vijanden hem onopgemerkt door middel van Aristodikos van Tanagrikè ten val gebracht, zoals Aristoteles heeft verteld. Kimoon is gestorven op Kupros als veldheer.

11 De aristokraten zagen ook al eerder dat Perikles de grootste van de burgers was, maar ze wilden toch dat er iemand was die zich in de stad tegenover hem opstelde en zijn macht afzwakte, zodat er niet compleet sprake was van een alleenheerschappij en daarom stelden zij Thoukudides van de deme Alopekè, een bezonnen man en verwant van Kimoon, tegenover hem op om weerstand te bieden; deze was dan wel op oorlogsgebied de mindere van Kimoon, maar de meerdere als staatsman en politicus; hij leefde een

ἄσκει καὶ περὶ τὸ βῆμα τῷ Περικλεῖ συμπλεκόμενος¹, ταχὺ τὴν πολιτείαν εἰς ἀντίπαλον² κατέστησεν. Οὐ γὰρ εἶασε τοὺς καλοὺς κάγαθους καλουμένους ἄνδρας ἐνδισπάρθαι καὶ συμμεμίχθαι πρὸς τὸν δῆμον, ὡς πρότερον, ὑπὸ πλήθους ἡμαυρωμένους³ τὸ ἀξίωμα, χωρὶς δὲ διακρίνας⁴ καὶ συναγαγὼν εἰς ταύτῃ τὴν πάντων δύναμιν ἐμβριθῆ⁵ γενομένην ὡσπερ ἐπὶ ζυγοῦ⁶ ῥοπήν⁷ ἐποίησεν. Ἦν μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς διπλόη⁸ τις ὕπουλος⁹, ὡσπερ ἐν σιδήρῳ, διαφορὰν ὑποσημαίνουσα¹⁰ δημοτικῆς καὶ ἀριστοκρατικῆς προαιρέσεως, ἡ δ' ἐκείνων ἄμιλλα¹¹ καὶ φιλοτιμία τῶν ἀνδρῶν βαθυτάτην τομὴν τεμοῦσα τῆς πόλεως τὸ μὲν δῆμον, τὸ δ' ὀλίγους ἐποίησε καλεῖσθαι.

Διὸ καὶ τότε μάλιστα τῷ δήμῳ τὰς ἡνίας ἀνεῖς ὁ Περικλῆς ἐπολιτεύετο¹² πρὸς χάριν, ἀεὶ μὲν τινα θεάν¹³ πανηγυρικὴν¹⁴ ἢ ἐστίασιν¹⁵ ἢ πομπὴν εἶναι μηχανώμενος¹⁶ ἐν ἄσκει καὶ “διαπαιδαγωγῶν¹⁷ οὐκ ἄμούσοις¹⁸ ἡδοναῖς” τὴν πόλιν, ἐξήκοντα δὲ τριῆρεις καθ' ἕκαστον ἑνιαυτὸν ἐκπέμπων, ἐν αἷς πολλοὶ τῶν πολιτῶν ἔπλεον ὀκτῶ μῆνας ἔμμισθοι¹⁹, μελετῶντες²⁰ ἅμα καὶ μανθάνοντες τὴν ναυτικὴν ἐμπειρίαν²¹. Πρὸς δὲ τούτοις χιλίους μὲν ἔστειλεν εἰς Χερρόνησον κληρούχους²², εἰς δὲ Νάξον πεντακοσίου, εἰς δὲ Ἄνδρον τοὺς ἡμίσεις τούτων, εἰς δὲ Θράκην χιλίους Βισάλταις συνοικήσοντας, ἄλλους δ' εἰς Ἰταλίαν οἰκίζομένης²³ Συβάρεως²⁴, ἣν Θουρίους προσηγόρευσαν²⁵. Καὶ ταῦτ' ἔπραττεν ἀποκουφίζων²⁶ μὲν ἀργοῦ²⁷ καὶ διὰ σχολὴν πολυπράγμονος¹ ὄχλου τὴν πόλιν,

¹ συμπλέκομαι	in de clinch liggen met, redetwisten
² αντίπαλος	vijandig, onbeslist
³ ἡμαυρόω	verzwakken
⁴ διακρίνω	afscheiden
⁵ ἐμβριθῆς	drukkend, zwaarwichtig, standvastig
⁶ ζυγόν τό	juk, weegschaal
⁷ ῥοπή ἢ	het dalen van de weegschaal en de doorslag
⁸ διπλόη	zwakke plek
⁹ ὕπουλος	van binnen verraderlijk bedorven
¹⁰ ὑποσημαίνω	heimelijk wijzen op
¹¹ ἄμιλλα ἢ	strijd, wedijver
¹² πολιτεύομαι	politiek bedrijven
¹³ θεά	schouwspel
¹⁴ πανηγυρικός	feestelijk, op het publiek spelend, pronkend
¹⁵ ἐστίασις ἢ	gastmaal
¹⁶ μηχανάομαι	listig voorbereiden, verzinnen
¹⁷ διαπαιδαγωγέω	(op)leiden, besturen
¹⁸ ἄμουςος	onontwikkeld, zonder smaak
¹⁹ ἔμμισθος	met soldij
²⁰ μελετάω	zich oefenen in
²¹ ἐμπειρία	ervaring, kennis
²² κληροῦχος ὁ	kolonist
²³ οἰκίζω	koloniseren
²⁴ Σύβαρις ἢ	Sybaris, in 510 door Croton verwoest
²⁵ προσαγορεύω	noemen
²⁶ ἀποκουφίζω	verlichten van
²⁷ ἀργός	zonder werk

teruggetrokken leven in de stad en hij lag met Perikles in de clinch om het spreekgestoelte en zo heeft hij spoedig balans in de politiek gebracht. Hij stond immers niet toe dat de zogeheten aristocraten verdeeld en vermengd met het volk waren, zoals eerder, toen zij door toedoen van de massa in aanzien hadden ingeboet en toen hij die had afgescheiden en hen tot een eenheid had gemaakt, zorgde hij ervoor dat de invloed van hen allen zwaar ging drukken precies zoals de doorslag van een weegschaal. Er was namelijk altijd al wel een sluimerende zwakke plek, precies zoals bij ijzer, die heimelijk wees op een verschil in denkwijze van het volk en van de aristokratie. Maar de strijd van die mannen zorgde ervoor door een zeer diepe snede aan te brengen in de stad dat het ene deel 'volk' (dèmos) en het andere deel 'weinig' (oligoi) genoemd werd.

Daarom met name ook toen was de politiek van Perikles vooral gericht op het pleasen van het volk door voor het volk de teugels te laten vieren: hij zorgde er altijd wel voor dat er een schouwspel met publiek was in de stad of een gastmaal of een processie; hij bestuurde de stad met vreugdevolle happenings die niet van smaak verstoken waren en jaarlijks stuurde hij 60 triëren uit, waarop vele stedelingen acht maanden met soldij voeren, terwijl ze tegelijk zich trinden in en kennis opdeden van nautische vaardigheden. Bovendien zond hij 1000 kolonisten naar de Chersonesos en naar Naxos 500 en naar Andros de helft daarvan en naar Thracië 1000 om daar met de Bisaltiërs samen te wonen en anderen naar Italia; daar werd Sybaris gesticht, dat zij Thourii noemden. Dat deed hij omdat hij zo de stad ontlastte van een massa mensen die werkeloos was en door hun vrije tijd zich overal mee bemoeide.

¹ πολυπράγμων

bemoeiziek

ἐπανορθούμενος¹ δὲ τὰς ἀπορίας τοῦ δήμου, φόβον δὲ καὶ φρουράν² τοῦ μὴ νεωτερίζειν τι παρακατοικίζων³ τοῖς συμμάχοις.

12 Het gemeenschappelijke geld leidde tot bloei.

Ὁ δὲ πλείστην μὲν ἡδονὴν ταῖς Ἀθήναις καὶ κόσμον ἤνεγκε, μεγίστην δὲ τοῖς ἄλλοις ἔκπληξιν⁴ ἀνθρώποις, μόνον δὲ τῇ Ἑλλάδι μαρτυρεῖ μὴ ψεύδεσθαι τὴν λεγομένην δύναμιν αὐτῆς ἐκείνην καὶ τὸν παλαιὸν ὄλβον, ἢ τῶν ἀναθημάτων κατασκευή⁵, τοῦτο μάλιστα τῶν πολιτευμάτων τοῦ Περικλέους ἐβάσκαίνον⁶ οἱ ἐχθροὶ καὶ διέβαλλον⁷ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, βοῶντες ὡς ὁ μὲν δῆμος ἀδοξεῖ⁸ καὶ κακῶς ἀκούει τὰ κοινὰ τῶν Ἑλλήνων χρήματα πρὸς αὐτὸν ἐκ Δήλου μεταγαγών⁹, ἢ δ' ἔνεστιν¹⁰ αὐτῷ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας¹¹ εὐπρεπεστάτη τῶν προφάσεων¹², δείσαντα τοὺς βαρβάρους ἐκεῖθεν ἀνελέσθαι καὶ φυλάττειν ἐν ὄχυρῳ¹³ τὰ κοινὰ, ταύτην ἀνήρηκε¹⁴ Περικλῆς· καὶ δοκεῖ δεινὴν ὕβριν ἢ Ἑλλὰς ὑβρίζεσθαι καὶ τυραννεῖσθαι περιφανῶς, ὁρῶσα τοῖς εἰσφερομένοις ὑπ' αὐτῆς ἀναγκαίως πρὸς τὸν πόλεμον ἡμᾶς τὴν πόλιν καταχρυσοῦντας¹⁵ καὶ καλλωπίζοντας¹⁶ ὥσπερ ἀλαζόνα¹⁷ γυναῖκα, περιাপτομένην¹⁸ λίθους πολυτελεῖς¹⁹ καὶ ἀγάλματα καὶ ναοὺς χιλιοταλάντους.

Ἐδίδασκεν οὖν ὁ Περικλῆς τὸν δῆμον ὅτι χρημάτων μὲν οὐκ ὀφείλουσι τοῖς συμμάχοις λόγον²⁰ προπολεμοῦντες αὐτῶν καὶ τοὺς βαρβάρους ἀνείργοντες²¹, οὐχ ἵππον, οὐ ναῦν, οὐχ ὀπλίτην, ἀλλὰ χρήματα μόνον τελούντων²², ἃ τῶν διδόντων οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τῶν λαμβανόντων, ἂν

¹ ἐπανορθόω	in orde brengen, helpen
² φρουρά ἢ	wacht(post)
³ παρακατοικίζω	doen wonen naast
⁴ ἔκπληξις ἢ	verschrikking
⁵ κατασκευή	vervaardiging, uitrusting, het gebouw(de)
⁶ βασκαίνω	belasteren, benijden
⁷ διαβάλλω	verdacht maken
⁸ ἀδοξέω	een slechte naam hebben
⁹ μετάγω	overbrengen
¹⁰ ἔνεμι	voorhanden zijn
¹¹ ἐγκαλέω	aanklagen
¹² πρόφασις ἢ	beweegreden, aanleiding, excuus
¹³ ὄχυρός	stevig, vast
¹⁴ ἀναιρέω	antwoorden
¹⁵ καταχρυσόω	als van goud, prachtig maken
¹⁶ καλλωπίζω	een mooi aangezicht geven
¹⁷ ἀλαζών	bedriegelijk, leugenachtig, ijdel
¹⁸ περιάπτομαι	zich omhangen, dragen
¹⁹ πολυτελής	duur
²⁰ λόγος	rekenschap
²¹ ἀνείργω	terugdringen, tegenhouden
²² τελέω	betalen, als verschuldigd geven

hij bracht de moeilijkheden van het volk in orde en hij boezemde de bondgenoten angst in om in opstand te komen door een bezetting bij hen te posteren.

12 Maar wat Athene het meeste genot en lofzang bracht en aan de rest van de mensen verbijstering en als enige tegenover Hellas ervan getuigt dat die genoemde macht van haar en die voorspoed van oudsher geen leugen is, namelijk de bouw van de monumenten, dat werd het meest van Perikles' poitieke handelingen door zijn vijanden belasterd en verdacht gemaakt in de volksvergaderingen; zij schreeuwden namelijk dat het volk een slechte naam had en dat er van het volk kwaad gesproken werd, omdat het de gemeenschappelijke gelden van de Grieken van Delos naar zichzelf toegehaald had, maar Perikles antwoordde met het excuus, dat hem als meest schoonschijnend excuus voor handen was, namelijk dat hij uit angst voor de niet-Grieken die gemeenschappelijke gelden daarvandaan had weggehaald en in zekerheid bewaarde. En Griekenland was van mening vreselijk geschoffeerd te worden en zeer duidelijk door een alleenheerser bestuurd te worden, omdat het zag hoe met dat wat door Griekenland verplicht voor de oorlog opgebracht werd wij de stad verguldden en het een mooi aangezicht gaven, terwijl het precies zoals een bedriegelijke vrouw omhangen werd met mooie stenen en beelden en tempels die duizend talenten kostten.

Perikles bracht het volk ervan op de hoogte dat het de bondgenoten geen verantwoording voor die gelden verschuldigd was omdat zij ter verdediging van hen oorlog voerden en de barbaren tegenhielden, terwijl die geen ruitery, geen schepen, geen hoplieten, maar alleen maar gelden leverden, dat niet het bezit is van wie het geeft maar van wie het krijgt, als ze het geven

παρέχωσιν ἀνθ' οὗ λαμβάνουσι· δεῖ δὲ τῆς πόλεως κατεσκευασμένης ἱκανῶς τοῖς ἀναγκαίοις πρὸς τὸν πόλεμον, εἰς ταῦτα τὴν εὐπορίαν¹ τρέπειν αὐτῆς ἀφ' ὧν δόξα μὲν γενομένων ἀίδιος², εὐπορία δὲ γενομένων ἐτοιμῆ παρέσται, παντοδαπῆς³ ἐργασίας⁴ φανείσης καὶ ποικίλων⁵ χρειῶν⁶, αἱ πᾶσαν μὲν τέχνην ἐγείρουσαι, πᾶσαν δὲ χεῖρα κινουῦσαι, σχεδὸν ὅλην ποιουῖσιν ἔμμισθον τὴν πόλιν, ἐξ αὐτῆς ἅμα κοσμουμένην καὶ τρεφομένην. Τοῖς μὲν γὰρ ἡλικίαν ἔχουσι καὶ ῥώμην αἱ στρατεῖαι τὰς ἀπὸ τῶν κοινῶν εὐπορίας παρεῖχον, τὸν δ' ἀσύντακτον⁷ καὶ βάνουσον⁸ ὄχλον οὐτ' ἄμοιρον⁹ εἶναι λημμάτων¹⁰ βουλόμενος οὔτε λαμβάνειν ἀργὸν καὶ σχολάζοντα¹¹, μεγάλας κατασκευασμάτων¹² ἐπιβολὰς¹³ καὶ πολυτέχνους¹⁴ ὑποθέσεις¹⁵ ἔργων διατριβῆν¹⁶ ἐχόντων ἐνέβαλε¹⁷ φέρων εἰς τὸν δῆμον, ἵνα μηδὲν ἦττον τῶν πλεόντων καὶ φρουρούντων καὶ στρατευομένων τὸ οἰκουροῦν¹⁸ ἔχη πρόφασιν ἀπὸ τῶν δημοσίων ὠφελεῖσθαι καὶ μεταλαμβάνειν. Ὅπου γὰρ ὕλη μὲν ἦν λίθος, χαλκός, ἐλέφας, χρυσός, ἔβενος¹⁹, κυπάρισσος, αἱ δὲ ταύτην ἐκπονοῦσαι καὶ κατεργαζόμεναι τέχναι, τέκτονες, πλάσται²⁰, χαλκοτύποι, λιθουργοί, βαφεῖς²¹, χρυσοῦ μαλακτῆρες²² καὶ ἐλέφαντος, ζωγράφοι²³, ποικιλταί²⁴, τορευταί²⁵, πομποὶ δὲ τούτων καὶ κομιστῆρες²⁶, ἔμποροι καὶ ναῦται καὶ κυβερνήται κατὰ θάλατταν, οἱ δὲ κατὰ γῆν ἄμαξοπηγοί²⁷ καὶ ζευγοτρόφοι²⁸ καὶ ἡνίοχοι καὶ καλωστρόφοι²⁹ καὶ

¹ εὐπορία	levensonderhoud, steun, overvloed
² ἀίδιος	eeuwig, duurzaam, onvergankelijk
³ ἐργασία ἢ	van allerlei herkomst en soort
⁴ παντοδαπός	arbeid, beoefening, productie, beroep, winst
⁵ ποικίλος	bont, verschillend
⁶ χρεία ἢ	behoefte, nood, voordeel
⁷ ἀσύντακτος	ongeordend
⁸ βάνουσος	ambachts-
⁹ ἄμοιρος + gen.	zonder deel aan
¹⁰ λῆμμα τό	inkomen, winst
¹¹ σχολάζω	vrije tijd hebben
¹² κατασκεύασμα τό	uitvinding, hulpmiddel, gebouw
¹³ ἐπιβολή ἢ	opgelegde boete, (belasting)aanslag, plan
¹⁴ πολύτεχνος	medewerking van veel vakken vereisend, interdisciplinair
¹⁵ ὑπόθεσις ἢ	thema, onderwerp, besluit
¹⁶ διατριβή ἢ	ernstige bezigheid, tijdverdrijf
¹⁷ ἐμβάλλω	veroorzaken, bedacht zijn op
¹⁸ οἰκουρέω	thuis blijven
¹⁹ ἔβενος ἢ	ebbenhout
²⁰ πλάστης ὁ	kunstenaar in klei
²¹ βαφεύς ὁ	verver
²² μαλακτῆρ ὁ	bewerker
²³ ζωγράφος ὁ	schilder
²⁴ ποικιλτής ὁ	borduurder
²⁵ τορευτής ὁ	graveur
²⁶ κομιστήρ ὁ	hij die zorgt voor (doden, begrafenisondernemeer); verzorger
²⁷ ἄμαξοπηγός ὁ	wagenmaker
²⁸ ζευγοτρόφος ὁ	een span houdend
²⁹ καλωστρόφος ὁ	touwslagers

in ruil voor wat ze krijgen; wanneer de stad voldoende is uitgerust met wat nodig is voor de oorlog, dan moet men die overvloed van die stad aanwenden voor die dingen, waardoor de roem eeuwig zal zijn wanneer ze gerealiseerd zijn en er overvloed zal zijn tijdens de realisatie, omdat dan van alles geproduceerd gaat worden en er ook verschillende behoeften ontstaan die iedere vaardigheid activeren en iedere hand in beweging brengen en zo bijna heel de stad betaald werk laten verrichten, terwijl de stad tegelijk door zichzelf versierd en gevoed wordt. Want aan hen, die de leeftijd en kracht hebben, verschaften de expedities die overvloed uit de gemeenschappelijke gelden en omdat Perikles wilde dat de ongeordende ambachtsmassa noch zonder deel aan de winsten was noch geld kreeg zonder ervoor te werken en door vrije tijd te hebben, was hij bedacht op grote bouwplannen en op plannen waarbij veel ambachten betrokken waren en legde hij het volk dat voor opdat degenen die thuis bleven niet minder dan degenen op zee en die wachtdienst deden en te velde trokken, een reden hadden om van de staatskas te profiteren en daaraan deelhadden. Want waar hout was, steen, brons, ivoor, goud, ebbenhout, cypressenhout, daar waren ook de ambachten die die materialen bewerken en verwerken: timmerlui, kunstenaars in klei, koperlagers, steenhouwers, ververs, bewerkers van goud en ivoor, kunstschilders, borduurders, graveurs en begeleiders en verzorgers van die lieden, kooplui, en mariniers en roergangers op zee en die op land: wagenmakers, zij die spannen maken en menners en touwslagers

λινουργοί¹ καὶ σκυτοτόμοι καὶ ὄδοποιοὶ καὶ μεταλλεῖς, ἐκάστη δὲ τέχνη, καθάπερ στρατηγὸς ἴδιον² στράτευμα, τὸν θητικὸν³ ὄχλον καὶ ἰδιώτην συντεταγμένον εἶχεν, ὄργανον καὶ σῶμα τῆς ὑπηρεσίας⁴ γινόμενον, εἰς πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἡλικίαν καὶ φύσιν αἱ χρεῖαι διένεμον καὶ διέσπειρον τὴν εὐπορίαν.

13 Perikles' bouwactiviteiten en zijn bouwheren

Ἀναβαινόντων⁵ δὲ τῶν ἔργων ὑπερηφάνων⁶ μὲν μεγέθει, μορφῇ δ' ἀμιμήτων⁷ καὶ χάριτι, τῶν δημιουργῶν ἀμιλλωμένων⁸ ὑπερβάλλεσθαι τὴν δημιουργίαν⁹ τῇ καλλιτεχνίᾳ¹⁰, μάλιστα θαυμάσιον ἦν τὸ τάχος. ὼν γὰρ ἕκαστον ὦντο πολλαῖς διαδοχαῖς¹¹ καὶ ἡλικίαις¹² μόλις ἐπὶ τέλος ἀφίξεσθαι, ταῦτα πάντα μιᾶς ἀκμῆ¹³ πολιτείας ἐλάμβανε τὴν συντέλειαν¹⁴. Καίτοι ποτέ φασιν Ἀγαθάρχου τοῦ ζωγράφου μέγα φρονοῦντος ἐπὶ τῷ ταχῶ καὶ ῥαδίως τὰ ζῶα ποιεῖν ἀκούσαντα τὸν Ζεῦξιν εἰπεῖν· “ἐγὼ δ' ἐν πολλῶ χρόνῳ.” ἡ γὰρ ἐν τῷ ποιεῖν εὐχέρεια¹⁵ καὶ ταχύτης οὐκ ἐντίθησι βάρος¹⁶ ἔργῳ μόνιμον¹⁷ οὐδὲ κάλλους ἀκρίβειαν· ὁ δ' εἰς τὴν γένεσιν τῷ πόνῳ προδανεισθεὶς¹⁸ χρόνος ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ γενομένου τὴν ἰσχύν¹⁹ ἀποδίδωσιν. Ὅθεν καὶ μᾶλλον θαυμάζεται τὰ Περικλέους ἔργα πρὸς πολὺν χρόνον ἐν ὀλίγῳ γενόμενα. Κάλλει μὲν γὰρ ἕκαστον εὐθύς ἦν τότε ἀρχαῖον²⁰, ἀκμῆ δὲ μέχρι νῦν πρόσφατόν²¹ ἐστὶ καὶ νεουργόν²². οὕτως ἐπανθεῖ²³ καινότης²⁴ αἰεὶ τις ἄθικτον¹ ὑπὸ τοῦ χρόνου διατηροῦσα² τὴν

¹ λινουργός ὁ	zeilmaker
² ἴδιος	eigen
³ θητικός	arbeiders-
⁴ ὑπηρεσία ἡ	het in dienst zijn, ondergeschikt personeel (aan boord)
⁵ ἀναβαίνω	opstijgen
⁶ ὑπερήφανος	hoogmoedig, verheven
⁷ ἀμίμητος	onnavolgbaar
⁸ ἀμιλλάομαι	wedijveren
⁹ δημιουργία ἡ	handwerk, kunst, het scheppen
¹⁰ καλλιτεχνία ἡ	kunstvaardigheid
¹¹ διαδοχή ἡ	overname, opvolging
¹² ἡλικία ἡ	generatie
¹³ ἀκμή ἡ	hoogtepunt, beslissend moment
¹⁴ συντέλεια	gemeenschappelijke uitvoering
¹⁵ εὐχέρεια ἡ	behendigheid, vaardigheid
¹⁶ βάρος τό	aanzien, waardigheid
¹⁷ μόνιμος	blijvend
¹⁸ προδανείζω	voorschieten, tevoren te leen geven
¹⁹ ἰσχὺς ἡ	kracht
²⁰ ἀρχαῖος	uit oude tijden, ouderwets
²¹ πρόσφατος	fris, nieuw
²² νεουργός	nieuw
²³ ἐπανθέω	bloeien aan, zich vertonen
²⁴ καινότης ἡ	nieuwheid

en zeilmakers en schoenmakers en stratenmakers en mijnwerkers en ieder ambt had, precies zoals een veldheer zijn eigen leger, zijn menigte dagloners en particuliere lui verzameld die een middel en corps van ondergeschikt personeel bleek; de behoeften deelden de overvloed toe en verdeelden die naar iedere, om maar zo te zeggen, leeftijd en aard.

13 Toen de werken die verheven qua grootte waren en in vorm en charme onnavolgbaar en de ambachtslui met elkaar concurreerden elkaar, in hun kunst door vaardigheid te overtreffen, was het meest bewonderenswaardig de snelheid. Al die werken waarvan men dacht dat ieder werk met moeite, terwijl generaties erkaar opvolgden, zijn voltooiing zou bereiken, kreeg op het hoogtepunt van één bestuur zijn gemeenschappelijke uitvoering. En toch, men zegt dat ooit, toen Agatharchos de kunstschilder zeer trots was omdat hij snel en makkelijk zijn levende wezens schilderde, Zeuxis zei: “Maar ik doe dat in veel tijd.” Want die behendigheid en snelheid bij het vervaardigen voegt aan een werk geen blijvende importantie toe en geen nauwkeurige schoonheid. Maar de tijd die met het oog op het tot stand komen aan de inspanning is besteed laat op haar beurt haar kracht gelden bij het ongeschonden bewaren daarvan. Daarom worden de werken van Perikles nog meer bewonderd, omdat ze in korte tijd voor de lange duur tot stand zijn gekomen. Want ieder werk was toen direct door zijn schoonheid ouderwets, maar is door uiterste kwaliteit tot nu fris en nieuw. Zo bloeit er aan die werken altijd een soort nieuwheid die de aanblik ervan

¹ ἄθικτος

onaangeroerd, onbesmet

² διατηρέω

bewaren, letten op, voortzetten

ὄψιν¹, ὥσπερ ἀειθαλὲς² πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἀγήρω³ καταμεμιγμένην τῶν ἔργων ἐχόντων.

Πάντα δὲ διεῖπε⁴ καὶ πάντων ἐπίσκοπος ἦν αὐτῷ Φειδίας, καίτοι μεγάλους ἀρχιτέκτονας ἐχόντων καὶ τεχνίτας τῶν ἔργων. Τὸν μὲν γὰρ ἑκατόμπεδον⁵ Παρθενῶνα Καλλικράτης εἰργάζετο καὶ Ἴκτινος, τὸ δ' ἐν Ἐλευσίνοι τελεστήριον⁶ ἤρξατο μὲν Κόροιβος οἰκοδομεῖν, καὶ τοὺς ἐπ' ἐδάφους⁷ κίονας ἔθηκεν οὗτος καὶ τοῖς ἐπιστυλίοις⁸ ἐπέζευξεν· ἀποθανόντος δὲ τούτου Μεταγένης ὁ Ξυπέτιος⁹ τὸ διάζωμα¹⁰ καὶ τοὺς ἄνω κίονας ἐπέστησε· τὸ δ' ὄπαϊον¹¹ ἐπὶ τοῦ ἀνακτόρου¹² Ξενοκλῆς ὁ Χολαργεὺς¹³ ἐκορύφωσε¹⁴· τὸ δὲ μακρὸν τεῖχος, περὶ οὗ Σωκράτης¹⁵ ἀκοῦσαί φησιν αὐτὸς εἰσηγουμένου¹⁶ γνώμην Περικλέους, ἠργολάβησε¹⁷ Καλλικράτης. Κωμωδεῖ δὲ τὸ ἔργον Κρατῖνος ὡς βραδέως περαινόμενον¹⁸· πάλαι γὰρ αὐτό, φησί,

λόγοισι προάγει Περικλέης, ἔργοισι δ' οὐδὲ κινεῖ.¹⁹

Τὸ δ' Ωιδεῖον, τῇ μὲν ἐντὸς διαθέσει²⁰ πολυέδρον καὶ πολύστυλον²¹, τῇ δ' ἐρέψει²² περικλινές²³ καὶ κάταντες²⁴ ἐκ μιᾶς κορυφῆς πεποιημένον, εἰκόνα λέγουσι γενέσθαι καὶ μίμημα τῆς βασιλέως σκηνῆς²⁵, ἐπιστατοῦντος²⁶ καὶ τούτῳ Περικλέους. Διὸ καὶ πάλιν Κρατῖνος ἐν Θράπταις²⁷ παίζει πρὸς αὐτόν·

¹ ὄψις ἢ	het zien, de aanblik
² ἀειθαλής	altijd bloeiend
³ ἀγήραος	zonder ouderdom
⁴ διεῖπον	nauwkeurig, duidelijk zeggen, verklaren
⁵ ἑκατόμπεδος	honderdvoetig
⁶ τελεστήριον τό	het telesterion, het inwijdingsgebouw
⁷ ἔδαφος τό	bodem
⁸ ἐπιστύλιον τό	architraaf
⁹ Ξυπέτιος	van de deme Xypete
¹⁰ διάζωμα τό	gordel, fries, kroonlijst
¹¹ ὄπαϊον τό	de dakopening
¹² ἀνάκτορον τό	heiligdom, tempel
¹³ Χολαργεὺς	van de deme Cholargeis
¹⁴ κορυφώω	van een dak voorzien
¹⁵ Plat. Gorg. 455e.	
¹⁶ εἰσηγέομαι	voorstellen
¹⁷ ἐργολάβέω	werk voor een vast loon aannemen
¹⁸ περαίνω	voltooien
¹⁹ van een onbekend stuk, Kock, Com. Att. Frag. i. p. 100	
²⁰ διάθεσις ἢ	het inrichten
²¹ πολύστυλος	rijk aan zuilen
²² ἔρεψις ἢ	het dak
²³ περικλινής	rondom hellend
²⁴ κατάντης	afhellend, steil
²⁵ σκηνή ἢ	tent
²⁶ ἐπιστατέω + gen./dat.	toezicht houden, aan het hoofd staan van
²⁷ De Thracische vrouwen (Kock, Com. Att. Frag. i. p. 35)	

door de tijd onaangeroerd laat, alsof die werken een eeuwig bloeiende adem en een ziel zonder ouderdom in zich verweven hebben.

Pheidias vertelde hem alles in detail en was voor hem de opzichter van alles, ook al hadden zijn werken grote bouwheren en vaklui. Want Kallikrates en Iktinos bouwden het honderdvoetige Parthenon en Koroibos begon het telesterion¹ in Eleusis te bouwen en hij zette de zuilen op de bodem neer en hij verbond die met de architrafen. Toen die gestorven was, bracht Metagenes van de deme Xupete het fries aan en plaatste hij de zuilen boven op die zuilen die op de grond stonden. Xenokles van de deme Cholargeis bracht op het anaktoron een dak met opening aan. De lange muur, waarover Sokrates zegt zelf Perikles het voorstel daartoe heeft horen doen, nam Kallikrates als stukwerk aan. Kratinos bespote dit werk in een komedie als zou het traag voltooid worden. Want, zo zegt hij al lang

laat Perikles het in woorden vorderen, maar in werkelijkheid krijgt hij er zelfs geen beweging in.

Men zegt dat het odeion, dat van binnen met veel zitplaatsen en veel zuilen is ingericht, maar een rondom hellend en steil dak heeft vanuit één punt gemaakt, een afbeelding en nabootsing van de tent van de de koning der Perzen is; ook daarop had Perikles toezicht. Daarom schertst Kratinos ook weer in zijn werk 'De Thracische vrouwen' met het oog op hem:

¹ Het telesterion was een vierkant gebouw met drie ingangen, ontworpen door Iktinos, de architect van het Parthenon. Het had een piramidaal dak, waarvan de spits een schoorsteen was, die opengezet kon worden, waardoorheen in de heilige nacht van de 19e op de 20e in de maand Boëdromion een groot vuur schoot. Alleen zij die myesis gehad hadden mochten hier naar binnen en beleefden de epopteia/de aanschouwing. Het telesterion was 54 bij 54 meter. Aan de binnenzijde waren tegen de muren aan de vier zijden trappen gebouwd die als staanplaatsen dienden. Het dak werd gedragen door een zuilenwoud. Iets uit het midden bevond zich een klein langwerpige vierhoekig gebouw met één ingang. Dit was het oorspronkelijke gebouw. De hierofant zat buiten dit kleine gebouw (anaktoron geheten) op een zetel gericht naar de ingang. Het was zijn taak heilige dingen te tonen. Het anaktoron was een mystodokos domos: de plaats waar je de initiaties ontving. De troon was aan de andere drie zijden afgeschermd om te voorkomen dat de hierofant gestoord werd tijdens de rituelen. Wat hij moest laten zien, moest uit die domos komen. Wanneer het anaktoron openging, verscheen een groot, lichtend vuur. Dit vuur ging recht omhoog door de schoorsteen. De hierofant riep dan: "De heerseres heeft een heilige knaap gebaard, Brimo de Brimos." Brimos is vooral de aanduiding van de heerseres van de onderwereld, dus van Demeter en Kore en Hekate. Waar het hier om gaat is dat de doodsgodin in het dodende vuur gebaard heeft, zoals Demeter Demophon onsterfelijk heeft willen maken.

ὁ σχινοκέφαλος¹ Ζεὺς ὄδε
προσέρχεται τῷδεῖον ἐπὶ τοῦ κρανίου
ἔχων, ἐπειδὴ τοῦστρακον² παροίχεται³.

Φιλοτιμούμενος⁴ δ' ὁ Περικλῆς τότε πρῶτον ἐψηφίσατο⁵ μουσικῆς⁶
ἀγῶνα τοῖς Παναθηναίοις ἄγεσθαι, καὶ διέταξεν αὐτὸς ἀθλοθέτης⁷ αἰρεθεὶς
καθότι⁸ χρή τοὺς ἀγωνιζομένους αὐλεῖν ἢ ἄδειν ἢ κιθαρίζειν. Ἐθεῶντο δὲ
καὶ τότε καὶ τὸν ἄλλον χρόνον ἐν ᾿Ωιδείῳ τοὺς μουσικοὺς ἀγῶνας.

Τὰ δὲ Προπύλαια τῆς ἀκροπόλεως ἐξεργάσθη μὲν ἐν πενταετία
Μνησικλέους ἀρχιτεκτονοῦντος· τύχη δὲ θαυμαστὴ συμβᾶσα περὶ τὴν
οἰκοδομίαν ἐμήνυσε⁹ τὴν θεὸν οὐκ ἀποστατοῦσαν, ἀλλὰ συνεφαπτομένην
τοῦ ἔργου καὶ συνεπιτελοῦσαν. Ὁ γὰρ ἐνεργότατος καὶ προθυμότατος τῶν
τεχνιτῶν ἀποσφαλεὶς ἐξ ὕψους ἔπεσε καὶ διέκειτο μοχθηρῶς, ὑπὸ τῶν
ιατρῶν ἀπεγνωσμένος¹⁰. Ἄθυμοῦντος δὲ τοῦ Περικλέους ἡ θεὸς ὄναρ¹¹
φανεῖσα συνέταξε θεραπείαν, ἣν χρώμενος ὁ Περικλῆς ταχὺ καὶ ῥαδίως
ιάσατο τὸν ἄνθρωπον. Ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ τὸ χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Ὑγιείας
Ἀθηνᾶς ἀνέστησεν ἐν ἀκροπόλει παρὰ τὸν βωμὸν ὃς καὶ πρότερον ἦν, ὡς
λέγουσιν.

Ὁ δὲ Φειδίας εἰργάζετο μὲν τῆς θεοῦ τὸ χρυσοῦν ἔδος¹², καὶ τούτου
δημιουργὸς ἐν τῇ στήλῃ ἀναγράφεται, πάντα δ' ἦν σχεδὸν ἐπ'¹³ αὐτῷ, καὶ
πᾶσιν, ὡς εἰρήκαμεν, ἐπεστάται τοῖς τεχνίταις διὰ φιλίαν Περικλέους. Καὶ
τοῦτο τῷ μὲν φθόνον, τῷ δὲ βλασφημίαν¹⁴ ἤνεγκεν, ὡς¹⁵ ἐλευθέρας τῷ
Περικλεῖ γυναῖκας εἰς τὰ ἔργα φοιτώσας ὑποδεχομένου¹⁶ τοῦ Φειδίου.
Δεξάμενοι δὲ τὸν λόγον οἱ κωμικοὶ πολλὴν ἀσέλγειαν¹⁷ αὐτοῦ
κατεσκεδάσαν¹⁸, εἷς τε τὴν Μενίππου γυναῖκα διαβάλλοντες¹, ἀνδρὸς φίλου

¹ σχινοκέφαλος	met het hoofd als een zeeui
² ὄστρακον τό	het ostracisme
³ παροίχομαι	voorbij gegaan zijn
⁴ φιλοτιμέομαι	eerzuchtig zijn, er zijn eer in stellen
⁵ ψηφίζομαι	stemmen, besluiten
⁶ μουσική ἢ	muziek
⁷ ἀθλοθέτης ὁ	organisator/leider van de spelen
⁸ καθότι	in zoverre als, hoe
⁹ μηνύω	aangeven, verraden
¹⁰ ἀπογιγνώσκω	wanhopen, opgeven
¹¹ ὄναρ adv.	in de droom, in de slaap
¹² ἔδος τό	zetel, godenwoning, godenbeeld
¹³ ἐπί + dat.	in de macht van
¹⁴ βλασφημία ἢ	smaad
¹⁵ anakolouth: na τοῦτο zou je geen gen.abs. verwachten maar een constructie in de nom.	
¹⁶ ὑποδέχομαι	heimelijk binnenlaten, toelaten, opvangen
¹⁷ ἀσέλγεια ἢ	losbandigheid
¹⁸ κατασκεδάννυμι + gen.	uitgieten over

Hier nadert Zeus met zijn zee-ajuinhoofd
met het odeion op zijn schedel
nu de verbanning aan hem voorbij is gegaan.

Omdat Perikles er zijn eer in stelde, heeft hij toen voor het eerst ertoe besloten op de Panathenaien een muziekwedstrijd te houden. Zelf tot organisator gekozen bepaalde hij hoe de deelnemers aan de wedstrijd moesten fluiten of zingen of cither spelen. Zowel toen als ook de rest van de tijd woonde men de muziekwedstrijden bij in het odeion.

De Propulaien van de Akropolis zijn in vijf jaren tijd onder de architect Mnesikleès gebouwd. Een wonderbaarlijke gebeurtenis die rond de bouw gebeurde verried dat de godin niet afwezig was, maar ook aan het werk deelnam en het mede tot een eind bracht. Want de hardst werkende en meest enthousiaste vakman viel van hoogte en was er slecht aan toe; hij was door de artsen opgegeven. Terwijl Perikles moedeloos was, is de godin in zijn slaap verschenen en heeft zij een therapie voorgeschreven en door die toe te passen heeft Perikles snel en makkelijk de man genezen. Voor die gebeurtenis heeft hij het bronzen beeld van Athene van de Gezondheid op de Akropolis opgesteld naast het altaar, dat er ook vroeger was, zoals ze zeggen.

Pheidias was ook bezig met het gouden beeld van de godin en dat hij daarvan de vervaardiger was staat op de zuil geschreven, want zo'n beetje alles was in zijn handen en hij stond aan het hoofd van al de vaklui, zoals we verteld hebben, door de vriendschap van Perikles. En dat bezorgde de een afgunst en de ander smaad, omdat Pheidias vrij vrouwen zou ontvangen die voor Perikles naar de bouwwerken kwamen. De comici grepen dit gerucht aan en overlaadden hem met de beschuldiging zeer losbandig te zijn; betreffende de vrouw van Menippos, die met hem bevriend was en zijn ondercommandant was, belasterden ze hem

¹ διαβάλλω

belasteren

καὶ ὑποστρατηγοῦντος, εἷς τε τὰς Πυριλάμπους ὀρνιθοτροφίας¹, ὃς ἐταῖρος ὢν Περικλέους αἰτίαν εἶχε ταῶνας ὑφιέναι² ταῖς γυναῖξιν αἷς ὁ Περικλῆς ἐπλησίαζε³. Καὶ τί ἂν τις ἀνθρώπους σατυρικοῦς⁴ τοῖς βίοις καὶ τὰς κατὰ τῶν κρειπτόνων βλασφημίας ὥσπερ δαίμονι κακῷ τῷ φθόνῳ τῶν πολλῶν ἀποθύοντας⁵ ἐκάστοτε θαυμάσειεν, ὅπου⁶ καὶ Στησίμβροτος⁷ ὁ Θάσιος δεινὸν ἀσέβημα⁸ καὶ μυθῶδες⁹ ἐξενεγκεῖν ἐτόλμησεν εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ υἱοῦ κατὰ τοῦ Περικλέους; Οὕτως ἔοικε πάντῃ¹⁰ χαλεπὸν εἶναι καὶ δυσθήρατον¹¹ ἱστορίᾳ τάληθές, ὅταν οἱ μὲν ὕστερον γεγονότες τὸν χρόνον ἔχωσιν ἐπιπροσθοῦντα¹² τῇ γνώσει τῶν πραγμάτων, ἢ δὲ τῶν πράξεων καὶ τῶν βίων ἡλικιώτις¹³ ἱστορία τὰ μὲν φθόνοις καὶ δυσμενεῖαις, τὰ δὲ χαριζομένη καὶ κολακεύουσα¹⁴ λυμαίνεται καὶ διαστρέφῃ¹⁵ τὴν ἀλήθειαν.

14 Perikles beschuldigd

Τῶν δὲ περὶ τὸν Θουκυδίδη ρητόρων¹⁶ καταβοώντων¹⁷ τοῦ Περικλέους ὡς σπαθῶντος¹⁸ τὰ χρήματα καὶ τὰς προσόδους ἀπολλύντος, ἠρώτησεν ἐν ἐκκλησίᾳ τὸν δῆμον εἰ πολλὰ δοκεῖ δεδαπανῆσθαι¹⁹· φησάντων δὲ πάμπολλα· “μὴ τοίνυν,” εἶπεν, “ὕμῖν, ἀλλ' ἐμοὶ δεδαπανήσθω, καὶ τῶν ἀναθημάτων ἰδίαν²⁰ ἔμαυτοῦ ποιήσομαι τὴν ἐπιγραφὴν.” Εἰπόντος οὖν ταῦτα τοῦ Περικλέους, εἴτε τὴν μεγαλοφροσύνην αὐτοῦ θαυμάσαντες εἴτε

¹ ὀρνιθοτροφία ἢ

vogelhouderij

² ὑφίημι

heimelijk brengen naar

³ πλησιάζω +dat.

naderen

⁴ σατυρικός

zinnelijk, laag, plat

⁵ ἀποθύω

volgens belofte offeren

⁶ ὅπου

waar ook maar, daar

⁷ Stesimbrotos van Thasos was een sofist, een rapsode en logograaf, een schrijver over geschiedenis, en een tegenstander van Perikles en een befaamd auteur van een politiek pamflet over Themistokles, Thoukudides en Perikles.

⁸ ἀσέβημα

godeloze daad

⁹ μυθώδης

fabelachtig

¹⁰ πάντῃ

in alle opzichten

¹¹ δυσθήρατος

moeilijk te vangen/vatten

¹² ἐπιπροσθέω

in het licht staan, hinderen

¹³ ἡλικιώτις ἱστορία

gelijktijdige geschiedenis

¹⁴ κολακεύω

vleien

¹⁵ διαστρέφω

verdraaien

¹⁶ ῥήτωρ

redenaar, advocaat, leraar

¹⁷ καταβοάω + gen.

tegen iemand schreeuwen, luid beschuldigen

¹⁸ σπαθάω

te veel geld uitgeven, verspillen

¹⁹ δαπανάω

uitgeven

²⁰ ἴδιος

persoonlijk

en met betrekking tot de vogelhouderijen van Purilampes, die als vriend van Perikles ervan beschuldigd werd heimelijk pauwen te brengen naar de vrouwen die Perikles benaderde. En waarom zal men zich wel telkens over lieden verbazen die de levens van de sterkeren bespotten en smadelijke uitingen tegen hen als offers aan de afgunst van de massa brengen als aan een slechte goddelijke macht, waar ook Stesimbrotos van Thasos het gewaagd heeft tegen Perikles een vreselijke goddeloze en fabelachtige daad naar buiten te brengen betreffende de vrouw van diens zoon? Zo lijkt de waarheid in alle opzichten problematisch en moeilijk te pakken te zijn voor geschiedschrijving wanneer degenen die later geboren zijn de tijd als hinderende factor hebben om de feiten te leren en het contemporaine onderzoek van de handelingen en de levens deels door afgunst en vijandschappen deels door vriendjespolitiek en vleierij vervuild raakt en de waarheid verdraait.

14 Toen de politici rond Thoukudides Perikles luid ervan beschuldigden dat hij de gelden zou verspillen en de inkomsten over de balk zou gooien, vroeg hij in de volksvergadering het volk of men de indruk had dat er veel geld uitgegeven was en toen zij gezegd hadden “Met hopen.”, zei hij: “Welnu, die uitgaven moeten niet op jullie conto, maar op die van mij staan en ik zal op de wijgeschenken mijn eigen naam laten schrijven.” Toen Perikles dat gezegd had begonnen ze luid te schreeuwen hetzij uit verbazing over zijn

πρὸς τὴν δόξαν ἀντιφιλοτιμούμενοι¹ τῶν ἔργων, ἀνέκραγον² κελεύοντες ἐκ τῶν δημοσίων ἀναλίσκειν καὶ χορηγεῖν³ μηδενὸς φειδόμενον. Τέλος δὲ πρὸς τὸν Θουκυδίδην εἰς ἀγῶνα περὶ τοῦ ὀστράκου καταστάς καὶ διακινδυνεύσας ἐκεῖνον μὲν ἐξέβαλε, κατέλυσε δὲ τὴν ἀντιτεταγμένην ἐταιρείαν⁴.

15 Perikles' onkreukbaarheid

Ὡς οὖν παντάπασι λυθείσης τῆς διαφορᾶς καὶ τῆς πόλεως οἶον⁵ ὀμαλῆς⁶ καὶ μιᾶς γενομένης κομιδῆς, περιήνεγκεν⁷ εἰς ἑαυτὸν τὰς Ἀθήνας καὶ τὰ τῶν Ἀθηναίων ἐξηρητημένα⁸ πράγματα, φόρους καὶ στρατεύματα καὶ τριήρεις καὶ νήσους καὶ θάλασσαν, καὶ πολλὴν μὲν δι⁹ Ἑλλήνων, πολλὴν δὲ καὶ διὰ βαρβάρων ἤκουσαν ἰσχύν, καὶ ἡγεμονίαν ὑπηκόοις ἔθνεσι καὶ φιλίαις βασιλέων καὶ συμμαχίαις πεφραγμένην¹⁰ δυναστῶν¹¹, οὐκέθ' ὁ αὐτὸς ἦν οὐδ' ὁμοίως χειροήθης¹² τῷ δήμῳ καὶ ῥάδιος ὑπείκειν καὶ συνενδιδόναι ταῖς ἐπιθυμίαις ὥσπερ πνοαῖς¹³ τῶν πολλῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνειμένης¹⁴ ἐκείνης καὶ ὑποθρυπτομένης¹⁵ ἔνια δημαγωγίας, ὥσπερ ἀνθηρᾶς¹⁶ καὶ μαλακῆς ἀρμονίας, ἀριστοκρατικὴν καὶ βασιλικὴν ἐντεινάμενος¹⁷ πολιτείαν, καὶ χρώμενος αὐτῇ πρὸς τὸ βέλτιστον ὀρθῆ καὶ ἀνεγκλίτῳ¹⁸, τὰ μὲν πολλὰ βουλόμενον ἦγε πείθων καὶ διδάσκων τὸν δῆμον, ἦν δ' ὅτε¹⁹ καὶ μάλα δυσχεραίνοντα κατατείνων²⁰ καὶ προσβιβάζων²¹ ἐχειροῦτο²² τῷ συμφέροντι, μιμούμενος ἀτεχνῶς²³ ἱατρὸν ποικίλῳ νοσήματι καὶ μακρῷ κατὰ καιρὸν²⁴ μὲν ἠδονὰς ἀβλαβεῖς²⁵, κατὰ καιρὸν δὲ δηγμοῦς²⁶ καὶ

¹ ἀντιφιλοτιμέομαι	aangezet worden door jaloezie tegen
² ἀνακράζω	luid schreeuwen
³ χορηγέω	de kosten voor iets verschaffen
⁴ ἐταιρεία ἢ	politieke club
⁵ οἶον	ongeveer
⁶ ὀμαλός	evenwichtig, gelijkmatig
⁷ περιφέρω εἰς	in zijn macht brengen
⁸ ἐξαρτάω + gen.	hangen aan
⁹ διὰ + gen.	door middel van
¹⁰ φράσσω	omheinen, omgeven
¹¹ δυνάστης ὁ	heerser
¹² χειροήθης	tam, volgzaam, mak
¹³ πνοή ἢ	het waaien, wind
¹⁴ ἀνειμένος	teugelloos, losbandig
¹⁵ ὑποθρύπτομαι	tamelijk slap/toegeeflijk zijn
¹⁶ ἀνθηρός	bloeiend, krachtig
¹⁷ ἐντεινομαι	voor zich uitvoeren
¹⁸ ἀνέγκλιτος	niet wijkend
¹⁹ ἦν δ' ὅτε	soms (er waren momenten dat)
²⁰ κατατείνω	neerdrukken
²¹ προσβιβάζω	doen gaan naar, overreden
²² χειρόομαι	in zijn macht krijgen, bedwingen
²³ ἀτεχνῶς	werkelijk, geheel en al
²⁴ κατὰ καιρὸν	op het juiste moment, afhankelijk van de situatie
²⁵ ἀβλαβής	onschadelijk
²⁶ δηγός ὁ	pijnlijk middel, operatie

hoogmoed hetzij daartoe bewogen uit jaloezie tegen de roem van de werken en zij bevalen hem het vanuit de staatskas te bekostigen en de kosten voor die werken te dragen zonder iemand te sparen. Tenslotte trad hij op tegen Thoukudides in een proces omtrent het schervengericht en na het tegen hem opgenomen te hebben liet hij hem verbannen en ontbond hij die politieke club die zich tegen hem geformeerd had.

15 Toen dus de tweedracht geheel beëindigd was en de stad zo'n beetje volkomen één geworden was, bracht hij Athene in zijn macht en wat die aan de Atheners gelieerd was (belastingen en expedities en eilanden en zee en de grote macht die enerzijds door toedoen van de Grieken en ook door toedoen van de barbaren tot stand gekomen was en de hegemonie die omgeven was door horige volken en vriendschappen met koningen en bondgenootschappen met heersers); hij was niet meer dezelfde en hij was niet meer even volgzaam voor het volk en gemakkelijk in het meegeven en in het toegeven aan de verlangens van de massa als aan de winden en hij heeft in plaats van die losbandige en in enige opzichten tamelijk slappe leiding over het volk, als was het een bloeiende en zachte harmonie, voor zichzelf een bestuur tot stand gebracht dat bij de aristocratie en een koning paste en hij zette die rechtstreeks zonder te wijken in voor het beste en hij overtuigde en leidde doorgaans het volk uit vrije wil, maar soms bedwong hij door repressie en overreding het volk toch, al was het nog zo ontevreden, voor wat voordelig was voor het volk. Daarbij deed hij volledig een geneesheer na door op een ingewikkelde en langdurige ziekte afhankelijk van de situatie onschadelijke genotsvolle middelen toe te passen en dan weer pijnlijke middelen en redding brengende kruiden.

φάρμακα προσφέροντα σωτήρια. Παντοδαπῶν γάρ, ὡς εἰκός, παθῶν¹ ἐν ὄχλῳ τοσαύτην τὸ μέγεθος ἀρχὴν ἔχοντι φυομένων, ἄλλοις ἐμμελῶς² ἕκαστα διαχειρίσασθαι πεφυκώς, μάλιστα δ' ἐλπίσι καὶ φόβοις ὥσπερ οἴαξι³ προσστέλλων⁴ τὸ θρασυνόμενον αὐτῶν καὶ τὸ δύσθυμον⁵ ἀνιείς καὶ παραμυθούμενος, ἔδειξε τὴν ῥητορικὴν κατὰ Πλάτωνα ψυχαγωγίαν οὔσαν καὶ μέγιστον ἔργον αὐτῆς τὴν περὶ τὰ ἥθη καὶ πάθη μέθοδον⁶, ὥσπερ τινὰς τόνους⁷ καὶ φθόγγους⁸ ψυχῆς μάλ' ἐμμελοῦς ἀφῆς⁹ καὶ κρούσεως¹⁰ δεομένους.

Αἰτία δ' οὐχ ἡ τοῦ λόγου ψιλῶς¹¹ δύναμις, ἀλλ', ὡς Θουκυδίδης φησὶν, ἡ περὶ τὸν βίον δόξα καὶ πίστις τοῦ ἀνδρός, ἀδωροτάτου περιφανῶς γενομένου καὶ χρημάτων κρείττονος· ὃς καὶ τὴν πόλιν ἐκ μεγάλης μεγίστην καὶ πλουσιωτάτην ποιήσας, καὶ γενόμενος δυνάμει πολλῶν βασιλέων καὶ τυράννων ὑπέρτερος, ὧν ἔνιοι καὶ ἐπίτροπον¹² τοῖς υἱέσι διέθεντο ἐκεῖνον, μιᾷ δραχμῇ μείζονα τὴν οὐσίαν οὐκ ἐποίησεν ἢ ὁ πατὴρ αὐτῷ κατέλιπε.

16 Onkreukbaarheid en soberte

Καίτοι τὴν δύναμιν αὐτοῦ σαφῶς μὲν ὁ Θουκυδίδης διηγῆται, κακοήθως¹³ δὲ παρεμφαίνουσιν¹⁴ οἱ κωμικοί, Πεισιστρατίδας μὲν νέους τοὺς περὶ αὐτὸν ἑταίρους καλοῦντες, αὐτὸν δ' ἀπομόσαι¹⁵ μὴ τυραννήσειν κελεύοντες, ὡς ἀσύμμετρον¹⁶ πρὸς δημοκρατίαν καὶ βαρυτέρας περὶ¹⁷ αὐτὸν οὔσης ὑπεροχῆς¹⁸. ὁ δὲ Τηλεκλείδης¹⁹ παραδεδωκέναι φησὶν αὐτῷ τοὺς Ἀθηναίους

¹ πάθος τό	emotie, hartstocht
² ἐμμελῶς	passend
³ οἴαξι ὁ	roerboom
⁴ προσστέλλω	zonder plooiën eenvoudig laten neervallen
⁵ δύσθυμον τό	het moedeloze, het mismoedige
⁶ μέθοδος ἡ	het navorsen, methode, truc
⁷ τόνος ὁ	spanning
⁸ φθόγγος	stem(geluid)
⁹ ἀφή ἡ	aanraking, het grijpen van de snaren
¹⁰ κρούσις	het spelen op een snaarinstrument
¹¹ ψιλῶς	slechts
¹² ἐπίτροπος ὁ	voogd
¹³ κακοήθως	boosaardig
¹⁴ παρεμφαίνω	daarbij tegelijk laten zien
¹⁵ ἀπόμνημι μη	afzweren, onder ede ontkennen
¹⁶ ἀσύμμετρος	buiten proportie
¹⁷ περὶ + acc.	ten opzichte van
¹⁸ ὑπερίοχη ἡ	autoriteit
¹⁹ Telekleides: comicus van 450 tot 420, heeft 3x op de Dionysia en 5x op de Lenaia gewonnen.	

Want terwijl allerlei emoties, zoals natuurlijk is in een massa, die zo'n groot machtsgebied heeft, de kop op staken en hij als enige van nature geschikt was ze stuk voor stuk aan te pakken en hij vooral met verwachtingen en angsten precies zoals met roerbomen degenen onder hen die onverschrokken waren, plooiden en degenen die mismoedig waren een hart onder de riem stak en bemoedigde, liet hij zien in overeenstemming met Plato dat de retoriek demagogie was en als grootste nut daarvan het omgaan met karakters en emoties alsof toonhoogtes en klanken van de ziel onmogelijk zijn zonder het harmonisch aangrijpen en tokkelen op de snaren.

Niet alleen de macht van het woord is daar debet aan, maar, zoals Thoukudides zegt, ook hoe men over het leven van de man dacht en het vertrouwen in hem, omdat hij buiten kijf de minst corrupte was gebleken en en boven geld stond; hij had namelijk zowel de stad in plaats van groot zeer groot gemaakt en zeer rijk en hij was machtiger dan vele koningen en alleenheersers geworden, van wie sommigen hem ook tot voogd voor hun zoons hadden aangesteld, maar toch had hij zijn vermogen met geen drachme groter gemaakt dan het vermogen dat zijn vader hem had achtergelaten.

16 En toch beschrijft Thoukudides duidelijk zijn macht en de comici laten die daarbij op een kwaadaardige wijze zien: enerzijds noemen zij zijn vrienden rondom hem nieuwe Peisistratiden en anderzijds roepen zij hem op om onder ede te ontkennen dat hij alleenheerser zal worden omdat zijn autoriteit buiten proporties zou zijn in relatie met democratie en te zwaar ten opzichte van hem. Telekleides zegt dat de Atheners aan hem in handen gegeven hebben

πόλεων τε φόρους αὐτάς τε πόλεις, τὰς μὲν δεῖν, τὰς δ' ἀναλύειν, λάινα
τείχη, τὰ μὲν οἰκοδομεῖν, τὰ δ' ἔπειτα πάλιν καταβάλλειν, σπονδάς, δύναμιν,
κράτος, εἰρήνην, πλοῦτόν τ' εὐδαιμονίαν τε.

Καὶ ταῦτα καιρὸς¹ οὐκ ἦν οὐδ' ἀκμή² καὶ χάρις ἀνθούσης ἐφ' ὥρα³ πολιτείας,
ἀλλὰ τεσσαράκοντα μὲν ἔτη πρωτεύων⁴ ἐν Ἐφιάλταις καὶ Λεωκράταις καὶ
Μυρωνίδαις καὶ Κίμωσι καὶ Τολμίδαις καὶ Θουκυδίδαις, μετὰ δὲ τὴν
Θουκυδίδου κατάλυσιν καὶ τὸν ὀστρακισμὸν οὐκ ἐλάττω τῶν πεντεκαίδεκα
ἐτῶν διηνεκῆ⁵ καὶ μίαν οὔσαν ἐν ταῖς ἐνιαυσίαις⁶ στρατηγίαις ἀρχὴν καὶ
δυναστείαν κτησάμενος, ἐφύλαξεν ἑαυτὸν ἀνάλωτον⁷ ὑπὸ χρημάτων, καίπερ
οὐ παντάπασιν ἀργῶς⁸ ἔχων πρὸς χρηματισμὸν⁹, ἀλλὰ τὸν πατρῶον καὶ
δίκαιον πλοῦτον, ὡς μήτ' ἀμελούμενος¹⁰ ἐκφύγοι μήτε πολλὰ πράγματα καὶ
διατριβὰς ἀσχολουμένῳ¹¹ παρέχοι, συνέταξεν¹² εἰς οἰκονομίαν¹³ ἦν ὤετο
ῥάστην καὶ ἀκριβεστάτην εἶναι. Τοὺς γὰρ ἐπετείους¹⁴ καρπούς ἅπαντας
ἀθρόους ἐπίπρασεν, εἶτα τῶν ἀναγκαίων ἕκαστον ἐξ ἀγορᾶς ὠνούμενος
διώκει τὸν βίον καὶ τὰ περὶ τὴν δίαιταν. Ὅθεν οὐχ ἡδύς ἦν ἐνήλικος¹⁵ παισὶν
οὐδὲ γυναιξὶ δαψιλῆς¹⁶ χορηγός¹⁷, ἀλλ' ἐμέμφοντο τὴν ἐφήμερον¹⁸ ταύτην
καὶ συνηγμένην¹⁹ εἰς τὸ ἀκριβέστατον²⁰ δαπάνην, οὐδενός, οἷον²¹ ἐν οἰκίᾳ
μεγάλῃ καὶ πράγμασιν ἀφθόνους²², περιρρέοντος,²³ ἀλλὰ παντὸς μὲν
ἀναλώματος²⁴, παντὸς δὲ λήματος δι' ἀριθμοῦ καὶ μέτρου βαδίζοντος²⁵. Ὅ
δὲ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν τοιαύτην συνέχων²⁶ ἀκρίβειαν²⁷

¹ καιρος ὁ	gelegenheid
² ἀκμή ἢ	hoogtepunt, gunstig ogenblik
³ ὥρα ἢ	seizoen
⁴ πρωτεύω	de eerste zijn, de hoogste rang bekleden
⁵ διηνεκῆς	continu
⁶ ἐνιαύσιος	één jaar durend, voor een jaar
⁷ ἀνάλωτος	onomkoopbaar
⁸ ἀργῶς	zonder werk,
⁹ χρηματισμός	bedrijf, winstmaken, beurs
¹⁰ ἀμελέω	veronachtzamen
¹¹ ἀσχολέομαι	bezig zijn
¹² συντάττω	regelen
¹³ οἰκονομία ἢ	huishoudkunde, beheer
¹⁴ ἐπέτειος	jaarlijks
¹⁵ ἐνήλικος	volwassen
¹⁶ δαψιλῆς	overvloedig
¹⁷ χορηγός	hij die de kosten voor iets draagt
¹⁸ ἐφήμερος	dagelijks
¹⁹ συνάγω	versmallen, beperken
²⁰ ἀκριβῆς	karig
²¹ οἷον	zoals dat het geval is
²² ἀφθονος	overvloedig
²³ περιρρέω	in overvloed aanwezig zijn
²⁴ ἀνάλωμα τό	uitgave
²⁵ βαδίζω	een weg afleggen, voortgaan
²⁶ συνέχω	in stand houden
²⁷ ἀκρίβεια	zuinigheid

belastingen van steden en steden zelf, sommige om te boeien, andere

om te ontketenen

stenen muren, sommige om te bouwen en andere om weer om af te breken

verdragen, macht, kracht, vrede, rijkdom en voorspoed.

En dat was niet een moment en niet een hoogtepunt en een gunst terwijl de stad voor een periode in bloei was, maar hij was 40 jaren lang de eerste te midden van mensen als Ephialtes en Leocrates en Muronides en Kimon en Tolmides en Thoukudides en na de val van Thoukudides en diens verbanning heeft hij niet minder dan 15 jaren zonder onderbreking zowel een ambt en machtspositie zich verworven die voor één telden door zijn bevelhebbersschappen die een jaar duurden en hij was ervoor op zijn hoede door geld omgekocht te zijn hoewel hij zich niet volledig van werk verre hield om geld te verdienen, maar hij heeft de rijkdom van zijn vader die rechtmatig verkregen was opdat die niet door verwaarlozing zou verdampen en opdat die hem niet veel sores en besognes zou bezorgen terwijl hij druk bezig was zo beheerd als hij dacht dat het het makkelijkst en meest nauwkeurig was. Want terwijl hij de jaarlijkse vruchten alle in één keer verkocht en hij daarna ieder ding van wat noodzakelijk was apart van de agora kocht, vervolgde hij zijn leven en zoals hij gewoon was te leven. Zodoende viel hij niet in de smaak bij zijn volwassen kinderen en vrouwen als vrijgevige geldschieter, maar ze laakten die dagelijkse en tot op de cent beperkte uitgave, omdat er niets in overvloed aanwezig was, zoals in een groot huis en bij een overvloedig vermogen, maar omdat iedere uitgave en iedere winst geteld en gemeten werd. De man die heel de nauwgezetheid van dien aard van hem in stand hield was één slaaf, Euangelos,

εἷς ἦν οἰκέτης, Εὐάγγελος, ὡς ἕτερος οὐδεις εὖ πεφυκῶς ἢ κατεσκευασμένος ὑπὸ τοῦ Περικλέους πρὸς οἰκονομίαν.

Ἀπάδοντα¹ μὲν οὖν ταῦτα τῆς Ἀναξαγόρου σοφίας, εἶγε καὶ τὴν οἰκίαν ἐκεῖνος ἐξέλιπε καὶ τὴν χώραν ἀφῆκεν ἀργὴν² καὶ μηλόβοτον³ ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ μεγαλοφροσύνης, οὐ ταῦτόν δ' ἐστίν, οἶμαι, θεωρητικοῦ φιλοσόφου καὶ πολιτικοῦ βίος, ἀλλ' ὁ μὲν ἀνόργανον⁴ καὶ ἀπροσδεῖ⁵ τῆς ἐκτὸς ὕλης ἐπὶ τοῖς καλοῖς κινεῖ τὴν διάνοιαν, τῷ δ' εἰς ἀνθρωπείας χρείας ἀναμινύντι⁶ τὴν ἀρετὴν ἔστιν οὗ⁷ γένοιτ' ἂν οὐ τῶν ἀναγκαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν καλῶν ὁ πλοῦτος, ὥσπερ ἦν καὶ Περικλεῖ βοηθοῦντι πολλοῖς τῶν πενήτων. Καὶ μέντοι γε τὸν Ἀναξαγόραν αὐτὸν λέγουσιν ἀσχολουμένου Περικλέους ἀμελούμενον κεῖσθαι συγκεκαλυμμένον ἤδη γηραιὸν ἀποκαρτεροῦντα⁸· προσπεσόντος⁹ δὲ τῷ Περικλεῖ τοῦ πράγματος ἐκπλαγέντα θεῖν εὐθύς ἐπὶ τὸν ἄνδρα καὶ δεῖσθαι πᾶσαν δέησιν¹⁰, ὀλοφυρόμενον οὐκ ἐκεῖνον, ἀλλ' ἑαυτόν, εἰ τοιοῦτον ἀπολεῖ τῆς πολιτείας σύμβουλον. Ἐκκαλυψάμενον οὖν τὸν Ἀναξαγόραν εἶπεῖν πρὸς αὐτόν· “ὦ Περικλείς, καὶ οἱ τοῦ λύχνου χρείαν¹¹ ἔχοντες ἔλαιον ἐπιχέουσιν.”

17 Overschatting

Ἀρχομένων δὲ Λακεδαιμονίων ἄχθεσθαι τῇ αὐξήσει¹² τῶν Ἀθηναίων, ἐπαίρων¹³ ὁ Περικλῆς τὸν δῆμον ἔτι μᾶλλον μέγα φρονεῖν καὶ μεγάλων αὐτὸν ἀξιῶν¹⁴ πραγμάτων, γράφει ψήφισμα, πάντας Ἑλληνας τοὺς ὀπῆποτε¹⁵ κατοικοῦντας Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας παρακαλεῖν, καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην, εἰς σύλλογον πέμπειν Ἀθήναζε τοὺς βουλευσομένους περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν, ἃ κατέπρησαν¹⁶ οἱ βάρβαροι, καὶ τῶν θυσῶν¹⁷ ἃς ὀφείλουσιν¹⁸ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος εὐξάμενοι τοῖς θεοῖς ὅτε πρὸς τοὺς

¹ ἀπάδω + gen.	verschillen/afwijken van
² ἀργός	niet bewerkt
³ μηλόβοτος	door schapen afgeweid, onontgonnen
⁴ ἀνόργανος	zonder werktuigen
⁵ ἀπροσδεῖς + gen.	niet nodig hebbend
⁶ ἀναμίγνυμι	verenigen
⁷ ἔστιν οὗ	ergens
⁸ ἀποκαρτερέω	zich door vasten doden
⁹ προσπίπτω	ter ore komen
¹⁰ δέησις ἢ	verzoek, behoefte; acc. inwendig object; bidden en smeken
¹¹ χρεία ἢ	behoefte
¹² αὐξησης ἢ	de groei
¹³ ἐπαίρω	optillen ertoe aanzetten
¹⁴ ἀξιῶ + gen.	iets waardig achten
¹⁵ ὀπῆποτε + gen. part.	waar ook maar
¹⁶ καταπίμπρημι	in brand steken
¹⁷ θυσία ἢ	offerhandeling, offerfeest
¹⁸ ὀφείλω	verschuldigd zijn

omdat geen ander geschikt of door Perikles voorbereid zou zijn om zijn huis te besturen.

Dat is dan wel afwijkend van de filosofie van Anaxagoras, als die toch en zijn huis heeft verlaten en zijn land onbewerkt en onontgonnen achter heeft gelaten uit geestvervoering en grootsheid van denken, maar het leven van een beschouwende filosoof en een politicus zijn niet hetzelfde, maar de een richt zijn denken zonder hulpmiddelen en zonder extern materiaal nodig te hebben op wat goed is en aan de ander kan, terwijl hij zijn voortreffelijkheid verenigt met menselijke behoeftes, ergens de rijkdom niet alleen van wat noodzakelijk is maar ook van wat goed is te beurt vallen, precies zoals dat ook met Perikles het geval was, terwijl hij veel armen te hulp kwam. En toch, zo zegt men, Anaxagoras lag, zelf al een oude man, terwijl Perikles het druk had, verwaarloosd in zijn mantel gewikkeld, terwijl hij zich aan het dood hongeren was. Toen die zaak Perikles ter ore gekomen was, rende hij direct in alle staten naar de man toe en bad en smeekte hij, terwijl hij niet hem bejammerde, maar zichzelf, voor het geval dat hij zulk een staatsadviseur zou verliezen. Anaxagoras zou zijn mantel hebben opengeslagen en tot hem gezegd hebben: "Perikles, ook de mensen die behoefte aan een lamp hebben, gieten er olie in.

17 Toen de Lakedaimoniërs zich begonnen te ergeren over de groei van de Atheners en Perikles het volk ertoe aan zette nog grootsere gedachten te hebben en zichzelf een grote macht waardig te achten, diende hij een wetsvoorstel in om alle Grieken uit te nodigen die waar ook maar in Europa of Asia woonden, zowel kleine als grote steden, om mensen naar Athene te sturen voor een bijeenkomst om te beraadslagen over de Griekse heiligdommen die de barbaren in brand hadden gestoken en over de offerfeesten die zij verschuldigd waren door hun gebeden aan de goden toen

βαρβάρους ἐμάχοντο, καὶ τῆς θαλάττης, ὅπως πλέωσι πάντες ἀδεῶς καὶ τὴν εἰρήνην ἄγωσιν. Ἐπὶ ταῦτα δ' ἄνδρες εἴκοσι τῶν ὑπὲρ πενήκοντα ἔτη γεγονότων ἐπέμφθησαν, ὧν πέντε μὲν Ἴωνας καὶ Δωριεῖς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ καὶ νησιώτας ἄχρι¹ Λέσβου καὶ Ῥόδου παρεκάλουν, πέντε δὲ τοὺς ἐν Ἑλλησπόντῳ καὶ Θράκῃ μέχρι Βυζαντίου τόπους ἐπήεσαν, καὶ πέντε ἐπὶ τούτοις εἰς Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα καὶ Πελοπόννησον, ἐκ δὲ ταύτης διὰ² Λοκρῶν ἐπὶ τὴν πρόσσοικον ἠπειρον ἕως³ Ἀκαρνανίας καὶ Ἀμβρακίας ἀπεστάλησαν· οἱ δὲ λοιποὶ δι' Εὐβοίας ἐπ' Οἰταίους καὶ τὸν Μαλιέα κόλπον καὶ Φθιώτας Ἀχαιοὺς καὶ Θεσσαλοὺς ἐπορεύοντο, συμπείθοντες ἰέναι καὶ μετέχειν τῶν βουλευμάτων ἐπ'⁴ εἰρήνῃ καὶ κοινοπραγίᾳ⁵ τῆς Ἑλλάδος. Ἐπράχθη δὲ οὐδέν, οὐδὲ συνῆλθον αἱ πόλεις, Λακεδαιμονίων ὑπεναντιωθέντων⁶, ὡς λέγεται, καὶ τὸ πρῶτον ἐν Πελοποννήσῳ τῆς πείρας⁷ ἐλεγχθείσης⁸. Τοῦτο μὲν οὖν παρεθέμην⁹ ἐνδεικνύμενος αὐτοῦ τὸ φρόνημα καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην¹⁰.

18 Op zekerheid

Ἐν δὲ ταῖς στρατηγίαις¹¹ εὐδοκίμει μάλιστα διὰ τὴν ἀσφάλειαν, οὔτε μάχης ἐχούσης πολλὴν ἀδηλότητα καὶ κίνδυνον ἐκουσίως¹² ἀπτόμενος¹³, οὔτε τοὺς ἐκ τοῦ παραβάλλεσθαι¹⁴ χρησαμένους τύχη λαμπρᾷ καὶ θαυμασθέντας ὡς μεγάλους ζηλῶν καὶ μιμούμενος στρατηγούς, αἰεὶ τε λέγων πρὸς τοὺς πολίτας ὡς ὅσον¹⁵ ἐπ' αὐτῷ μενοῦσιν ἀθάνατοι πάντα τὸν χρόνον. Ὅρων δὲ Τολμίδην τὸν Τολμαίου διὰ τὰς πρότερον εὐτυχίας καὶ διὰ τὸ τιμᾶσθαι διαφερόντως¹⁶ ἐκ τῶν πολεμικῶν σὺν οὐδενὶ καιρῷ παρασκευαζόμενον εἰς Βοιωτίαν ἐμβαλεῖν, καὶ πεπεικότα τῶν ἐν ἡλικίᾳ¹⁷ τοὺς ἀρίστους καὶ φιλοτιμοτάτους ἐθελοντὶ¹⁸ στρατεύεσθαι, χιλίους γενομένους ἄνευ τῆς

¹ ἄχρι + gen.	tot aan
² διὰ + gen.	door iets heen
³ ἕως + gen.	tot aan
⁴ ἐπὶ + dat.	met als doel
⁵ κοινοπραγία ἢ	gezamenlijke actie
⁶ ὑπεναντιόομαι	zich verzetten
⁷ πεῖρα ἢ	onderneming, poging
⁸ ἐλέγχω	berispen, weerleggen
⁹ παρατίθεμαι	aanvoeren
¹⁰ μεγαλοφροσύνη ἢ	hoogmoed
¹¹ στρατηγία ἢ	commando, leiding van de oorlog
¹² ἐκουσίως	uit vrije wil
¹³ ἄπτομαι + gen.	vastgrijpen, aanpakken
¹⁴ παραβάλλω	vergelijken
¹⁵ ὅσον	voor zover als
¹⁶ διαφερόντως	bijzonder, bij uitstek
¹⁷ ἡλικία ἢ	volwassen leeftijd, weerbare manschap
¹⁸ ἐθελοντὶ adv.	vrijwillig

zij tegen de barbaren streden en over de zee hoe zij allen zonder vrees zouden varen en zij de vrede zouden bewaren. Met dat doel zijn twintig mannen ouder dan 50 jaar op pad gestuurd van wie vijf mannen Ioniërs en Doriërs die in Asia woonden en eilandbewoners tot aan Lesbos en Rhodos uitnodigden en vijf mannen de plaatsen in de Hellespont en Thracië tot aan Byzantium bezochten en van wie nog eens vijf naar Boiotia en Phokis en de Peloponnesos en vandaar door het gebied der Lokriërs naar het aangrenzende kustland tot aan Akarnania en Ambrakia gestuurd werden. De overigen trokken door Euboia naar de Oitaiërs¹ en de golf van Malis en de Phthiotische Achaiërs en de Thessaliërs, terwijl ze probeerden hen te overreden naar die bijeenkomst te gaan en deel te nemen aan de besluiten betreffende vrede en een gezamenlijk optreden van Griekenland. Maar niets werd bereikt en de steden kwamen niet bijeen, omdat de Lakedaimoniërs zich verzetten, zoals gezegd wordt, en die poging voor het eerst op de Peloponnesos gefrustreerd is. Ik haalde deze poging van Perikles aan, omdat ik daarmee zijn karakter en hoogmoed aantoon.

18 Op zijn veldtochten was hij vooral beroemd door zijn zekerheid, omdat hij zich niet vrijwillig inliet met een strijd die grote onduidelijkheid en groot gevaar bood en omdat hij niet jaloers was op hen die, wanneer je ze met hem vergeleek, schitterend succes gekend hadden en als grote veldheren bewonderd werden en hen ook niet nabootste; hij zei altijd tegen zijn burgers dat zij voor zover het op hem aankwam altijd onsterfelijk zouden blijven. Toen hij zag dat Tolmides² de zoon van Tolmaios door zijn vroegere successen en doordat hij bijzonder geëerd werd op grond van zijn krijgsdaden, zich voorbereidde, terwijl de tijd helemaal niet gunstig was, om Boiotia binnen te vallen en dat hij de aanzienlijksten en eierzuchtigsten van de mensen in volksvergadering overreed had vrijwillig te velde trekken -het bleken er 1000 te zijn afgezien van de rest van de legermacht,

¹ De Oita is een berg in het zuidoosten van Thessalië

² Tolmides, de zoon van Tomeaeus, was een Atheense generaal en admiraal tijdens de Eerste Peloponnesische Oorlog. Samen met Perikles en Myronides, domineerde hij het Atheense leger en het politieke leven van ongeveer 450 v.Chr. tot 445 v.Chr. Hij was een radicale democraat en dus een medestander van Perikles.

ἄλλης δυνάμεως, κατέχειν ἐπειρᾶτο καὶ παρακαλεῖν¹ ἐν τῷ δήμῳ, τὸ μνημονευόμενον² εἰπὼν, ὡς εἰ μὴ πείθοιτο Περικλεῖ, τὸν γε σοφώτατον οὐχ ἄμαρτήσεται σύμβουλον ἀναμείνας χρόνον. Τότε μὲν οὖν μετρίως εὐδοκίμησε τοῦτ' εἰπὼν· ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις, ὡς ἀνηγγέλθη τεθνεῶς μὲν αὐτὸς Τολμίδης περὶ Κορώνειαν ἠττηθεὶς³ μάχῃ, τεθνεῶτες δὲ πολλοὶ κάγαθοὶ τῶν πολιτῶν, μεγάλην τοῦτο τῷ Περικλεῖ μετ' εὐνοίας δόξαν ἤνεγκεν, ὡς ἀνδρὶ φρονίμῳ καὶ φιλοπολίτῃ.

19 Bewondering in buitenland en thuis

Τῶν δὲ στρατηγιῶν ἠγαπήθη⁴ μὲν ἢ περὶ Χερρόνησον αὐτοῦ μάλιστα, σωτήριος γενομένη τοῖς αὐτόθι κατοικοῦσι τῶν Ἑλλήνων· οὐ γὰρ μόνον ἐποίκουσ' Ἀθηναίων χιλίους κομίσας ἔρρωσεν⁵ εὐανδρία⁶ τὰς πόλεις, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐχένα⁷ διαζώσας⁸ ἐρύμασι⁹ καὶ προβλήμασιν¹⁰ ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν ἀπετείχισε τὰς καταδρομὰς¹¹ τῶν Θρακῶν περικεχυμένων τῇ Χερρονήσῳ, καὶ πόλεμον ἐνδελεχῆ¹² καὶ βαρὺν ἐξέκλεισεν, ᾧ συνείχετο¹³ πάντα τὸν χρόνον ἢ χώρα βαρβαρικᾶς ἀναμεμιγμένη γειτνιασεῖ¹⁴ καὶ γέμουσα¹⁵ ληστηρίων¹⁶ ὁμόρων¹⁷ καὶ συνοίκων·

Ἐθαυμάσθη δὲ καὶ διεβοήθη¹⁸ πρὸς τοὺς ἐκτὸς ἀνθρώπους περιπλεύσας Πελοπόννησον, ἐκ Πηγῶν¹⁹ τῆς Μεγαρικῆς ἀναχθεὶς²⁰ ἑκατὸν τριήρεσιν.

¹ παρακαλέω	uitnodigen, aansporen
² μνημονεύω	melding maken, zich herinneren
³ ἠττάομαι	verslagen worden
⁴ ἀγαπάω	tevreden zijn, hoogachten, lief hebben
⁵ ῥώννυμι	versterken
⁶ εὐανδρία ἢ	overvloed van mannen
⁷ αὐχὴν ὁ	landengte
⁸ διαζώννυμι	omgorden, blokkeren
⁹ ἔρυμα τό	bolwerk
¹⁰ πρόβλημα τό	wat naar voren gegoooid wordt
¹¹ καταδρομή ἢ	aanval, inval
¹² ἐνδελεχής	voortdurend, onafgebroken
¹³ συνέχω	vasthouden, geboeid houden
¹⁴ γειτνιασὶς ἢ	nabuurschap
¹⁵ γέμω + gen.	vol zijn met
¹⁶ ληστήριον τό	roversbende
¹⁷ ὁμορος	aangrenzend
¹⁸ διαβοάω	vieren, beroemd maken
¹⁹ Πηγῆς:	versterkte handelsstad in Megaris
²⁰ ἀνάγομαι	in zee steken

probeerde hij hem in de volksvergadering tegen te houden en hem aan te sporen met de volgende uitspraak die men zich herinnert, dat als hij niet naar Perikles zou luisteren, hij er niet verkeerd aan zou doen, als hij op de wijste adviseur, te weten de tijd, zou wachten. Toen heeft hij met die woorden bescheiden roem geogst, maar een paar dagen later, toen bericht was dat Tolmides zelf dood was en bij Koroneia¹ in een slag overwonnen was en dat vele, voorname burgers dood waren, bezorgde dat Perikles grote roem inclusief welgezindheid, omdat hij in ogen van de burgers verstandig was en van zijn stad hield.

19 Van zijn commando's was men vooral met die van hem betreffende de Chersonesos in zijn sas, omdat die aan de Grieken die daar woonden redding had gebracht. Want niet alleen door duizend kolonisten van de Atheners te brengen versterkte hij de steden met een overvloed aan mannen, maar ook heeft hij door de landengte van zee tot zee af te sluiten met bolwerken en beschuttingswerken de aanvallen van de Thraciërs die om de Chersonesos lagen, geblokkeerd en hij heeft een aanhoudende en zware oorlog buiten de deur gehouden in de greep waarvan het gebied al die tijd was omdat het van alle kanten omgeven was door barbaarse burenen en overliep van roversbenden die aan de grenzen en in het gebied zelf woonden.

Hij werd bewonderd en beroemd bij de mensen buiten de Atheense wereld door rond de Peloponnesos te varen waarbij hij vanuit Pegai in het gebied van Megaris uitvoer met 100 triëren.

¹ Hier leden de Atheners in 447 v.Chr. een zware nederlaag in hun strijd tegen de Boeotiërs in de Eerste Slag bij Coronea. Bekend werd de stad vooral in 394 v.Chr., door de overwinning van Agesilaus II op de Thebanen in de Slag bij Coronea. In 171 v.Chr. werd Koronea door de Romeinen verwoest.

Οὐ γὰρ μόνον ἐπόρθησε τῆς παραλίας πολλήν, ὡς Τολμίδης πρότερον, ἀλλὰ καὶ πόρρω¹ θαλάττης προελθὼν τοῖς ἀπὸ τῶν νεῶν ὀπλίταις τοὺς μὲν ἄλλους εἰς τὰ τεῖχη συνέστειλε δείσαντας αὐτοῦ τὴν ἔφοδον, ἐν δὲ Νεμέᾳ Σικυωνίους ὑποστάντας² καὶ συνάψαντας μάχην κατὰ κράτος τρεψάμενος ἔστησε τρόπαιον. Ἐκ δ' Ἀχαΐας φίλης οὔσης στρατιώτας ἀναλαβὼν εἰς τὰς τριήρεις ἐπὶ τὴν ἀντιπέρας³ ἤπειρον ἐκομίσθη τῷ στόλῳ, καὶ παραπλεύσας τὸν Ἀχελῶνα Ἀκαρνανίαν κατέδραμε⁴, καὶ κατέκλεισεν Οἰνιάδας⁵ εἰς τὸ τεῖχος, καὶ τεμὼν τὴν γῆν καὶ κακώσας ἀπῆρεν⁶ ἐπ' οἴκου, φοβερὸς μὲν φανεὶς τοῖς πολεμίοις, ἀσφαλῆς δὲ καὶ δραστήριος⁷ τοῖς πολίταις. Οὐδὲν γὰρ οὐδ' ἀπὸ τύχης πρόσκρουσμα⁸ συνέβη περὶ τοὺς στρατευομένους.

20 Perikles laat zich niet meeslepen.

Εἰς δὲ τὸν Πόντον εἰσπλεύσας στόλῳ μεγάλῳ καὶ κεκοσμημένῳ⁹ λαμπρῶς ταῖς μὲν Ἑλληνίσι πόλεσιν ὧν ἐδέοντο διεπράξατο¹⁰ καὶ προσηνέχθη¹¹ φιланθρώπως, τοῖς δὲ περιοικοῦσι βαρβάρους ἔθνεσι καὶ βασιλεῦσιν αὐτῶν καὶ δυνάσταις ἐπεδείξατο μὲν τῆς δυνάμεως τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἄδειαν¹² καὶ τὸ θάρσος ἧ βούλοιντο πλεόντων καὶ πᾶσαν ὑφ' αὐτοῖς πεποιημένων τὴν θάλασσαν, Σινωπεῦσι¹³ δὲ τρισκαίδεκα ναῦς ἀπέλιπε μετὰ Λαμάχου καὶ στρατιώτας ἐπὶ Τιμησίλεων¹⁴ τύραννον. Ἐκπεσόντος δὲ τούτου καὶ τῶν ἐταίρων ἐψηφίσατο πλεῖν εἰς Σινώπην Ἀθηναίων ἐθελοντὰς ἑξακοσίους καὶ συγκατοικεῖν Σινωπεῦσι, νειμαμένους οἰκίας καὶ χώραν ἣν πρότερον οἱ τύραννοι κατεῖχον.

Τᾶλλα δ' οὐ συνεχώρει¹⁵ ταῖς ὀρμαῖς τῶν πολιτῶν, οὐδὲ συνεξέπιπτεν¹⁶ ὑπὸ ῥώμης καὶ τύχης τοσαύτης ἐπαιρομένων¹⁷ Αἰγύπτου τε πάλιν

¹ πόρρω + gen.	ver van
² ὑφίσταμαι	weerstand bieden
³ ἀντιπέρας	ertegenover
⁴ κατατρέχω	overrennen, brandschatten
⁵ Οἰνιάδα:	stad in Akarnania
⁶ ἀπαίρω	wegvaren
⁷ δραστήριος	daadkrachtig, ondernemend
⁸ πρόσκρουσμα τό	opstakel, vijandschap, onmin, wrijving
⁹ κοσμέω	uitrusten
¹⁰ διαπράττομαι	voor zich gedaan krijgen
¹¹ προσφέρομαι + dat.	zich tot iemand wenden
¹² ἄδεια ἡ	onbevreesdheid
¹³ Σινωπέυς ὁ	Sinopiër, inwoner van Sinopè, stad aan de zuidkust van de Pontus
¹⁴ Τιμησίλεος:	tiran van Sinope 436 v.Chr.
¹⁵ συγχωρέω	zich schikken naar
¹⁶ συνεκπίπτω	meegesleept worden
¹⁷ ἐπαίρομαι	zich verheffen, opstandig worden, moed krijgen, ertoe aangezet worden

Want niet alleen plunderde hij veel van het gebied aan de zee, zoals Tolmides eerder had gedaan, maar hij ging ook ver van de zee en met zijn hoplieten van de schepen dreef hij de rest binnen de muren omdat die bang waren geworden voor zijn aanval, maar in Nemea dreef hij met geweld de Sikuoniërs, toen die hem weerstand hadden geboden en de strijd waren aangegaan, op de vlucht en richtte hij een zegeteken op. Uit Achaia dat bevriend was, nam hij soldaten aan boord van zijn triëren en hij voer met zijn vloot naar het vasteland aan de overkant en hij voer voorbij de rivier de Acheloiros en brandschatte Akarnania en hij sloot de bewoners van Oiniadai binnen de muren op en nadat hij het land gebrandschat en verwoest had, voer hij weg naar huis; hij had zich in de ogen van de vijand angstaanjagend betoond en in die van zijn burgers betrouwbaar en daadkrachtig. Want er had zich geen probleem voorgedaan zelfs niet door een toevalligheid rond hen op campagne.

20 Toen hij met een grote vloot die ook prachtig in formatie lag, de Pontos binnen was gevaren, realiseerde hij voor de Griekse steden wat ze nodig hadden en wendde hij zich vriendelijk tot hen, maar aan de barbaarse volken die daaromheen woonden en aan hun koningen en heersers liet hij de grootte van zijn legermacht zien en de onbevreesdheid en moed van die macht, terwijl zij daar voeren waarlangs zij wilden en heel de zee in hun macht gebracht was; aan de inwoners van Sinope liet hij samen met Lamachos 13 schepen en soldaten achter tegen hun alleenheerser Timesileoos. Toen die en zijn makkers verdreven waren, besloot hij dat 600 vrijwilligers van de Atheners naar Sinope voeren en daar met de Sinopiërs zouden wonen, nadat ze zich woningen toebedeeld hadden en land dat voorheen de alleenheersers bezet hielden.

Voor de rest schikte hij zich niet naar de grillen van de burgers en niet liet hij zich meeslepen toen zij door hun zo grote kracht en voorspoed ertoe aangezet werden om opnieuw Egypte aan te vallen en de kustgebieden

ἀντιλαμβάνεσθαι¹ καὶ κινεῖν τῆς βασιλέως ἀρχῆς τὰ πρὸς θalάσση. Πολλοὺς δὲ καὶ Σικελίας ὁ δύσερος² ἐκεῖνος ἤδη καὶ δύσποτος ἔρωσ εἶχεν, ὄν ὕστερον ἐξέκαυσαν³ οἱ περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην ῥήτορες. Ἦν δὲ καὶ Τυρρηνία⁴ καὶ Καρχηδῶν⁵ ἐνίοις ὄνειρος οὐκ ἀπ' ἐλπίδος διὰ τὸ μέγεθος τῆς ὑποκειμένης ἡγεμονίας καὶ τὴν εὐροίαν⁶ τῶν πραγμάτων.

21 Gericht op beveliging

Ἄλλ' ὁ Περικλῆς κατεῖχε τὴν ἐκδρομὴν⁷ ταύτην καὶ περιέκοπτε τὴν πολυπραγμοσύνην, καὶ τὰ πλεῖστα τῆς δυνάμεως ἔτρεπεν εἰς φυλακὴν καὶ βεβαιότητα τῶν ὑπαρχόντων, μέγα ἔργον ἡγούμενος ἀνείργειν⁸ Λακεδαιμονίους καὶ ὄλως ὑπεναντιούμενος ἐκείνοις, ὡς ἄλλοις τε πολλοῖς ἔδειξε καὶ μάλιστα τοῖς περὶ τὸν ἱερὸν πρραθηῖσι πόλεμον. Ἐπεὶ γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι στρατεύσαντες εἰς Δελφοὺς Φωκέων ἐχόντων τὸ ἱερὸν Δελφοῖς ἀπέδωκαν, εὐθύς ἐκείνων ἀπαλλαγέντων ὁ Περικλῆς ἐπιστρατεύσας πάλιν εἰσήγαγε τοὺς Φωκέας. Καὶ τῶν Λακεδαιμονίων ἦν ἔδωκαν αὐτοῖς Δελφοὶ προμαντεῖαν⁹ εἰς τὸ μέτωπον ἐγκολαψάντων¹⁰ τοῦ χαλκοῦ λύκου, λαβὼν καὶ αὐτὸς προμαντεῖαν τοῖς Ἀθηναίοις εἰς τὸν αὐτὸν λύκον κατὰ τὴν δεξιὰν πλευρὰν¹¹ ἐνεχάραξεν¹².

22 Perikles en Kleandrides

Ὅτι δ' ὀρθῶς ἐν τῇ Ἑλλάδι τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων συνεῖχεν¹³, ἐμαρτύρησεν αὐτῷ τὰ γενόμενα. Πρῶτον μὲν γὰρ Εὐβοεῖς ἀπέστησαν, ἐφ' οὓς διέβη μετὰ δυνάμεως. Εἴτ' εὐθύς ἀπηγγέλλοντο Μεγαρεῖς ἐκπεπολεμωμένοι¹⁴ καὶ στρατιὰ πολεμίων ἐπὶ τοῖς ὄροις τῆς Ἀττικῆς οὖσα, Πλειστονάκτος¹⁵ ἡγουμένου, βασιλέως Λακεδαιμονίων. Πάλιν οὖν ὁ Περικλῆς κατὰ τάχος ἐκ τῆς Εὐβοίας ἀνεκομίζετο πρὸς τὸν ἐν τῇ Ἀττικῇ

¹ ἀντιλαμβάνομαι + gen. aanvallen

² δύσερος hartstochtelijk beminrend, ongelukkig

³ ἐκκαίω ontbranden, aanvuren

⁴ het Tyrreense land: Etrurië

⁵ Carthago

⁶ εὐροία ἢ goede afloop, succes

⁷ ἐκδρομή ἢ plundertocht

⁸ ἀνείργω tegenhouden

⁹ προμαντεία ἢ het voorrecht om als eerste het orakel te raadplegen

¹⁰ ἐγκολάπτω inbeitelen

¹¹ πλευρά ἢ zijde

¹² ἐγχαράσσω ingraveren

¹³ συνέχω in stand houden

¹⁴ ἐκπολεμῶμαι in strijd geraken

¹⁵ Pleistonax: koning van Sparta van 458 tot 409; hij behoorde tot de vredespartij

van het rijk van de koning in rep en roer te brengen. Velen waren ook reeds in de greep van dat ongelukkige en tot ongeluk gedoemde verlangen naar Sicilië, dat de politici rond Alkibiades later hebben aangevuurd. Voor sommigen was ook Etruria en Carthago als droom niet buiten de mogelijkheden vanwege de voorhanden zijnde hegemonie en het succes van hun optreden.

21 Maar Perikles hield die aanval tegen en beknotte de bemoeizucht en het meerendeel van de legermacht zette hij in voor de bewaking en het zekerstellen van wat in handen was, waarbij hij het belangrijk vond de Lakedaimoniërs tegen te houden en kortom wie zich tegen hen verzette, zoals hij met vele andere daden liet zien en vooral met het optreden rond de heilige oorlog. Want toen de Lakedaimoniërs te velde getrokken waren naar Delphi, toen de Phokensers het heiligdom in handen hadden en zij het terug aan de inwoners van Delphi gegeven hadden, is Perikles onmiddellijk toen dat bericht was, daarnaar te velde getrokken en heeft hij de Phokensers weer daarnaartoe gebracht. En toen de Lakedaimoniërs het voorrecht om als eerste het orakel te raadplegen, dat de inwoners van Delphi aan hen gegeven hadden, op het voorhoofd van de bronzen wolf hadden laten graveren, heeft Perikles, toen hij ook zelf dat voorrecht voor de Atheners gekregen had, dat in diezelfde wolf in de rechter flank laten graveren.

22 Dat hij terecht in Griekenland de legermacht van de Atheners in stand hield, daarvan hebben voor hem de gebeurtenissen getuigenis afgelegd. Op de eerste plaats vielen de Euboiers af: tegen hen trok hij op met een legermacht. Onmiddellijk daarna werd bericht dat de Megarensers in strijd gewikkeld waren en dat een leger van vijanden bij de grenzen van Attika lag, terwijl Pleistoonax, koning van van de Lakedaimoniërs, de leiding had. Perikles begaf zich dus weer snel terug vanuit Euboia naar de oorlog in Attika.

πόλεμον· καὶ συνάψαι μὲν εἰς χεῖρας οὐκ ἐθάρασσε¹ πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς ὀπλίταις προκαλουμένοις, ὁρῶν δὲ τὸν Πλειστώνακτα νέον ὄντα κομιδῆ², χρώμενον δὲ μάλιστα Κλεανδρίδῃ τῶν συμβούλων, ὃν οἱ ἔφοροι φύλακα καὶ πάρεδρον³ αὐτῷ διὰ τὴν ἡλικίαν συνέπεμψαν, ἐπειρᾶτο τούτου κρύφα⁴ καὶ ταχὺ διαφθείρας⁵ χρήμασιν αὐτὸν ἐπεισεν ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀπαγαγεῖν τοὺς Πελοποννησίους. Ὡς δ' ἀπεχώρησεν ἡ στρατιὰ καὶ διελύθη κατὰ πόλεις, βαρέως φέροντες οἱ Λακεδαιμόνιοι τὸν μὲν βασιλέα χρήμασιν ἐζημίωσαν, ὧν τὸ πλῆθος οὐκ ἔχων ἐκτίσαι⁶ μετέστησεν ἑαυτὸν ἐκ Λακεδαίμονος, τοῦ δὲ Κλεανδρίδου φεύγοντος θάνατον κατέγνωσαν⁷. Οὗτος δ' ἦν πατὴρ Γυλίππου τοῦ περὶ Σικελίαν Ἀθηναίου καταπολεμήσαντος⁸. Ἔοικε δ' ὥσπερ συγγενικὸν αὐτῷ προστρίψασθαι⁹ νόσημα τὴν φιλαργυρίαν¹⁰ ἢ φύσις, ὑφ' ἧς καὶ αὐτὸς αἰσχροῦς ἐπὶ καλοῖς ἔργοις ἀλοῦς ἐξέπεσε τῆς Σπάρτης. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς περὶ Λυσάνδρου δεδηλώκαμεν.

23 Optreden op Euboea

Τοῦ δὲ Περικλέους ἐν τῷ τῆς στρατηγίας ἀπολογισμῷ¹¹ δέκα ταλάντων ἀνάλωμα¹² γράψαντος ἀνηλωμένων¹³ εἰς τὸ δέον, ὁ δῆμος ἀπεδέξατο μὴ πολυπραγμονήσας¹⁴ μηδ' ἐλέγξας τὸ ἀπόρρητον¹⁵. Ἔνιοι δ' ἰστορήκασιν, ὧν ἔστι καὶ Θεόφραστος ὁ φιλόσοφος, ὅτι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς τὴν Σπάρτην ἐφοῖτα δέκα τάλαντα παρὰ τοῦ Περικλέους, οἷς τοὺς ἐν τέλει¹⁶ πάντας θεραπεύων παρηγεῖτο¹⁷ τὸν πόλεμον, οὐ τὴν εἰρήνην ὠνούμενος, ἀλλὰ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ παρασκευασάμενος καθ' ἡσυχίαν ἔμελλε πολεμήσειν βέλτιον. Αὐθις οὖν ἐπὶ τοὺς ἀφεστῶτας τραπόμενος καὶ διαβάς εἰς Εὐβοίαν πεντήκοντα ναυσὶ καὶ πεντακισχιλίοις ὀπλίταις κατεστρέψατο τὰς πόλεις.

¹ θαρσέω	de moed hebben
² κομιδῆ	helemaal, zeer
³ πάρεδρος ὁ	zittend naast, bijzitter
⁴ κρύφα	heimelijk
⁵ διαφθείρω	omkopen
⁶ ἐκτίνω	geheel betalen
⁷ καταγιγνώσκω + gen.	veroordelen tot
⁸ καταπολεμέω	in een oorlog overwinnen
⁹ προστρίβομαι	aansmeren, aandoen
¹⁰ φιλαργυρία ἢ	geldzucht, hebzucht
¹¹ ἀπολογισμὸς ὁ	verantwoording
¹² ἀνάλωμα τό	onkosten
¹³ ἀναλίσκω	geld besteden
¹⁴ πολυπραγμονέω	nauwkeurig uitzoeken
¹⁵ ἀπόρρητον	verboden, niet uitgesproken, geheim
¹⁶ τέλος τό	ambt
¹⁷ παραιτέομαι	bidden dat niet gebeurt

En hij had niet de moed de strijd aan te gaan met vele en dappere hoplieten hoewel die hem uitdaagden, maar toen hij zag dat Peistoonax nog heel jong was en vooral van Kleandrides van zijn adviseurs gebruikmaakte, die de eforen als bewaker en als bijzitter met hem vanwege zijn leeftijd hadden meegestuurd, peilde hij die Kleandrides heimelijk. En toen Perikles hem al snel had omgekocht met geld, overreedde hij hem de Peloponnesiërs weg te leiden uit Attika. Toen dat leger was weggegaan en zich over de steden verspreid had, namen de Lakedaimoniërs dat de koning zeer kwalijk en straffen zij hem met een geldboete, maar dat was zoveel dat hij dat niet kon betalen en daarom vertrok hij uit Lakedaimoon en Kleandrides veroordeelden zij, terwijl hij op de vlucht was, ter dood. Hij was de vader van Gylippos die bij Sicilië de Atheners in de oorlog heeft overwonnen. Het lijkt erop dat de natuur de hebzucht hem als was het een aangeboren ziekte heeft aangewreven, waardoor hij ook zelf schandelijk na goede daden schuldig bevonden is en uit Sparta is verbannen. Dat dan hebben we duidelijk gemaakt in onze verhandeling over Lysandros.

23 Toen Perikles in zijn verantwoording voor zijn veldheerschap een uitgave van 10 talenten als uitgegeven voor dat wat nodig was, had opgeschreven, ging het volk daarmee akkoord zonder nauwkeurig onderzoek en zonder het geheim daarvan aan het daglicht te brengen. Sommigen zijn te weten gekomen, onder wie ook Theophrastos de filosoof is, dat ieder jaar 10 talenten van de kant van Perikles naar Sparta gingen, waarmee hij allen daar in functie masseerde en de oorlog afwendde; niet kocht hij daarmee de vrede, maar wel de tijd waarbinnen hij zich rustig heeft voorbereid zodat hij beter oorlog zou voeren. Nadat hij zich dan weer gekeerd had tegen de afvalligen en met 50 schepen en 5000 hoplieten overgestoken was naar Euboia, onderwierp hij de steden.

Καὶ Χαλκιδέων μὲν τοὺς ἵπποβότας¹ λεγομένους πλούτῳ καὶ δόξῃ διαφέροντας² ἐξέβαλεν, Ἔστιαις³ δὲ πάντας ἀναστήσας ἐκ τῆς χώρας Ἀθηναίουσ καταΰκισε, μόνοις τούτοις ἀπαραιτήτως⁴ χρησάμενος ὅτι ναῦν Ἀττικὴν αἰχμάλωτον λαβόντες ἀπέκτειναν τοὺς ἄνδρας.

24 Aspasia

Ἐκ τούτου γενομένων σπονδῶν Ἀθηναίοις καὶ Λακεδαιμονίοις εἰς ἔτη τριάκοντα ψηφίζεται⁵ τὸν εἰς Σάμον πλοῦν, αἰτίαν ποιησάμενος κατ' αὐτῶν ὅτι τὸν πρὸς Μιλησίους κελευόμενοι διαλύσασθαι πόλεμον οὐχ ὑπήκουον. Ἐπεὶ δ' Ἀσπασία⁶ χαριζόμενος δοκεῖ πρᾶξι τὰ πρὸς Σαμίους, ἐνταῦθα ἂν εἶη καιρὸς διαπορῆσαι⁷ μάλιστα περὶ τῆς ἀνθρώπου, τίνα τέχνην ἢ δύναμιν τοσαύτην ἔχουσα τῶν τε πολιτικῶν τοὺς πρωτεύοντας ἐχειρώσατο⁸ καὶ τοῖς φιλοσόφοις οὐ φαῦλον οὐδ' ὀλίγον ὑπὲρ αὐτῆς παρέσχε λόγον.

Ὅτι μὲν γὰρ ἦν Μιλησία γένος, Ἀξιόχου θυγάτηρ, ὁμολογεῖται· φασὶ δ' αὐτὴν Θαρρηλίαν τινὰ τῶν παλαιῶν Ἰάδων⁹ ζηλώσασαν¹⁰ ἐπιθέσθαι τοῖς δυνατωτάτοις ἀνδράσι. Καὶ γὰρ ἡ Θαρρηλία τό τ' εἶδος εὐπρεπῆς γενομένη καὶ χάριν ἔχουσα μετὰ δεινότητος¹¹ πλείστοις μὲν Ἑλλήνων συνώκησεν ἀνδράσι, πάντας δὲ προσεποίησε¹² βασιλεῖ τοὺς πλησιάσαντας αὐτῇ, καὶ ταῖς πόλεσι μηδισμοῦ¹³ δι' ἐκείνων ὑπέσπειρεν¹⁴ ἀρχὰς¹⁵ δυνατωτάτων

-
¹ ἵπποβότης ὁ	paardenhouder, aanzienlijke
² διαφέρω	zich onderscheiden
³ Ἔστιεύς = Ἐστιαεύς:	inw. van Hestiaia, stad op Euböia
⁴ ἀπαραιτήτως	onverbiddelijk
⁵ ψηφίζομαι	besluiten, een besluit nemen
⁶ Aspasia (ca. 470 v.Chr. – ca. 400 v.Chr.)	was de hoogbegaafde Milesische levensgezellin van de Atheense staatsman Perikles, met wie zij in concubinaat leefde. Er zijn maar weinig details bekend over haar leven. Ze bracht het merendeel van haar volwassen leven door in Athene en ze had mogelijk invloed op Perikles en de Atheense politieke elite. Ze wordt vermeld in de geschriften van Plato, Aristophanes, Xenophon en andere auteurs uit die tijd.
	Antieke schrijvers vermelden ook dat Aspasia bordeelhoudster en prostituee was, hoewel dit wordt betwist door moderne geleerden, omdat vele van deze auteurs komedieschrijvers waren die politici als Perikles voor gek wilden zetten. Sommige onderzoekers twijfelen zelfs aan de historische traditie dat ze een hetaere, of een courtesane was en suggereren dat ze in feite was getrouwd met Perikles. Aspasia had een zoon bij Perikles, Perikles (de Jongere), die later als generaal in het Atheense leger geëxecuteerd werd na de slag bij Arginusae. Men denkt dat ze na de dood van Perikles (de Oudere) de courtesane van Lysikles werd, een andere Atheens staatsman en generaal.
⁷ διαπορέω	twijfelen, een onderzoek beginnen
⁸ χειρόομαι	in zijn macht krijgen, overweldigen
⁹ Ἰάς, -αδος	Ionische vrouw
¹⁰ ζηλώω	nastreven, navolgen
¹¹ δεινότης ἡ	kranigheid, knapheid, geduchtheid
¹² προσποιέω	winnen voor
¹³ μηδισμός ὁ	de partij kiezen van de Perzen, hoogverraad
¹⁴ ὑποσπείρω	uitstrooien
¹⁵ ἀρχή	kiem

Hij verdreef van de Chalkidiërs de aanzienlijken die Hippobotai heetten en zich door rijkdom en aanzien onderscheidde en nadat hij alle Hestiaïers uit het gebied had laten vertrekken, vestigde hij daar Atheners; hij heeft alleen die Chalkidiërs en Hestiaïers onverbiddelijk behandeld, omdat zij na een Attisch schip krijgsgevangen genomen te hebben de bemanning gedood hadden.

24 Toen daarna een verdrag gesloten was tussen Atheners en Lakedaimoniërs voor 30 jaar, besloot hij tot de expeditie naar Samos; hij beschuldigde hen ervan dat zij geen gehoor gaven aan het bevel de oorlog met de Milesiërs te beëindigen. Omdat hij als gunst aan Aspasia die actie tegen de Samiërs schijnt te hebben ondernomen, zal het nu wel het juiste moment zijn met name over die vrouw een onderzoek te beginnen, door wat voor bekwaamheid of zo'n grote invloed zij macht gekregen heeft over de eersten van de staatslieden en zij de filosofen niet weinig en niet een beetje stof tot praten over haar gegeven heeft.

Men is het erover eens dat zij, een dochter van Axiochos, een Milesische qua afkomst is. Ze zeggen dat zij in navolging van ene Thargelia, een van de Ionische vrouwen van weleer, zich heeft gestort op de machtigste mannen. Want die Thargelia was mooi en had niet alleen charme, maar was ook intelligent; zij woonde met zeer veel Grieken samen en al de mannen die toenadering tot haar hadden gezocht, won ze voor de koning. Via die mannen die zeer machtig en groot waren, zaaide zij heimelijk kiemen van verraad aan de Perzen in de steden.

όντων καὶ μεγίστων. Τὴν δ' Ἀσπασίαν οἱ μὲν ὡς σοφὴν τινα καὶ πολιτικὴν¹ ὑπὸ τοῦ Περικλέους σπουδασθῆναι² λέγουσι· καὶ γὰρ Σωκράτης ἔστιν ὅτε³ μετὰ τῶν γνωρίμων⁴ ἐφοίτα, καὶ τὰς γυναῖκας ἀκροασομένας⁵ οἱ συνήθεις ἦγον ὡς αὐτήν, καίπερ οὐ κοσμίου προεστῶσαν⁶ ἐργασίας⁷ οὐδὲ σεμνῆς, ἀλλὰ παιδίσκακας ἐταιρούσας⁸ τρέφουσιν· Αἰσχίνης δὲ φησι καὶ Λυσικλέα τὸν προβατοκάπηλον⁹ ἐξ ἀγεννοῦς¹⁰ καὶ ταπεινοῦ τὴν φύσιν Ἀθηναίων γενέσθαι πρῶτον, Ἀσπασίαν συνόντα μετὰ τὴν Περικλέους τελευτήν. Ἐν δὲ τῷ Μενεξένω¹¹ τῷ Πλάτωνος, εἰ καὶ μετὰ παιδιᾶς¹² τὰ πρῶτα γέγραπται, τοσοῦτόν γ' ἱστορίας¹³ ἔνεστιν, ὅτι δόξαν¹⁴ εἶχε τὸ γύναιον¹⁵ ἐπὶ ῥητορικῇ πολλοῖς Ἀθηναίων ὁμιλεῖν¹⁶. Φαίνεται μέντοι μᾶλλον ἐρωτικὴ τις ἢ τοῦ Περικλέους ἀγάπησις¹⁷ γενομένη πρὸς Ἀσπασίαν. Ἦν μὲν γὰρ αὐτῷ γυνὴ προσήκουσα¹⁸ μὲν κατὰ γένος, συνωκηκυῖα δ' Ἰππονίκῳ πρότερον, ἐξ οὗ Καλλιαν ἔτεκε τὸν πλούσιον· ἔτεκε δὲ καὶ παρὰ τῷ Περικλεῖ Ξάνθιππον καὶ Πάραλον. Εἶτα τῆς συμβιώσεως¹⁹ οὐκ οὔσης αὐτοῖς ἀρεστῆς²⁰, ἐκείνην μὲν ἐτέρῳ βουλομένην συνεξέδωκεν, αὐτὸς δὲ τὴν Ἀσπασίαν λαβὼν ἔστερξε²¹ διαφερόντως. Καὶ γὰρ ἐξιῶν, ὡς φασι, καὶ εἰσιῶν ἀπ' ἀγορᾶς ἠσπάζετο καθ' ἡμέραν αὐτὴν μετὰ τοῦ καταφιλεῖν²².

¹ πολιτικός	geciviliseerd
² σπουδάζομαι	met eerbied behandeld worden
³ ἔστιν ὅτε	soms
⁴ γνώριμος	bekend, vertrouwd, aanzienlijk
⁵ ἀκροάομαι	toehoorder zijn
⁶ προϊσταμαι + gen.	zich aan het hoofd stellen van
⁷ ἐργασία	beroep
⁸ ἐταιρίζω	ontucht bedrijven
⁹ προβατοκάπηλος ὁ	handelaar in schapen
¹⁰ ἀγεννής	onaanzienlijk, laag, karakterloos
¹¹ De Menexenos begint ermee dat Sokrates Menexenos ontmoet en wanneer het gesprek op de lijkrede voor de gevallen in de Korinthische Oorlog (387; Sokrates is dan al 12 jaar dood) komt, zegt Sokrates dat het houden van zo'n rede niets voorstelt. Op de vraag of hij het dan ook zou kunnen, antwoordt Sokrates bevestigend, maar hij voegt eraan toe, dat hij er gisteren één geleerd heeft van Aspasia (het is onwaarschijnlijk dat Aspasia toen nog leefde). Menexenos wil die graag horen. Na enige aarzeling steekt Sokrates van wal en houdt een redevoering, die een pastiche is van het genre, vol clichés zoals de lofprijzing op de doden, het benadrukken van de grootsheid van de stad Athene en haar voortreffelijke politiek, alsmede de aansporing aan de achtergebleven familieleden om de deugd te betrachten. De gestorvenen tenslotte zullen eeuwig herdacht blijven.	
¹² παιδιά ἢ	scherts
¹³ ἱστορία ἢ	onderzoek, informatie, kennis, verslag
¹⁴ δόξα ἢ	mening, roem, reputatie
¹⁵ γύναιον τό	vrouwtje, vrouwspersoon
¹⁶ ὁμιλέω + dat.	omgaan met, strijden met
¹⁷ ἀγάπησις ἢ	het beminnen
¹⁸ προσήκω + dat.	behoren/passen bij
¹⁹ συμβίωσις ἢ	het samenleven
²⁰ ἀρεστός	welgevallig
²¹ στέργω	beminnen
²² καταφιλέω	hartelijk kussen

Sommigen zeggen dat Aspasia door Perikles met eerbied behandeld werd, omdat ze wijs en geciviliseerd zou zijn. Want soms bezocht Sokrates haar met bekenden en brachten zijn vrienden hun vrouwen om haar toehoorder te zijn, ook al stond zij niet aan het hoofd van een fatsoenlijk en eerbaar beroep, maar onderhield zij meisjes om ontucht te bedrijven. Aischines zegt dat ook Lusikles de handelaar in schapen in plaats van een onaanzienlijke en lage persoon qua aard eerste van de Atheners is geworden, terwijl hij na Perikles' dood met Aspasia samen was. In de Menexenos van Platoon, zit zoveel informatie, ook al is het begin in scherts geschreven, dat het er schijn van heeft dat het vrouwspersoon met vele Atheners omging op grond van retoriekkunde. Maar Perikles' affectie jegens Aspasia blijkt echter meer een erotische geweest te zijn. Hij had een vrouw die in afkomst met hem verwant was en eerder met Hipponikos samengewoond had, van wie zij Kallias De Rijke op de wereld gezet had. Zij kreeg ook bij Perikles Xanthippos en Paralos. Daarna toen het samenleven beiden niet naar de zin was, gaf hij haar met haar instemming mee uit huis met een ander, maar zelf nam hij Aspasia in huis en hij beminde haar uitzonderlijk. Want wanneer hij vertrok, zo zegt men, en wanneer hij weer thuis kwam van de agora, begroette hij haar iedere dag weer met hartelijke kussen.

Ἐν δὲ ταῖς κωμωδίαις Ὀμφάλη¹ τε νέα καὶ Δηϊάνειρα² καὶ πάλιν³ Ἡρα
προσαγορεύεται. Κρατῖνος δ' ἄντικρυς⁴ παλλακὴν⁵ αὐτὴν εἴρηκεν ἐν
τούτοις·

Ἦραν τέ οἱ Ἀσπασίαν τίκτει Καταπυγοσύνη⁶ παλλακὴν κυνώπιδα.

Δοκεῖ δὲ καὶ τὸν νόθον⁷ ἐκ ταύτης τεκνώσαι⁸, περὶ οὗ πεποίηκεν Εὐπολις⁹ ἐν
Δήμοις¹⁰ αὐτὸν μὲν οὕτως ἐρωτῶντα·

ὁ νόθος δέ μοι ζῆ;

Τὸν δὲ Μυρωνίδην¹¹ ἀποκρινόμενον·

¹ Omphale was een (mythische) koningin van Lydië, een deel van het huidige Turkijë. Zij was dochter van koning Iardanus en de weduwe van koning Tmolus. Omphale kocht de held Herakles, niet om hem als slaaf te gebruiken, maar om als minnaar te fungeren. Zij baarde drie zonen uit hun relatie, Agelaüs (mogelijk ook bekend als Lamos of Tylon), Tyrsenus en Alcaeus. Zij was daarmee de stammoeder van enkele Heracliden.

² Deianeira (Oudgrieks) of Deianira (Latijn) was een sterfelijke vrouw in de Griekse mythologie.

Ze was de dochter van Althaea en Oineus, de koning van Kalidon (Καλυδών).

Ze werd de vrouw van Herakles na een worstelgevecht met de riviergod Achelous, die ondanks enkele metamorfoses Herakles niet wist te verslaan.

Ze werd door de centaur Nessos gebruikt om de halfgod Herakles te doden. Toen Herakles en Deianeira de rivier de Lykormas wilden oversteken, bood Nessos hulp. Hij stelde voor Deianeira op zijn rug naar de overkant te dragen, maar onderweg probeerde hij haar te ontvoeren. Herakles schoot daarom een van zijn pijlen, gedrenkt in het giftige bloed van de Hydra, op hem af. Nessos nam echter wraak. Stervend vroeg hij Deianeira zijn bloed op te vangen, veinzend dat het liefdeskracht bezat en gaf haar nog een (goede) raad: Indien ze Herakles ooit verdacht haar ontrouw te zijn, moest ze hem een kleed sturen, gedoopt in dat bloed.

Toen Herakles vele jaren later verliefd werd op een jonge slavin, herinnerde Deianeira zich Nessos' woorden en maakte een kleed voor Herakles, gedoopt in het bloed van de centaur. Dit stuurde ze met een bode naar haar echtgenoot. Herakles trok het aan en het gif trok zijn huid binnen, zodat hij helse pijnen leed. Deianeira werd ondertussen steeds ongeruster: stel dat het liefdesdrankje niet zo onschuldig was? Toen de bode terugkeerde en haar vertelde wat er gebeurd was, pleegde ze zelfmoord. Herakles zelf stortte zich op een brandstapel die zijn vrienden voor hem gemaakt hadden.

³ πάλιν verder

⁴ ἄντικρυς openlijk

⁵ παλλακὴ ἢ bijzit

⁶ Καταπυγοσύνη Geilheid

⁷ νόθος ὁ bastaardzoon

⁸ τεκνῶω verwekken

⁹ Eupolis van Athene (446-411) was een Attische blijspeldichter uit de 5e eeuw v.Chr. Samen met Cratinus en Aristophanes geldt hij als de belangrijkste vertegenwoordiger van de zogenaamde Oude Komedie. In zijn werken nam Eupolis gewoonlijk belangrijke personen uit het politieke en sociale leven op de korrel.

¹⁰ Betrekkelijk goed is ons Eupolis' blijspel Δῆμοι (Gemeenten) bekend. Dit stuk werd opgevoerd in 412 v.Chr., na de noodlottige afloop van de Atheense expeditie naar Sicilië in 415. Hierin brengt Myronides een aantal overleden staatslieden uit de "goede, oude tijd" (Solon van Athene, Miltiades de Oudere, Aristides en Perikles) vanuit de Hades naar de aarde terug om advies te geven in de benarde politieke situatie.

¹¹ Muronides was een Atheense generaal tijdens de Eerste Peloponnesische Oorlog. In 458 v.Chr. versloeg hij de Korinthiërs bij Megara en in 457 v.Chr. versloeg hij de Boeotiërs tijdens de Slag bij Oenophyta. Muronides' overwinning bij Oenophyta was de start van een decennium Atheense overheersing van Boeotië, Locris en Phocis. Al deze gebieden werden ook wel het Atheense landimperium genoemd.

In de komedies wordt zij een nieuwe Omfalè en Deïaneira en verder een Hera genoemd. Kratinos heeft haar zonder omwegen een bijzit genoemd in de volgende versregel:

En geilheid heeft hem een Hera-Aspasia als onbeschaamde bijzit
gebaard.

Hij schijnt ook bij haar die bastaard verwekt te hebben over wie Eupolis in de Demoi gedicht hem de volgende vraag heeft laten stellen:

Maar die bastaard van mij, die leeft?
en Muronides heeft laten antwoorden:

Sommigen beweren dat hij dezelfde generaal is als de Muronides die samen met Kimon II en Xanthippus naar Sparta ging en die ook generaal was tijdens de Slag bij Plataeae. De meeste wetenschappers twijfelen echter aan deze mogelijkheid.

καὶ πάλαι γ' ἂν ἦν ἀνὴρ,
εἰ μὴ τὸ τῆς πόρνης ὑπωρρώδει¹ κακόν.

Οὕτω δὲ τὴν Ἀσπασίαν ὀνομαστὴν καὶ κλεινὴν γενέσθαι λέγουσιν ὥστε καὶ Κῦρον² τὸν πολεμήσαντα βασιλεῖ περὶ τῆς τῶν Περσῶν ἡγεμονίας τὴν ἀγαπωμένην ὑπ' αὐτοῦ μάλιστα τῶν παλλακίδων³ Ἀσπασίαν ὀνομάσαι, καλουμένην Μιλτῶ πρότερον. Ἦν δὲ Φωκαῖς⁴ τὸ γένος, Ἑρμοτίμου θυγάτηρ· ἐν δὲ τῇ μάχῃ Κύρου πεσόντος ἀπαχθεῖσα πρὸς βασιλέα πλεῖστον ἴσχυσε⁵. Ταῦτα μὲν ἐπελθόντα τῇ μνήμῃ κατὰ τὴν γραφὴν ἀπώσασθαι καὶ παρελθεῖν ἴσως ἀπάνθρωπον⁶ ἦν.

25 Onbesteekbaar

Τὸν δὲ πρὸς Σαμίους πόλεμον αἰτιῶνται μάλιστα τὸν Περικλέα ψηφίσασθαι διὰ Μιλησίους Ἀσπασίας δεηθείσης. Αἱ γὰρ πόλεις ἐπολέμουν τὸν περὶ Πριήνης⁷ πόλεμον, καὶ κρατοῦντες οἱ Σάμιοι, παύσασθαι τῶν Ἀθηναίων κελευόντων καὶ δίκας⁸ λαβεῖν καὶ δοῦναι παρ' αὐτοῖς, οὐκ ἐπέειθοντο. Πλεύσας οὖν ὁ Περικλῆς τὴν μὲν οὔσαν ὀλιγαρχίαν ἐν Σάμῳ κατέλυσεν, τῶν δὲ πρώτων λαβῶν ὀμήρους⁹ πεντήκοντα καὶ παῖδας ἴσους εἰς Λῆμον ἀπέστειλε. Καίτοι φασὶν ἕκαστον μὲν αὐτῷ τῶν ὀμήρων διδόναι τάλαντον ὑπὲρ¹⁰ ἑαυτοῦ, πολλὰ δ' ἄλλα τοὺς μὴ θέλοντας ἐν τῇ πόλει γενέσθαι δημοκρατίαν. Ἔτι δὲ Πισσοῦθνης ὁ Πέρσης ἔχων τινὰ πρὸς Σαμίους εὖνοιαν ἀπέστειλεν αὐτῷ μυρίους χρυσοῦς¹¹, παραιτούμενος¹² τὴν πόλιν. Οὐ μὴν ἔλαβε τούτων οὐδὲν ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ χρησάμενος ὥσπερ ἐγνώκει τοῖς Σαμίοις καὶ καταστήσας δημοκρατίαν ἀπέπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ δ' εὐθύς ἀπέστησαν, ἐκκλέψαντος¹³ αὐτοῖς τοὺς ὀμήρους Πισσοῦθνου καὶ τᾶλλα παρασκευάσαντος πρὸς τὸν πόλεμον. Αὔθις οὖν ὁ Περικλῆς

¹ ὑπορρωδέω vrezēn

² Kuros kwam in opstand tegen zijn broer de Grote Koning en werd in de slag bij Cunaxa in 401 gedood. Xenophoon de Athener, was bij die slag aanwezig en heeft naar aanleiding van die slag de beroemde Anabasis geschreven.

³ παλλακίς ἢ bijzit

⁴ Φωκαῖς uit Phokaia, stad aan de Hermaeïsche Golf

⁵ ἰσχύω kracht hebben, machtig zijn

⁶ ἀπάνθρωπος eenzaam, onmenselijk

⁷ Priëne, een stad in Klein-Azië, het huidige Turkije.

⁸ δίκη ἢ straf, genoegdoening

⁹ ὄμηρος ὁ gijzelaar

¹⁰ ὑπὲρ + gen. ter bescherming van, uit naam van

¹¹ χρυσεός gouden munt

¹² παραιτέομαι (de vrijheid) afsmecken

¹³ ἐκκλέπτω heimelijk ontvoeren

en hij zou allang een man zijn,
als hij niet bang zou zijn voor het kwaad van die hoer.

Men zegt dat Aspasia zo vermaard en beroemd was dat ook Kuros die de oorlog was aangegaan met de grote koning over de hegemonie over de Perzen, die bijzit van hem die hij het meest lief had, de naam Aspasia heeft gegeven, terwijl zij voordien Miltoo heette. Zij was van afkomst een Phokaïsche, dochter van Hermotimos. Toen Kuros in de slag gevallen was, is zij weggevoerd naar de koning en heeft zij daar zeer veel invloed gekregen. Dat kwam bij mij in mijn herinnering op bij het schrijven en het was wellicht ver van mij als mens om dat weg te stoten en eraan voorbij te gaan.

25 Men beschuldigt Perikles er vooral van tot de oorlog tegen de Samiërs besloten te hebben, omdat Aspasia dat gevraagd had wegens de Milesiërs. Die steden namelijk waren in oorlog om Priëne en toen de Samiërs aan de winnende hand waren en de Atheners hun bevelen te stoppen en dat beide partijen elkaar genoegdoening gaven, luisterden ze niet. Toen Perikles dan daarheen gevaren was, bracht hij de bestaande oligarchie op Samos ten val en nadat hij van de eersten vijftig gijzelaars genomen had en evenveel kinderen, zond hij die weg naar Lemnos. En toch, men zegt dat ieder van die gijzelaars hem ter bescherming van zichzelf een talent aanbood en dat die lieden die niet wilden dat er in de stad een democratie kwam, nog vele andere dingen aanboden. Bovendien stuurde Pissouthnes de Pers, omdat hij een zekere welwillendheid jegens de Samiërs koesterde, hem 10.000 gouden munten op voorwaarde dat de stad vrij bleef. Perikles nam werkelijk niets daarvan, maar nadat hij de Samiërs had behandeld zoals hij besloten had en nadat hij een democratie had ingesteld, voer hij weg naar Athene. De Samiërs echter vielen direct af, toen Pissouthnes voor hen de gijzelaars heimelijk had ontvoerd en de overige voorbereidingen tot de oorlog had getroffen. Perikles

ἐξέπλευσεν ἐπ' αὐτούς οὐχ ἡσυχάζοντας οὐδὲ κατεπτηχότας¹, ἀλλὰ καὶ πάνυ προθύμως ἐγνωκότας ἀντιλαμβάνεσθαι² τῆς θαλάττης. Γενομένης δὲ καρτερᾶς ναυμαχίας περὶ νῆσον ἦν Τραγίας καλοῦσι, λαμπρῶς ὁ Περικλῆς ἐνίκα, τέσσαρσι καὶ τεσσαράκοντα ναυσὶν ἑβδομήκοντα καταναυμαχήσας³, ὧν εἴκοσι στρατιώτιδες⁴ ἦσαν.

26 Melissos

Ἄμα δὲ τῇ νίκη καὶ τῇ διώξει τοῦ λιμένος κρατήσας ἐπολιόρκει τοὺς Σαμίους, ἀμῶς γέ πως⁵ ἔτι τολμῶντας ἐπεξιέναι καὶ διαμάχεσθαι πρὸ τοῦ τείχους. Ἐπεὶ δὲ μείζων ἕτερος στόλος ἦλθεν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν καὶ παντελῶς κατεκλείσθησαν οἱ Σάμιοι, λαβὼν ὁ Περικλῆς ἐξήκοντα τριήρεις ἔπλευσεν εἰς τὸν ἕξω πόντον⁶, ὡς μὲν οἱ πλεῖστοι λέγουσι, Φοινισσῶν νεῶν ἐπικούρων⁷ τοῖς Σαμίοις προσφερομένων ἀπαντῆσαι καὶ διαγωνίσασθαι πορρωτάτω βουλόμενος, ὡς δὲ Στησίμβροτος, ἐπὶ Κύπρον στελλόμενος⁸ ὄπερ οὐ δοκεῖ πιθανόν⁹ εἶναι. Ὅποτερῳ δ' οὖν ἐχρήσατο τῶν λογισμῶν¹⁰, ἀμαρτεῖν ἔδοξε. Πλεύσαντος γὰρ αὐτοῦ Μελίσσος ὁ Ἰθαγένους, ἀνὴρ φιλόσοφος στρατηγῶν τότε τῆς Σάμου, καταφρονήσας¹¹ τῆς ὀλιγότητος τῶν νεῶν ἢ τῆς ἀπειρίας τῶν στρατηγῶν, ἔπεισε τοὺς πολίτας ἐπιθέσθαι τοῖς Ἀθηναίοις. Καὶ γενομένης μάχης νικήσαντες οἱ Σάμιοι, καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἄνδρας ἐλόντες, πολλὰς δὲ ναῦς διαφθείραντες, ἐχρῶντο τῇ θαλάσσει καὶ παρατίθεντο¹² τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸν πόλεμον ὅσα μὴ πρότερον εἶχον. Ὑπὸ δὲ τοῦ Μελίσσου καὶ Περικλέα φησὶν αὐτὸν Ἀριστοτέλης ἠττηθῆναι ναυμαχοῦντα πρότερον. Οἱ δὲ Σάμιοι τοὺς αἰχμαλώτους τῶν Ἀθηναίων ἀνθυβρίζοντες ἔστιζον¹³ εἰς τὸ μέτωπον γλαῦκας¹⁴ καὶ γὰρ ἐκείνους οἱ Ἀθηναῖοι σάμαιναν¹⁵. Ἡ δὲ σάμαινα ναῦς

¹ καταπτήσσω	neerduiken, wegschuilen
² ἀντιλαμβάνομαι + gen.	iets bemachtigen
³ καταναυμαχέω	in een zeegevecht overwinnen
⁴ στρατιώτις	transport-
⁵ ἀμῶς γέ πως	op de een of andere manier
⁶ Bedoeld is de zee buiten de baai; open zee	
⁷ ἐπίκουρος	helper, helpend
⁸ στέλλομαι	zich op weg begeven
⁹ πιθανός	geloofwaardig
¹⁰ λογισμός ὁ	overweging, reden
¹¹ καταφρονέω + gen.	neerkijken op
¹² παρατίθεμαι	zich verschaffen
¹³ στίζω	tatoeëren
¹⁴ γλαῦξ ἡ	uil
¹⁵ σάμαινα ἡ	een Samisch schip met dikke buik

voer dus weer uit tegen hen zonder dat zij zich rustig hielden en weggedoken waren: zij hadden ook met volledige overgave ertoe besloten zich de zee toe te eigenen. Toen er een hevige zeeslag losgebarsten was rond het eiland dat men Tragiai noemt, boekte Perikles een schitterende overwinning door met 54 schepen 70 te overwinnen, waarvan er 20 transportschepen waren.

26 Tegelijkertijd met de overwinning en de achtervolging maakte hij zich meester van de haven en belegerde hij de Samiërs, terwijl die het op de een of andere manier nog waagden tegen hem uit te rukken en voor de muur te strijden. Maar toen er nog een grotere vloot uit Athene gekomen was en de Samiërs volledig opgesloten waren, voer Perikles met 60 drieriemers naar volle zee, zoals weliswaar de meesten zeggen, omdat Phoinikische schepen eraan kwamen om de Samiërs te helpen en hij die tegemoet wilde gaan en de strijd met hen zeer ver verwijderd van de Samiërs wilde beslechten, maar volgens Stesimbrotos, omdat hij zich op weg begaf naar Kupros, juist wat niet geloofwaardig schijnt te zijn. Welke van die twee redenen hij ook gehanteerd heeft, hij scheen een fout gemaakt te hebben. Want toen hij weggevaaren was, heeft Melissos, de zoon van Ithagene, die toen als filosoof bevelhebber van Samos was, uit verachting van het geringe aantal schepen of de onervarenheid van de veldheren zijn burgers overreedde de Atheners aan te vallen. En toen de strijd ontbrand was, hebben de Samiërs gewonnen en na vele Atheners gevangen genomen te hebben en vele schepen vernietigd te hebben, hadden zij de beschikking over de zee en verschaften zij zich die zaken die nodig waren voor de oorlog, die ze voorheen niet hadden. Aristoteles zegt dat ook Perikles eerder al door Melissos in een zeeslag verslagen was. De Samiërs mishandelden op hun beurt de krijgsgevangen Atheners: ze tatoeëerden op hun voorhoofd uilen. Want de Atheners hadden op hen een Samaina, een Samisch dikbuikschip getatoeëerd.

ἔστιν ὑόπρωρος¹ μὲν τὸ σίμωμα², κοιλοτέρα³ δὲ καὶ γαστροειδής⁴, ὥστε καὶ ποντοπορεῖν καὶ ταχυναυτεῖν. Οὕτω δ' ὠνομάσθη διὰ τὸ πρῶτον ἐν Σάμῳ φανῆναι, Πολυκράτους τυράννου κατασκευάσαντος. Πρὸς ταῦτα τὰ στίγματα λέγουσι καὶ τὸ Ἄριστοφάνειον⁵ ἠνίχθαι⁶.

Σαμίων ὁ δῆμός ἐστιν ὡς πολυγράμματος.

27 Melissos verslagen en Artemoon

Πυθόμενος δ' οὖν ὁ Περικλῆς τὴν ἐπὶ στρατοπέδου συμφορὰν ἐβοήθει κατὰ τάχος καὶ τοῦ Μελίσσου πρὸς αὐτὸν ἀντιταξαμένου κρατήσας καὶ τρεψάμενος τοὺς πολεμίους εὐθύς περιετείχιζε, δαπάνη καὶ χρόνῳ μᾶλλον ἢ τραύμασι καὶ κινδύνοις τῶν πολιτῶν περιγενέσθαι⁷ καὶ συνελεῖν τὴν πόλιν βουλόμενος. Ἐπεὶ δὲ δυσχεραίνοντας⁸ τῇ τριβῇ⁹ τοὺς Ἀθηναίους καὶ μάχεσθαι προθυμωμένους¹⁰ ἔργον ἦν κατασχεῖν, ὅκτῳ μέρη διελῶν τὸ πᾶν πλῆθος ἀπεκλήρου¹¹, καὶ τῷ λαβόντι τὸν λευκὸν κύαμον¹² εὐωχεῖσθαι¹³ καὶ σχολάζειν παρεῖχε τῶν ἄλλων μαχομένων. Διὸ καὶ φασὶ τοὺς ἐν εὐπάθειαις¹⁴ τισὶ γενομένους λευκὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀπὸ τοῦ λευκοῦ κύαμου προσαγορεύειν. Ἐφορος¹⁵ δὲ καὶ μηχαναῖς χρήσασθαι τὸν Περικλέα, τὴν καινότητα¹⁶ θαυμάσαντα, Ἀρτέμωνος τοῦ μηχανικοῦ¹⁷ παρόντος, ὃν χωλὸν¹⁸ ὄντα καὶ φορεῖω¹⁹ πρὸς τὰ κατεπείγοντα²⁰ τῶν ἔργων προσκομιζόμενον ὀνομασθῆναι περιφόρητον. Τοῦτο μὲν οὖν Ἡρακλείδης²¹

¹ ὑόπρωρος	met een varkensscheepsneb
² σίμωμα τό	de krom naar boven oplopende vorm; acc. Graecus
³ κοῖλος	omlaag uitgehold
⁴ γαστροειδής	buikvormig
⁵ τὸ Ἀριστοφάνειον	de uitspraak van Aristophanes
⁶ αἰνίσσομαι	in raadselen spreken, bedektelijk aanduiden
⁷ περιγίγνομαι + gen.	overwinnen
⁸ δυσχεραίνω	ontevreden zijn over
⁹ τριβή ἢ	getreuzel
¹⁰ προθυμέομαι	bereidwillig zijn
¹¹ ἀποκληρόω	door het lot uitkiezen
¹² κύαμος ὁ	boon, lot
¹³ εὐωχέω	onthalen, laten genieten
¹⁴ εὐπάθεια ἢ	gemak, genotmiddel
¹⁵ Ἐφορος: Ephoros, een	Griekse geschiedschrijver van de 4 ^e eeuw v.Chr.
¹⁶ καινότης ἢ	nieuwheid, onbekendheid
¹⁷ μηχανικός	vindingrijk, werktuigbouwkundige
¹⁸ χωλός	mank
¹⁹ φορεῖον τό	draagstoel
²⁰ κατεπείγω	dringend nodig zijn

²¹ Herakleides Pontikos (387-312) was een Griekse astronoom en filosoof die leefde in Heraklea in Klein-Azië. Hij was als jongeling naar de Akademia in Athene gestuurd door zijn vader Euthuphron, een rijke edelman. Hij kwam zo in aanraking met de theorieën van Plato en zijn opvolger Speusippos.

Het dikbuikschip heeft een sloop die als een varkenssnoet omhoog gebogen is, en is voorzien van een nogal diep ruim met de vorm van een buik, zodat het niet alleen zeewaardig is, maar ook snel vaart. Het is zo genoemd doordat het voor het eerst verschenen is op Samos, toen de tyrann Polukrates het had laten maken. Met betrekking tot die tatoeages is volgens Aristophanes' raadselachtige uitspraak gedaan:

Het volk van de Samiërs is als een gebrandmerkte slaaf.

27 Toen Perikles vernomen had wat er met de vloot gebeurd was, kwam hij snel te hulp en nadat hij Melissos, toen die zich tegenover hem had opgesteld, verslagen had en de vijanden op de vlucht gedreven had, wilde hij onmiddellijk de stad ommuren, omdat hij meer door uitgaven en door tijd de overwinning wilde behalen en de stad wilde innemen dan met wonden en risico's van zijn burgers. Maar toen het moeite kostte de Atheners in toom te houden, omdat ze niet tevreden waren, aangezien hij niet doorpakte, en zij graag wilden strijden, heeft hij de hele menigte in acht delen verdeeld en koos hij telkens een deel daarvan door het lot uit en dat deel dat het witte lot had gekregen, gaf hij de gelegenheid te eten en te drinken en te rusten, terwijl de anderen streden. Daarom ook zegt men dat die mensen, die in een positie terecht zijn gekomen van gemak, dat een witte dag noemen op grond van dat witte lot. Ephoros schrijft dat Perikles ook gebruik heeft gemaakt van belegeringswerktuigen, waarbij hij het innovatieve van die werktuigen bewonderde (als werktuigbouwkundige was Artemoon aanwezig, die er bekend om was, zo zegt hij, dat hij mank was en op een draagstoel rondgedragen werd en zo naar die werktuigen gebracht werd die dringend nodig waren). Dat dan weerlegt Herakleides in zijn

ὁ Ποντικὸς ἐλέγχει¹ τοῖς Ἀνακρέοντος ποιήμασιν, ἐν οἷς ὁ περιφόρητος Ἄρτέμων ὀνομάζεται πολλαῖς ἔμπροσθεν ἡλικίαις τοῦ περὶ Σάμον πολέμου καὶ τῶν πραγμάτων ἐκείνων· τὸν δ' Ἄρτέμωνά φησι τρυφερόν² τινὰ τῷ βίῳ καὶ πρὸς τοὺς φόβους μαλακὸν ὄντα καὶ καταπλήγα³ τὰ πολλὰ μὲν οἴκοι καθέζεσθαι, χαλκῆν ἀσπίδα τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ δυεῖν οἰκετῶν ὑπερεχόντων, ὥστε μηδὲν ἐμπεσεῖν τῶν ἄνωθεν, εἰ δὲ βιασθεῖ⁴ προελθεῖν, ἐν κλινιδίῳ⁵ κρεμαστώ⁶ παρὰ⁷ τὴν γῆν αὐτὴν περιφερόμενον κομίζεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο κληθῆναι περιφόρητον.

28 De zege op de Samiërs

Ἐνάτῳ δὲ μηνὶ τῶν Σαμίων παραστάντων⁸ ὁ Περικλῆς τὰ τείχη καθεῖλε καὶ τὰς ναῦς παρέλαβε καὶ χρήμασι πολλοῖς ἐζημίωσεν, ὧν τὰ μὲν εὐθύς εἰσήνεγκαν οἱ Σάμιοι, τὰ δ' ἐν χρόνῳ ῥητῷ ταξάμενοι⁹ κατοίσειν ὀμήρους ἔδωκαν. Δοῦρις δ' ὁ Σάμιος τούτοις ἐπιτραγωδεῖ¹⁰ πολλὴν ὠμότητα τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Περικλέους κατηγορῶν¹¹, ἦν οὔτε Θουκυδίδης ἱστόρηκεν¹² οὔτ' Ἐφορος οὔτ' Ἀριστοτέλης· ἀλλ' οὐδ' ἀληθεύειν¹³ ἔοικεν, ὡς ἄρα τοὺς τριηράρχους καὶ τοὺς ἐπιβάτας τῶν Σαμίων εἰς τὴν Μιλησίων ἀγορὰν καταγαγὼν καὶ σανίσι¹⁴ προσδήσας ἐφ' ἡμέρας δέκα κακῶς ἤδη διακειμένους¹⁵ προσέταξεν ἀνελεῖν, ξύλοις τὰς κεφαλὰς συγκόψαντας, εἴτα προβαλεῖν ἀκήδευτα¹⁶ τὰ σώματα. Δοῦρις μὲν οὖν οὐδ' ὅπου μηδὲν αὐτῷ πρόσεστιν ἴδιον πάθος εἰσθῶς κρατεῖν¹⁷ τὴν διήγησιν ἐπὶ τῆς ἀληθείας, μᾶλλον ἔοικεν ἐνταῦθα δεινώσαι¹⁸ τὰς τῆς πατρίδος συμφορὰς ἐπὶ διαβολῇ¹⁹ τῶν Ἀθηναίων.

¹ ἐλέγχω	weerleggen
² τρυφερόν	verwijfd, weeldezuchtig
³ καταπλήξ	terneergeslagen
⁴ βιάζω	dwingen
⁵ κλινίδιον τό	bed, draagstoel
⁶ κρεμαστός	hangend
⁷ παρὰ +acc.	langs; <i>hier</i> : over
⁸ παρίσταμαι	zich overgeven
⁹ τάττω	bevelen
¹⁰ ἐπιτραγωδέω + dat.	een drama van iets maken
¹¹ κατηγορέω	aanklagen
¹² ἱστορέω	onderzoeken, vertellen
¹³ ἀληθεύω	de waarheid spreken
¹⁴ σανίς ἢ	plank, balk, waaraan misdadigers vastgebonden werden
¹⁵ διάκειμαι	gesteld zijn
¹⁶ ἀκήδευτος	onbegraven
¹⁷ κρατέω	houden
¹⁸ δεινώω	overdrijven
¹⁹ διαβολή ἢ	belastering, discrediet

Anakreontische gedichten, waarin sprake is van de rondgedragen Artemoon vele generaties eerder dan de oorlog om Samos en de gebeurtenissen daar. Hij zegt dat die Artemoon een luxe levensstijl had en niet opgewassen was tegen angsten en grotendeels terneergeslagen thuis zat, terwijl twee slaven een bronzen schild boven zijn hoofd hielden zodat niets van wat er boven hem was op hem zou vallen en dat hij telkens als hij gedwongen werd naar buiten te gaan, zich op weg begaf, terwijl hij in een hangende draagstoel zich juist over de grond liet rondragen en dat hij daarom 'Rondgedragene' heette.

28 Toen de Samiërs zich in de negende maand hadden overgegeven, haalde Perikles de stadsmuren neer en nam hij de schepen in beslag en legde hij hun een grote geldelijke boete op, waarvan de Samiërs het ene deel onmiddellijk hebben betaald en de rest op een bepaald moment moesten neertellen waarvoor ze als onderpand gijzelaars gaven. De Samiër Douris maakte daarvan een toneelstuk, waarin hij de Atheners en Perikles van grote wreedheid beschuldigde, waarvan noch Thoukudides gewag heeft gemaakt noch Ephoros noch Aristoteles, maar hij lijkt ook niet de waarheid te vertellen, wanneer hij zegt dat hij dan de kapiteins van de drieriemers en de mariniers naar de markt van de Milesiërs heeft laten brengen en de opdracht heeft gegeven na hen op planken te hebben laten binden uit de weg te ruimen, toen ze er al tien dagen slecht aan toe waren; hij zou hun hoofden met knuppels hebben laten verbrijzelen en hun lichamen onbegraven ten toon op de grond hebben laten werpen. Terwijl Douris dan zelfs niet, wanneer hij niet te maken heeft met een persoonlijke ramp, gewoon is in zijn verhaal bij de waarheid te blijven, lijkt hij hier nog meer wat zijn vaderland overkomen is, aan te dikken om de Atheners in discredit te brengen.

Ὁ δὲ Περικλῆς καταστρεψάμενος τὴν Σάμον ὡς ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ταφάς τε τῶν ἀποθανόντων κατὰ τὸν πόλεμον ἐνδόξους¹ ἐποίησε καὶ τὸν λόγον εἰπὼν, ὥσπερ ἔθος² ἐστίν, ἐπὶ τῶν σημάτων³ ἐθαυμαστώθη⁴. καταβαίνοντα δ' αὐτὸν ἀπὸ τοῦ βήματος αἱ μὲν ἄλλαι γυναῖκες ἐδεξιοῦντο καὶ στεφάνοις ἀνέδουν καὶ ταινίαις⁵ ὥσπερ ἀθλητὴν νικηφόρον, ἢ δ' Ἑλπινίκη προσελθοῦσα πλησίον· “ταῦτ’,” ἔφη, “θαυμαστά, Περικλείς, καὶ ἄξια στεφάνων, ὅς ἡμῖν πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἀπώλεσας πολίτας οὐ Φοίνιξι πολεμῶν οὐδὲ Μήδοις, ὥσπερ οὐμὸς ἀδελφὸς Κίμων, ἀλλὰ σύμμαχον καὶ συγγενῆ πόλιν καταστρεφόμενος⁶.” Ταῦτα τῆς Ἑλπινίκης λεγούσης ὁ Περικλῆς μειδιάσας ἀτρέμα⁷ λέγεται τὸ τοῦ Ἀρχιλόχου πρὸς αὐτὴν εἰπεῖν· οὐκ⁸ ἂν μύροισι γραῦς ἐοῦσ' ἠλείφεο⁹.

Θαυμαστὸν¹⁰ δέ τι καὶ μέγα φρονῆσαι καταπολεμήσαντα τοὺς Σαμίους φησὶν αὐτὸν ὁ Ἴων¹¹, ὡς τοῦ μὲν Ἀγαμέμνονος ἔτεσι δέκα βάρβαρον πόλιν, αὐτοῦ δὲ μῆσιν ἐννέα τοὺς πρῶτους καὶ δυνατωτάτους Ἰώνων ἐλόντος. Καὶ οὐκ ἦν ἄδικος ἢ ἀξίωσις¹², ἀλλ' ὄντως¹³ πολλὴν ἀδηλότητα καὶ μέγαν ἔσχε κίνδυνον ὁ πόλεμος, εἴπερ, ὡς Θουκυδίδης φησί, παρ' ἐλάχιστον ἦλθε Σαμίων ἢ πόλις ἀφελέσθαι τῆς θαλάττης τὸ κράτος Ἀθηναίους.

29 Doelbewust op de oorlog af

Μετὰ ταῦτα κυμαίνοντος¹⁴ ἤδη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, Κερκυραίοις πολεμουμένοις ὑπὸ Κορινθίων ἔπεισε τὸν δῆμον ἀποστεῖλαι

¹ ἐνδοξος beroemd, geëerd

² ἔθος τό gewoonte

³ σῆμα τό graf

⁴ θαυμαστόομαι als wonder beschouwd worden

⁵ ταινία ἢ haarband

⁶ καταστρέφομαι onderwerpen

⁷ ἀτρέμα rustig

⁸ Vul de gedachte aan: “Wees er maar blij mee, want anders zou ...”

⁹ ἀλείφομαι zich insmeren

¹⁰ Θαυμαστός bewonderenswaardig, wonderlijk

¹¹ Ion van Chios (± 490 – 422 v.Chr.) was een veelzijdige Griekse dichter en prozaschrijver uit de 5e eeuw v.Chr. Hij werd geboren op het Griekse eiland Chios, maar bracht het grootste gedeelte van zijn leven in Athene door, waar hij bevriend raakte met vooraanstaande intellectuelen, onder anderen Kimoon, Aischylos en Sophokles, en wellicht ook met Perikles en Sokrates. Rond 450 trad hij voor het eerst op als tragediedichter tijdens het jaarlijkse festival van de Dionysia. Hij won minstens eenmaal een eerste prijs.

¹² ἀξίωσις ἢ mening, stelling

¹³ ὄντως werkelijk, in waarheid

¹⁴ κυμαίνω golven, zwellen, gezwollen zijn

Toen Perikles Samos had onderworpen en hij naar Athene teruggekeerd was, heeft hij de begrafenis van de in die oorlog gesneuvelden luister gegeven en toen hij de rede had gehouden, zoals het gewoonte is, bij de graven, oogste hij bewondering. Toen hij van het spreekgestoelte afgedaald was, gaven de andere vrouwen hem de rechterhand en omwonden ze hem met kransen en haarbanden als een prijswinnende atleet, maar Elpinikè kwam tot dicht bij hem en zei: “Hiermee heb jij, Perikles, bewonderenswaardige dingen verricht die kransen verdienen, jij die ons vele en voortreffelijke burgers de dood hebt ingejaagd niet door met de Phoinikiërs te strijden, ook niet met de Meden, zoals mijn broer Kimoon, maar door een geallieerde en verwante stadstaat te onderwerpen.” Dat zei Elpinikè, maar Perikles sprak, zo zegt men, met een glimlach rustig de uitspraak van Archilochos tegen haar:

Jij zou je anders niet als oude vrouw voor ontelbaren met mirre zalven.

Ion zegt dat hij na de Samiërs onderworpen te hebben zich een wonderlijke en hautaine houding had aangemeten omdat Agamemnon in tien jaren een niet-Griekse stad zou hebben ingenomen, maar hij in negen maanden de eersten en machtigsten van de Ioniërs had ingenomen. En die stelling was niet ongegrond, maar de oorlog had werkelijk én grote onzekerheid gekend én was in groot gevaar gekomen, als tenminste, zoals Thoukudides zegt, het weinig scheelde of de stadstaat van de Samiërs had de Atheners de macht op zee ontnomen.

29 Daarna, toen de Peloponnesische oorlog aanzwol en de Kerkuraiers door de Korinthiërs beoorloogd werden, haalde hij het volk over hulp te sturen

βοήθειαν καὶ προσλαβεῖν ἐρρωμένην ναυτικῇ δυνάμει νῆσον, ὡς ὅσον¹ οὐδέπω Πελοποννησίων ἐκπεπολεμωμένων² πρὸς αὐτούς. ψηφισαμένου δὲ τοῦ δήμου τὴν βοήθειαν ἀπέστειλε δέκα ναῦς μόνας ἔχοντα Λακεδαιμόνιον, τὸν Κίμωνος υἱόν, οἷον ἐφυβρίζων³. πολλή γὰρ ἦν εὖνοια καὶ φιλία τῷ Κίμωνος οἴκῳ πρὸς Λακεδαιμονίους. Ὡς ἂν οὖν, εἰ μηδὲν ἔργον μέγα μηδ' ἐκπρεπὲς⁴ ἐν τῇ στρατηγίᾳ τοῦ Λακεδαιμονίου γένοιτο, προσδιαβληθείη⁵ μᾶλλον εἰς τὸν λακωνισμόν, ὀλίγας αὐτῷ ναῦς ἔδωκε καὶ μὴ βουλόμενον ἐξέπεμψε. Καὶ ὅλως διετέλει⁶ κολούων⁷ ὡς μηδὲ τοῖς ὀνόμασι γνησίους⁸, ἀλλ' ὀθνεῖους⁹ καὶ ξένους, ὅτι τῶν Κίμωνος υἱῶν τῷ μὲν ἦν Λακεδαιμόνιος ὄνομα, τῷ δὲ Θεσσαλός, τῷ δὲ Ἡλεῖος. Ἐδόκουν δὲ πάντες ἐκ γυναικὸς Ἀρκαδικῆς γεγονέναι.

Κακῶς οὖν ὁ Περικλῆς ἀκούων διὰ τὰς δέκα ταύτας τριήρεις, ὡς μικρὰν μὲν βοήθειαν τοῖς δεηθεῖσι, μεγάλην δὲ πρόφασιν¹⁰ τοῖς ἐγκαλοῦσι¹¹ παρεσχηκῶς, ἐτέρας αὐθις ἔστειλε πλείονας εἰς τὴν Κέρκυραν, αἱ μετὰ τὴν μάχην ἀφίκοντο. Χαλεπαίνουσι δὲ τοῖς Κορινθίοις καὶ κατηγοροῦσι τῶν Ἀθηναίων ἐν Λακεδαίμονι προσεγένοντο Μεγαρεῖς, αἰτιώμενοι¹² πάσης μὲν ἀγορᾶς, πάντων δὲ λιμένων, ὧν Ἀθηναῖοι κρατοῦσιν, εἴργεσθαι καὶ ἀπελαύνεσθαι παρὰ¹³ τὰ κοινὰ δίκαια καὶ τοὺς γεγενημένους ὄρκους τοῖς Ἕλλησιν· Αἰγινήται δὲ κακοῦσθαι δοκοῦντες καὶ βίαια πάσχειν ἐποτνιῶντο¹⁴ κρύφα πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, φανερώς ἐγκαλεῖν τοῖς Ἀθηναίοις οὐ θαρροῦντες¹⁵. Ἐν δὲ τούτῳ καὶ Ποτίδαια, πόλις ὑπήκοος¹⁶ Ἀθηναίων, ἄποικος¹⁷ δὲ Κορινθίων, ἀποστᾶσα καὶ πολιορκουμένη μᾶλλον ἐπετάχυνε¹⁸ τὸν πόλεμον. Οὐ μὴν ἀλλὰ πρεσβειῶν¹⁹ τε πεμπομένων Ἀθήναζε, καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Λακεδαιμονίων Ἀρχιδάμου τὰ πολλὰ τῶν ἐγκλημάτων²⁰ εἰς

¹ ὅσον οὐδέπω	voorzover als nog niet, bijna
² ἐκπολεμῶ	in strijd verwikkelen
³ ἐφυβρίζω	brutaal behandelen, honen
⁴ ἐκπρεπής	uitblinkend, bijzonder
⁵ προσδιαβάλλω	bovendien verdacht maken
⁶ διατελέω + part.	blijven
⁷ κολούω	bedwingen, in discrediet brengen
⁸ γνήσιος	wettig
⁹ ὀθνεῖος	vreemd, buitenlands
¹⁰ πρόφασις ἢ	aanleiding
¹¹ ἐγκαλέω	beschuldigen, verwijten, aanklagen
¹² αἰτιάομαι	beschuldigen, beweren
¹³ παρὰ + acc.	in strijd met
¹⁴ ποτνιάομαι	aanroepen, bidden
¹⁵ θαρρέω	de moed hebben
¹⁶ ὑπήκοος + gen.	horig aan
¹⁷ ἄποικος	kolonie
¹⁸ ἐπιταχύνω	bespoedigen
¹⁹ πρεσβεία ἢ	gezantschap
²⁰ ἐγκλημα τό	beschuldiging

en het eiland versterkt met een vlootmacht aan hun zijde te nemen, omdat in zijn ogen de Peloponnesiërs zo goed als met hen in oorlog verwickeld waren. Toen het volk tot die hulp besloten had, zond hij als uit hoon met slechts tien schepen Lakedaimonios, Kimoons zoon, op expeditie. Want het huis van Kimoon koesterde grote goodwill en vriendschap jegens de Lakedaimoniërs. Met de bedoeling dat Lakedaimonios, als er geen grote en opvallende daad zou geschieden tijdens zijn veldtocht, bovendien meer verdacht werd gemaakt op de hand te zijn van de Lakedaimoniërs, gaf hij hem maar weinig schepen en zond hij hem tegen zijn zin op expeditie. Hij bleef Kimoons zonen met hun namen in discrediet brengen als zouden ze zelfs geen wettige kinderen zijn, maar bastaarden en vreemden, omdat de ene van hen Lakedaimonios heette en de andere Thessalos en de derde Eleios. Allen schenen kinderen van een Arkadische vrouw te zijn.

Toen er dan slecht van Perikles gesproken werd wegens die tien triëren, te weten dat hij geringe hulp gegeven had aan de mensen die daarom gevraagd hadden en hij een grote aanleiding tot verwijt had gegeven aan de mensen die hem dat voor de voeten wierpen, zond hij nog meer schepen naar Kerkura, die na de slag arriveerden. Toen de Korinthiërs boos waren en de Atheners in Lakedaimoon beschuldigden, kwamen daarbij de Megarensers met de beschuldiging dat ze van iedere markt en alle havens, die de Atheners beheersten, in strijd met de gezamenlijke rechten en de eden die de Grieken hadden, werden buitengesloten en verdreven. Omdat de Aigineten meenden dat ze slecht behandeld werden en dat ze gewelddadigheden ondergingen, richtten zein het geheim smeekbeden tot de Lakedaimoniërs, omdat ze niet de moed hadden in het openbaar de Atheners te beschuldigen. In die tijd versnelde Potidaia, dat horig was aan de Atheners, maar een kolonie van de Korinthiërs was, nog meer de oorlog: het viel namelijk af van de Korinthiërs en werd daarom belegerd. Maar toch werden er gezantschappen naar Athene gestuurd en was de koning van de Lakedaimoniërs bezig het merendeel van de beschuldigingen tot een vreedzame oplossing te brengen en

διαλύσεις¹ ἄγοντος καὶ τοὺς συμμάχους πραϋνοντος², οὐκ ἂν δοκεῖ συμπεσεῖν³ ὑπὸ γε τῶν ἄλλων αἰτιῶν ὁ πόλεμος τοῖς Ἀθηναίοις, εἰ τὸ ψήφισμα καθελεῖν τὸ Μεγαρικὸν ἐπέισθησαν καὶ διαλλαγῆναι πρὸς αὐτούς. Διὸ καὶ μάλιστα πρὸς τοῦτο Περικλῆς ἐναντιωθεὶς, καὶ παροξύνας⁴ τὸν δῆμον ἐμμεῖναι τῇ πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς φιλονεικίᾳ⁵, μόνος ἔσχε τοῦ πολέμου τὴν αἰτίαν.

30 Persoonlijke motieven tegen Megara?

Λέγουσι δὲ πρεσβείας Ἀθήναζε περὶ τούτων ἐκ Λακεδαιμόνος ἀφιγμένης, καὶ τοῦ Περικλέους νόμον τινὰ προβαλλομένου κωλύοντα⁶ καθελεῖν τὸ πινάκιον⁷ ἐν ᾧ τὸ ψήφισμα γεγραμμένον ἐτύγχανεν, εἰπεῖν Πολυάλκη τῶν πρέσβειων τινά· “σὺ δὲ μὴ καθέλης, ἀλλὰ στρέψον εἴσω τὸ πινάκιον· οὐ γὰρ ἔστι νόμος ὁ τοῦτο κωλύων.” κομψοῦ⁸ δὲ τοῦ λόγου φανέντος οὐδὲν τι μᾶλλον ὁ Περικλῆς ἐνέδωκεν⁹. Ὑπῆν μὲν οὖν τις, ὡς ἔοικεν, αὐτῷ καὶ ἴδια πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς ἀπέχθεια¹⁰. κοινήν δὲ καὶ φανεράν ποιησάμενος αἰτίαν κατ' αὐτῶν ἀποτέμεσθαι τὴν ἱερὰν ὀργάδα¹¹, γράφει¹² ψήφισμα κήρυκα πεμφθῆναι πρὸς αὐτούς καὶ πρὸς Λακεδαιμονίους τὸν αὐτὸν κατηγοροῦντα τῶν Μεγαρέων. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ ψήφισμα Περικλέους ἐστὶν εὐγνώμονος¹³ καὶ φιλανθρώπου δικαιολογίας¹⁴ ἐχόμενον· ἐπεὶ δ' ὁ πεμφθεὶς κῆρυξ Ἄνθεμόκριτος αἰτία τῶν Μεγαρέων ἀποθανεῖν ἔδοξε, γράφει ψήφισμα κατ' αὐτῶν Χαρίνος, ἄσπονδος¹⁵ μὲν εἶναι καὶ ἀκήρυκτον¹⁶ ἔχθραν, ὅς δ' ἂν ἐπιβῆ τῆς Ἀττικῆς Μεγαρέων θανάτῳ ζημιοῦσθαι, τοὺς δὲ στρατηγούς, ὅταν ὀμνύωσι τὸν πάτριον¹⁷ ὄρκον, ἐπομνύειν ὅτι καὶ δις ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὴν

¹ διάλυσις ἢ	verzoening
² πραύνω	zacht stemmen
³ συμπίπτω + dat.	gebeuren, treffen
⁴ παροξύνω	scherp maken, ophitsen
⁵ φιλονεικία ἢ	wedijver
⁶ κωλύω	verhindere
⁷ πινάκιον	bordje, schrijftafeltje
⁸ κομψός	subtiel, spitsvondig
⁹ ἐνδίδωμι	toegeven
¹⁰ ἀπέχθεια ἢ	vijandschap
¹¹ ὀργάς ἢ	sappig stuk land, in Athene een aan de Eleusinische godinnen gewijd stuk grond
¹² γράφω	schriftelijk indienen
¹³ εὐγνώμων	objectief, verstandig
¹⁴ δικαιολογία	verdediging, pleidooi
¹⁵ ἄσπονδος	onverzoenlijk
¹⁶ ἀκήρυκτος	zonder voorafgaande oorlogsverklaring
¹⁷ πάτριος	traditioneel

zijn bondgenoten mild te stemmen en de indruk bestaat dat de Atheners niet door de andere beschuldigingen in die oorlog verstrikt zouden zijn geraakt, als zij overreed waren hun besluit ten aanzien van Megara op te heffen en zich met hen te verzoenen. Daarom verzette ook Perikles zich vooral daartegen en zette hij het volk ertoe aan bij hun wedijver met de Megarensers te blijven en heeft hij in zijn eentje de schuld aan die oorlog gekregen.

30 Men zegt dat toen een gezantschap daarover in Athene vanuit Lakedaimoon gekomen was en Perikles een wet voorstelde die het verhinderde het bord, waarop toevallig het besluit gegraveerd stond, neer te halen, Polualkes, een van de gezanten, heeft gezegd: “Maar jij moet dat niet naar beneden halen, maar draai het bord om. Want er is geen wet die dat verhindert.” Hoewel dat woord spitsvondig was, gaf Perikles geenszins meer toe. Er was dan voor hem, zoals het lijkt, ook een persoonlijke vijandschap met de Megarensers voor handen. Hij uitte tegen hen openlijk een gemeenschappelijke beschuldiging, dat zij het heilige stuk grond van de Eleusinische goden, de Orgas, inpikten. Hij diende schriftelijk het voorstel in een heraut naar hen te sturen en dezelfde ook naar de Lakedaimoniërs om de Megarensers aan te klagen. Dat voorstel van Perikles is voorzien van een verstandige en mensvriendelijke verdediging. Toen de gestuurde heraut Anthemokritos door de schuld van de Megarensers gestorven scheen te zijn, diende Charinos tegen hen een voorstel in, dat hun vijandschap onverzoenlijk en zonder voorafgaande oorlogsverklaring was en dat wie van de Megarensers voet op Attische bodem zou zetten, met de dood gestraft zou worden en dat de veldheren, wanneer zij de traditionele eed zouden afleggen, zwoeren dat zij twee maal per jaar het Megarische grondgebied zouden binnenvallen;

Μεγαρικὴν ἐμβαλοῦσι· ταφῆναι δ' Ἀνθεμόκριτον παρὰ τὰς Θριασίας¹
πύλας, αἱ νῦν Δίπυλον² ὀνομάζονται.

Μεγαρεῖς δὲ τὸν Ἀνθεμοκρίτου φόνον ἀπαρνούμενοι³ τὰς αἰτίας εἰς
Ἀσπασίαν καὶ Περικλέα τρέπουσι, χρώμενοι τοῖς περιβοήτοις καὶ δημώδεσι⁴
τούτοις ἐκ τῶν Ἀχαρνέων στιχιδίους⁵.

πόρνην δὲ Σιμαίθαν ἰόντες Μεγάραδε
νεανία κλέπτουσι μεθυσκοότταβοι⁶
κᾶθ' οἱ Μεγαρεῖς ὀδύνας πεφυσιγγωμένοι⁷
ἀντεξέκλεψαν Ἀσπασίας πόρνας δύο.

31 Pheidias aangeklaagd, veroordeeld en gestorven

Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν ὅπως ἔσχεν οὐ ῥάδιον γνῶναι, τοῦ δὲ μὴ λυθῆναι τὸ
ψήφισμα πάντες ὡσαύτως⁸ τὴν αἰτίαν ἐπιφέρουσι τῷ Περικλεῖ. Πλὴν οἱ μὲν
ἐκ φρονήματος μεγάλου μετὰ γνώμης κατὰ τὸ βέλτιστον ἀπισχυρίσασθαι⁹
φασιν αὐτόν, πεῖραν¹⁰ ἐνδόσεως¹¹ τὸ πρόσταγμα¹² καὶ τὴν συγχώρησιν¹³
ἐξομολόγησιν¹⁴ ἀσθενείας ἠγούμενον· οἱ δὲ μᾶλλον αὐθαδεία¹⁵ τινὶ καὶ
φιλονεικία πρὸς ἔνδειξιν¹⁶ ἰσχύος περιφρονῆσαι¹⁷ Λακεδαιμονίων. Ἡ δὲ
χειρίστη μὲν αἰτία πασῶν, ἔχουσα δὲ πλείστους μάρτυρας, οὕτω πως
λέγεται. Φειδίας ὁ πλάστης¹⁸ ἐργολάβος¹⁹ μὲν ἦν τοῦ ἀγάλματος, ὥσπερ
εἴρηται, φίλος δὲ τῷ Περικλεῖ γενόμενος καὶ μέγιστον παρ' αὐτῷ δυνηθεὶς

¹ Θριάσιος van de deme Thria

² Het Dipylon (d.i. letterlijk Dubbelpoort) was de voornaamste stadspoort in de muur rond het oude Athene (de muur van Themistocles, voltooid in 478 v.Chr.), en verdeelde de deme Kerameikos in twee delen (intra muros en extra muros).

³ ἀπαρνέομαι loochenen

⁴ δημώδης algemeen bekend

⁵ στιχίδιον τό versregeltje

⁶ μεθυσκοότταβοι dronken van het kottabos spelen; spel afkomstig uit Sicilia: men gooide overschotten wijn in een schaal en de klank had dan een speciale betekenis.

⁷ φυσιγγόομαι opgewonden raken door knoflook te eten

⁸ ὡσαύτως op dezelfde manier

⁹ ἀπισχυρίζομαι zich sterk tegen iets kanten

¹⁰ πεῖρα ἢ een proeve (aan het adres van de Megarensers)

¹¹ ἔνδοσις ἢ verslapping, het toegeven

¹² πρόσταγμα τό het bevel

¹³ συγχώρησις ἢ goedkeuring, instemming

¹⁴ ἐξομολόγησις ἢ erkenning, bekentenis

¹⁵ αὐθάδεια ἢ zelfingenomenheid

¹⁶ ἔνδειξις ἢ het tonen

¹⁷ περιφρονέω + gen. verachten

¹⁸ πλάστης ὁ de beeldhouwer

¹⁹ ἐργολάβος ὁ aannemer

en dat Anthemokritos bij de Thriasische poorten, die nu het Dipulon heet, begraven zou worden.

De Megarensers loochenen de moord op Anthemokritos en leggen de schuld bij Aspasia en Perikles en ze maken hierbij gebruik van die alom en algemeen bekende versregeltjes van de komedie De Acharniërs:

Van het kottabosspel dronken jongelui gaan naar Megara
en stelen het hoertje Simaitha
en daarna opgewonden van de knoflook stelen uit verdriet
Megarensers op hun beurt twee hoertjes van Aspasia.

31 Het is niet makkelijk te achterhalen hoe dan het begin is geweest, maar allen leggen de schuld van het niet afschaffen van die wet op dezelfde wijze bij Perikles. Maar sommigen zeggen dat hij vanuit een groot plan met visie betreffende het beste zich verzette, waarbij hij dat bevel als een test zag van het toegeven en het instemmen als een bekentenis van zwakte, maar anderen zeggen dat hij meer uit een soort zelfingenomenheid en eerzucht om zijn kracht te laten zien de Lakedaimoniërs verachtte. Maar de ergste beschuldiging van alle, die wel de meeste getuigen heeft, luidt ongeveer als volgt. De beeldhouwer Pheidias had dat beeld, zoals gezegd is, aangenomen en bevriend geraakt met Perikles en met zeer grote invloed bij hem

τούς μὲν δι' αὐτὸν ἔσχεν ἐχθροὺς φθονούμενος¹, οἱ δὲ τοῦ δήμου ποιούμενοι πεῖραν² ἐν ἐκείνῳ, ποῖός τις ἔσοιτο τῷ Περικλεῖ κριτής, Μένωνά τινα τῶν Φειδίου συνεργῶν πείσαντες ἰκέτην ἐν ἀγορᾷ καθίζουσιν, αἰτούμενον ἄδειαν³ ἐπὶ μηνύσει⁴ καὶ κατηγορίᾳ τοῦ Φειδίου.

Προσδεξαμένου⁵ δὲ τοῦ δήμου τὸν ἄνθρωπον καὶ γενομένης ἐν ἐκκλησίᾳ διώξεως⁶, κλοπαί⁷ μὲν οὐκ ἠλέγχοντο⁸· τὸ γὰρ χρυσίον οὕτως εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τῷ ἀγάλματι προσειργάσατο⁹ καὶ περιέθηκεν ὁ Φειδίας γνώμη¹⁰ τοῦ Περικλέους ὥστε πᾶν δυνατὸν εἶναι περιελοῦσιν ἀποδείξει τὸν σταθμόν¹¹, ὃ καὶ τότε τοὺς κατηγοροὺς ἐκέλευσε ποιεῖν ὁ Περικλῆς. Ἡ δὲ δόξα τῶν ἔργων ἐπίεζε¹² φθόνῳ τὸν Φειδίαν, καὶ μάλισθ' ὅτι τὴν πρὸς Ἀμαζόνας μάχην ἐν τῇ ἀσπίδι ποιῶν αὐτοῦ τινα μορφὴν ἐνετύπωσε¹³ πρεσβύτου φαλακροῦ¹⁴ πέτρον ἐπηρμένου δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, καὶ τοῦ Περικλέους εἰκόνα παγκάλην ἐνέθηκε μαχομένου πρὸς Ἀμαζόνα. Τὸ δὲ σχῆμα¹⁵ τῆς χειρός, ἀνατεινούσης δόρου πρὸ τῆς ὄψεως τοῦ Περικλέους, πεποιημένον εὐμηχάνως¹⁶ οἷον ἐπικρύπτειν βούλεται τὴν ὁμοιότητα παραφαινομένην ἐκατέρωθεν. Ὁ μὲν οὖν Φειδίας εἰς τὸ δεσμωτήριον¹⁷ ἀπαχθεὶς ἐτελεύτησε νοσήσας, ὡς δὲ φασιν ἔνιοι, φαρμάκοις, ἐπὶ διαβολῇ¹⁸ τοῦ Περικλέους τῶν ἐχθρῶν παρασκευασάντων. Τῷ δὲ μηνυτῇ Μένωνι γράψαντος Γλύκωνος ἀτέλειαν¹⁹ ὁ δῆμος ἔδωκε, καὶ προσέταξε τοῖς στρατηγοῖς ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἀσφαλείας τοῦ ἀνθρώπου.

32 Perikles in processen verwickeld

Περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον Ἀσπασία δίκην ἔφευγεν ἀσεβείας, Ἑρμίππου τοῦ κωμωδοποιοῦ διώκοντος καὶ προσκατηγοροῦντος²⁰ ὡς Περικλεῖ γυναικας

¹ φθονέομαι	mikpunt van jaloezie zijn
² πεῖραν ποιέομαι + gen.	op de proef stellen
³ ἄδεια ἢ	veiligheid, straffeloosheid, vrijbrief
⁴ μήνυσις ἢ	het aangeven
⁵ προσδέχομαι	gunstig ontvangen
⁶ δίωξις ἢ	gerechtelijke vervolging, aanklacht
⁷ κλοπή ἢ	diefstal, verduistering
⁸ ἐλέγχω	bewijzen
⁹ προσεργάζομαι + dat.	toevoegen aan
¹⁰ γνώμη ἢ	voorstel
¹¹ σταθμός ὁ	weegschaal, gewicht
¹² πιέζω	drukken op, in het nauw brengen
¹³ ἐντυπόω	erin aanbrenge
¹⁴ φαλακρός	met glimmende schedel, kaal
¹⁵ σχῆμα τό	houding, vorm
¹⁶ εὐμηχάνως	vernuftig, ingenieus
¹⁷ δεσμωτήριον τό	gevangenis
¹⁸ διαβολή	verdachtmaking
¹⁹ ἀτέλεια ἢ	vrijstelling van staatslasten (belastingen, dienst, corvée)
²⁰ προσκαθηγορέω	bovendien aanklagen wegens

kreeg hij sommigen door hem als vijanden en werd hij mikpunt van hun jaloezie en anderen stelden via hem het volk op de proef wat voor een kritikaster het zou zijn van Perikles en daartoe overreedden zij Menoon, een medewerker van Pheidias en lieten die als smekeling op de agora plaats nemen terwijl hij om straffeloosheid smeekte als hij Pheidias aangaf en aanklaagde. Toen het volk de man gunstig had ontvangen en er in de volksvergadering een aanklacht was ingediend, werden weliswaar geen diefstallen bewezen (want op voorstel van Perikles voegde Pheidias het goud zo direct vanaf het begin aan het beeld en legde het zo direct er omheen dat het voor hen mogelijk was het eraf te halen en het gewicht te tonen en Perikles beval ook de aanklagers dat te doen). Maar de roem van zijn werken drukte door afgunst op Pheidias en vooral omdat hij bij het afbeelden van de strijd tegen de Amazonen op het schild een gestalte van zichzelf als oude man met kaal hoofd erop had aangebracht, terwijl die in beide handen een steen had opgetild en dat hij een heel mooie afbeelding van hem in strijd met een Amazone erop heeft gemaakt. De houding van de hand, terwijl die een speer omhoog houdt voor het aangezicht van Perikles, is venuftig aangebracht als wil hij de gelijkenis verbergen hoewel die aan beide zijden zich laat zien. Toen Pheidias naar de gevangenis afgevoerd was, stierf hij, toen hij ziek geworden was en zoals sommigen zeggen, door kruiden nadat zijn vijanden dat hadden voorbereid om Perikles verdacht te maken. Het volk gaf de aanbrenner Menoon vrijstelling van staatslasten op voorstel van Glukoon en droeg de strategoi op om zorg te dragen voor de veiligheid van de kerel.

32 Rond die tijd werd Aspasia vrijgesproken van goddeloosheid; de komediedichter Hermippos vervolgde haar en klaagde haar daarbij ervoor aan dat zij vrije vrouwen ontving terwijl zij naar dezelfde plek gingen als

ἐλευθέρας εἰς τὸ αὐτὸ φοιτώσας ὑποδέχοιτο. Καὶ ψήφισμα Διοπείθης ἔγραψεν εἰσαγγέλλεσθαι¹ τοὺς τὰ θεῖα μὴ νομίζοντας ἢ λόγους περὶ τῶν μεταρσίων² διδάσκοντας, ἀπερειδόμενος³ εἰς Περικλέα δι' Ἀναξαγόρου τὴν ὑπόνοιαν⁴. Δεχομένου δὲ τοῦ δήμου καὶ προσιεμένου τὰς διαβολάς, οὕτως ἤδη ψήφισμα κυροῦται⁵, Δρακοντίδου γράψαντος, ὅπως οἱ λόγοι⁶ τῶν χρημάτων ὑπὸ Περικλέους εἰς τοὺς Πρυτάνεις ἀποτεθεῖεν, οἱ δὲ δικασταὶ τὴν ψῆφον ἀπὸ τοῦ βωμοῦ φέροντες ἐν τῇ πόλει κρίνοιν⁷. Ἄγνων⁸ δὲ τοῦτο μὲν ἀφεῖλε τοῦ ψηφίσματος, κρίνεσθαι δὲ τὴν δίκην ἔγραψεν ἐν δικασταῖς χιλίοις καὶ πεντακοσίοις, εἴτε κλοπῆς καὶ δώρων εἴτ' ἀδικίου βούλοιτό τις ὀνομάζειν τὴν δίωξιν.

Ἀσπασίαν μὲν οὖν ἐξητήσατο⁹, πολλὰ πάνυ παρὰ τὴν δίκην, ὡς Αἰσχίνης φησὶν, ἀφείδεις ὑπὲρ αὐτῆς δάκρυα καὶ δεηθεὶς τῶν δικαστῶν Ἀναξαγόραν δὲ φοβηθεὶς ἐξέπεμψεν ἐκ τῆς πόλεως. Ὡς δὲ διὰ Φειδίου προσέπταισε¹⁰ τῷ δήμῳ, φοβηθεὶς τὸ δικαστήριον μέλλοντα τὸν πόλεμον καὶ ὑποτυφόμενον¹¹ ἐξέκαυσεν, ἐλπίζων διασκεδάσειν¹² τὰ ἐγκλήματα καὶ ταπεινώσειν¹³ τὸν φθόνον ἐν πράγμασι μεγάλοις καὶ κινδύνοις τῆς πόλεως ἐκείνῳ μόνῳ διὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν δύναμιν ἀναθείσης¹⁴ ἐαυτῆν. Αἱ μὲν οὖν αἰτίαι δι' ἃς οὐκ εἶσεν ἐνδοῦναι Λακεδαιμονίοις τὸν δῆμον, αὗται λέγονται, τὸ δ' ἀληθὲς ἄδηλον.

33 Gejongleer

Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι γινώσκοντες ὡς ἐκείνου καταλυθέντος¹⁵ εἰς πάντα μαλακωτέροις χρήσονται τοῖς Ἀθηναίοις, ἐκέλευον αὐτοὺς τὸ ἄγος¹⁶ ἐλαύνειν τὸ Κυλώνειον¹⁷, ᾧ τὸ μητρόθεν γένος τοῦ Περικλέους ἔνοχον¹⁸ ἦν,

¹ εἰσαγγέλλομαι	staatsrechtelijk aangeklaagd worden
² μετάρσια τά	hemelverschijnselen
³ ἀπερείδομαι	zichzelf doen steunen
⁴ ὑπόνοια ἢ	verdenking
⁵ κυρώ	bekrachten
⁶ λόγοι	rekeningen
⁷ κρίνω	vonnis vellen
⁸ Hagnon, zoon van Nikias, politicus	
⁹ ἐξαιτέομαι	door smeken bevrijden
¹⁰ προσπταίω	zich stoten tegen, een nederlaag leiden, een tegenslag krijgen
¹¹ ὑποτύφομαι	smeulen
¹² διασκεδάννυμι	uiteenjagen, verspreiden, in stukken doen springen
¹³ ταπεινώ	afzwakken
¹⁴ ἀνατίθημι	opstellen, opdragen
¹⁵ καταλύω	ten val brengen
¹⁶ ἄγος τό	bloedschuld
¹⁷ Κυλώνειος	van Kyloon, Atheense revolutionair vóór Solon. 612 overleden
¹⁸ ἔνοχος + dat.	schuldig aan

Perikles. En Diopceithes stelde als besluit schriftelijk voor dat zij die niet in het goddelijke geloofden of lessen gaven over de hemelverschijnselen staatsrechtelijk aangeklaagd zouden worden, terwijl hij zich op Perikles richtte door Anaxagoras verdacht te maken. Het volk nam het aan en geloofde de verdachtmakingen en daarna werd verder het besluit bekrachtigd op voorstel van Drakontides dat de rekeningen van de gelden door Perikles bij de Prytanen in bewaring gegeven werden en dat de rechters door hun stem vanaf het altaar uit te brengen op de akropolis vonnis zouden vellen. Hagnoon echter heeft dat van dat voorstel verwijderd, maar hij heeft wel voorgesteld dat het proces gevoerd zou worden bij 1500 rechters, of men het nu een proces van diefstal en corruptie of van iets onrechtsvaardigs wilde noemen.

Hij heeft dan Aspasia door smeken vrij gekregen, op veel punten absoluut in strijd met het recht, zoals Aischines zegt, nadat hij voor haar tranen heeft laten rollen en de rechters heeft gesmeekt. Bang voor Anaxagoras heeft hij die uit de stad laten vertrekken. Toen hij om Pheidias een nederlaag tegen het volk had geleden, heeft hij uit angst voor het gerecht de oorlog terwijl die al op het punt stond uit te breken en smeulde, doen ontbranden, omdat hij hoopte zo de aanklachten uiteen te doen spatten en de afgunst te doen afzwakken te midden van grote problemen en gevaren van de stadstaat, want zij had zichzelf aan hem alleen op basis van zijn reputatie en invloed in handen gegeven. Deze redenen worden genoemd waarom hij het niet toestond dat het volk aan de Lakedaimoniërs toegaf, maar de waarheid is onduidelijk.

33 Omdat de Lakedaimoniërs begrepen dat zij met betrekking tot alles met zwakkere Atheners, wanneer Perikles ten val gebracht was, te maken zouden hebben, bevalen zij hun de bloedschuld van Kuloon uit te bannen, waaraan Perikles' familie van moederskant schuldig was,

ὡς Θουκυδίδης ἰστόρηκεν. Ἡ δὲ πεῖρα¹ περιέστη τοῖς πέμψασιν εἰς τούναντιον· ἀντὶ γὰρ ὑποψίας καὶ διαβολῆς ὁ Περικλῆς ἔτι μείζονα πίστιν ἔσχε καὶ τιμὴν παρὰ τοῖς πολίταις, ὡς μάλιστα μισούντων καὶ φοβουμένων ἐκεῖνον τῶν πολεμίων. Διὸ καὶ πρὶν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸν Ἀρχίδαμον ἔχοντα τοὺς Πελοποννησίους προεῖπε τοῖς Ἀθηναίοις, ἂν ἄρα τᾶλλα δηῶν² ὁ Ἀρχίδαμος ἀπέχηται³ τῶν ἐκείνου διὰ τὴν ξενίαν⁴ τὴν οὔσαν αὐτοῖς ἢ διαβολῆς τοῖς ἐχθροῖς ἐνδιδοὺς ἀφορμᾶς⁵, ὅτι τῆ πόλει καὶ τὴν χώραν καὶ τὰς ἐπαύλεις⁶ ἐπιδίδωσιν.

Ἐμβάλλουσιν οὖν εἰς τὴν Ἀττικὴν στρατῶ μεγάλῳ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τῶν συμμάχων, Ἀρχιδάμου τοῦ βασιλέως ἡγουμένου. Καὶ δηοῦντες τὴν χώραν προῆλθον εἰς Ἀχαρνὰς⁷ καὶ κατεστρατοπέδευσαν, ὡς τῶν Ἀθηναίων οὐκ ἀνεξομένων⁸, ἀλλ' ὑπ' ὀργῆς καὶ φρονήματος⁹ διαμαχομένων¹⁰ πρὸς αὐτούς. Τῷ δὲ Περικλεῖ δεινὸν ἐφαίνετο πρὸς τοὺς ἐξακισμυρίους Πελοποννησίων καὶ Βοιωτῶν ὀπλίτας - τοσοῦτοι γὰρ ἦσαν οἱ τὸ πρῶτον ἐμβαλόντες - ὑπὲρ αὐτῆς τῆς πόλεως μάχην συνάψαι¹¹. τοὺς δὲ βουλομένους μάχεσθαι καὶ δυσπαθοῦντας¹² πρὸς τὰ γινόμενα κατεπραῦνε¹³, λέγων ὡς δένδρα μὲν τμηθέντα¹⁴ καὶ κοπέντα φύεται ταχέως, ἀνδρῶν δὲ διαφθαρέντων αὔθις τυχεῖν οὐ ῥάδιόν ἐστι. Τὸν δὲ δῆμον εἰς ἐκκλησίαν οὐ συνῆγε δεδιὼς βιασθῆναι¹⁵ παρὰ¹⁶ γνώμην, ἀλλ' ὥσπερ νεὼς κυβερνήτης¹⁷ ἀνέμου κατιόντος¹⁸ ἐν πελάγει θέμενος εὔ πάντα καὶ κατατείνας¹⁹ τὰ ὄπλα²⁰ χρῆται τῆ τέχνῃ, δάκρυα καὶ δεήσεις ἐπιβατῶν²¹ ναυτιῶντων²² καὶ φοβουμένων ἐάσας, οὕτως ἐκεῖνος, τό τε ἄστῳ συγκλείσας καὶ καταλαβὼν πάντα φυλακαῖς πρὸς ἀσφάλειαν, ἐχρήτο τοῖς

¹ πεῖρα ἢ	waagstuk, poging
² δηῶ	verwoesten
³ ἀπέχομαι + gen.	zich onthouden van
⁴ ξενία ἢ	gastvriendschap
⁵ ἀφορμή ἢ	uitgangspunt, gelegenheid, steun
⁶ ἐπαυλις ἢ	landhuis, hoeve
⁷ Acharnai, een deme voor de muren van Athene, zie Aristophanes' Acharniërs	
⁸ ἀνέχομαι	
⁹ φρόνημα τό	fierheid, overmoed
¹⁰ διαμάχομαι	het uitvechten
¹¹ συνάπτω	aanknopen
¹² δυσπαθέω προς + acc.	ongeduldig lijden, met moeite verteren
¹³ καταπραῦνω	zacht stemmen
¹⁴ τέμνω	snijden
¹⁵ βιάζω	overweldig
¹⁶ παρὰ + acc.	in strijd met
¹⁷ κυβερνήτης ὁ	stuurman
¹⁸ κατείμι	neerkomen, treffen
¹⁹ κατατείνω	strak aantrekken
²⁰ τὰ ὄπλα	tuigage, touwen, kabels
²¹ ἐπιβάτης ὁ	opvarende, marinier
²² ναυτιάω	zeeziek zijn, braken

zoals Thoukudides heeft onderzocht. Maar die poging heeft precies anders uitgedraaid voor de Spartanen, want in plaats van argwaan en verdenking kreeg Perikles nog groter vertrouwen en eer bij zijn burgers, omdat ze begrepen dat hun vijanden hem vooral haatten en vreesden. Daarom ook zei hij van tevoren, voordat Archidamos met de Peloponnesiërs Attika binnenvielen, tegen de Atheners, dat hij zowel zijn land als ook hoeven aan de stad zou geven, als Archidamos wél het overige zou vernietigen, maar zich van zijn bezittingen zou onthouden uit de vriendschap die zij hadden of omdat hij zo aan Perikles' vijanden gelegenheden tot verdachtmaking zou geven.

De Lakedaimoniërs vielen dus samen met hun bondgenoten met een groot leger Attika binnen onder leiding van koning Archidamos. En terwijl ze het gebied vernietigden, rukten ze op naar Acharnai en sloegen ze daar hun kamp op in de mening dat de Atheners dat niet zouden verdragen, maar dat ze uit woede en fierheid het met hen zouden uitvechten. Maar Perikles scheen het gevaarlijk toe tegen 60.000 hoplieten van de Peloponnesiërs en Boiotiërs -want zovelen waren het die de eerste keer binnen waren gevallen- de strijd aan te gaan ter verdediging van de stad. Hij probeerde hen die wilden strijden en met moeite wat gebeurde verteerden, te bedaren met de woorden dat bomen, wanneer ze omgehakt en gekapt waren, snel weer groeiden, maar dat het niet makkelijk was, wanneer mensen gedood waren die weer te krijgen. Maar het volk liet hij niet ter vergadering komen, omdat hij bang was tegen zijn mening in gedwongen te worden te handelen, maar precies zoals een stuurman van een schip zijn vaardigheid gebruikt, wanneer een wind op zee het schip treft en hij alles goed regelt en de touwen strak aantrekt zonder acht te slaan op de tranen en verzoeken van de opvarenden terwijl die zeeziek zijn en bang zijn, zo gebruikte hij zijn eigen

αὐτοῦ λογισμοῖς¹, βραχέα φροντίζων² τῶν καταβοώντων³ καὶ δυσχεραίνοντων. Καίτοι πολλοὶ μὲν αὐτοῦ τῶν φίλων δεόμενοι προσέκειντο⁴, πολλοὶ δὲ τῶν ἐχθρῶν ἀπειλοῦντες⁵ καὶ κατηγοροῦντες, χοροὶ δ' ἦδον⁶ ᾄσματα⁷ καὶ σκώμματα⁸ πρὸς αἰσχύνην, ἐφυβρίζοντες⁹ αὐτοῦ τὴν στρατηγίαν ὡς ἄνανδρον καὶ προἰεμένην τὰ πράγματα τοῖς πολεμίοις. Ἐπεφύετο¹⁰ δὲ καὶ Κλέων ἤδη, διὰ τῆς πρὸς ἐκεῖνον ὀργῆς τῶν πολιτῶν πορευόμενος ἐπὶ τὴν δημαγωγίαν¹¹, ὡς τάνάπαιστα ταῦτα δηλοῖ ποιήσαντος Ἑρμίππου¹².

βασιλεῦ σατύρων, τί ποτ' οὐκ ἐθέλεις
 δόρου βαστάζειν¹³, ἀλλὰ λόγους μὲν
 περὶ τοῦ πολέμου δεινοὺς παρέχεις, ψυχὴ δὲ Τέλητος¹⁴ ὕπεστιν;
 κάγχειριδίου¹⁵ δ' ἀκόνη¹⁶ σκληρᾶ
 παραθηγομένης βρύχεις¹⁷ κοπίδος¹⁸, δηχθεῖς¹⁹ αἴθωνι²⁰ κλέωνι.

34 Het begin van de pest

Πλὴν ὑπ' οὐδενὸς ἐκινήθη τῶν τοιούτων ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ πρῶως καὶ σιωπῆ τὴν ἀδοξίαν²¹ καὶ τὴν ἀπέχθειαν ὑφιστάμενος, καὶ νεῶν ἑκατὸν ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον στόλον ἐκπέμπων αὐτὸς οὐ συνεξέπλευσεν, ἀλλ' ἔμεινεν οἰκουρῶν²² καὶ διὰ χειρὸς ἔχων τὴν πόλιν, ἕως ἀπηλλάγησαν οἱ

-
¹ λογισμός ὁ	overweging
² βραχέα φροντίζω + gen.	zich weinig bekommeren om
³ καταβοάω	luid beschuldigen, luid protesteren
⁴ πρόσκειμαι	zich over geven aan, smeken, aansporen, aanvallen
⁵ ἀπειλέω	(be)dreigen
⁶ αἰίδω	zingen
⁷ ᾄσμα τό	lied
⁸ σκῶμμα τό	scherts
⁹ ἐφυβρίζω	overmoedig behandelen
¹⁰ ἐπιφύομαι	aanvallen
¹¹ δημαγωγία ἡ	leiding van het volk
¹² Hermippos, eenogige Atheense comicus, floruit tijdens de Peloponnesische oorlog	
¹³ βαστάζω	in de hand nemen, betasten
¹⁴ Teles, verder onbekend	
¹⁵ ἐγχειρίδιον τό	dolk
¹⁶ ἀκόνη ἡ	slijpsteen
¹⁷ βρύχω	tandenknarsen
¹⁸ κοπίς ἡ	mes
¹⁹ δάκνω	bijten
²⁰ αἴθων	fonkelend, vurig
²¹ ἀδοξία ἡ	slechte naam, schande
²² οἰκουρέω	het huis bewaken, thuis blijven

overwegingen, terwijl hij zich weinig bekommerde om wie luid protesteerden en bezwaar maakten. En toch bestookten velen van zijn vrienden hem met smeekbeden en velen van zijn vijanden met dreigementen en beschuldigingen en koren zongen hoonliederen om hem te schande te maken, terwijl zij zijn veldheerschap overmoedig hoonden als onmannelijk en alsof hij de situatie prijs gaf aan de vijanden. En ook Kleoon viel hem nu aan en deze was op weg naar de leiding over het volk door de woede van de burgers op Perikles, zoals de volgende anapesten, die Hermippos gedicht heeft, duidelijk maken:

Koning der saters, waarom toch wil je niet
een speer betasten, maar lever je wel geduchte
woorden over de oorlog en beschik je over de ziel van Teles?
maar wanneer van een dolk op een harde slijpsteen het mes
gewet wordt, tandenknars je gebeten door de fonkelende Kleoon.

34 Maar door niets daarvan werd Perikles beroerd, maar vriendelijk en zonder iets te zeggen trotseerde hij zijn slechte naam en de vijandschap en toen hij een vloot van honderd schepen naar de Peloponnesos uitzond, voer hij zelf niet mee, maar bleef hij als bewaker van het huis en bleef hij bezig

Πελοποννήσιοι. Θεραπέυων δὲ τοὺς πολλοὺς ὁμως ἀσχάλλοντας¹ ἐπὶ τῷ πολέμῳ, διανομαῖς² τε χρημάτων ἀνελάμβανε³ καὶ κληρουχίας⁴ ἔγραφεν· Αἰγινήτας γὰρ ἐξελάσας ἅπαντας διένειμε τὴν νῆσον Ἀθηναίων τοῖς λαχοῦσιν⁵.

Ἦν δὲ τις παρηγορία⁶ καὶ ἀφ' ὧν⁷ ἔπασχον οἱ πολέμιοι. Καὶ γὰρ οἱ περιπλέοντες τὴν Πελοπόννησον χώραν τε πολλὴν κώμας τε καὶ πόλεις μικρὰς διεπόρθησαν⁸, καὶ κατὰ γῆν αὐτὸς ἐμβαλὼν εἰς τὴν Μεγαρικὴν ἔφθειρε πᾶσαν. Ἦ⁹ καὶ δῆλον ἦν ὅτι πολλὰ μὲν δρῶντες κατὰ γῆν κακὰ τοὺς Ἀθηναίους, πολλὰ δὲ πάσχοντες ὑπ' ἐκείνων ἐκ θαλάττης, οὐκ ἂν εἰς μῆκος¹⁰ πολέμου τοσοῦτον προὔβησαν, ἀλλὰ ταχέως ἀπεῖπον¹¹, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ὁ Περικλῆς προηγόρευσε, εἰ μὴ τι δαιμόνιον ὑπηναντιώθη¹² τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς. Νῦν δὲ πρῶτον μὲν ἡ λοιμώδης¹³ ἐνέπεσε φθορὰ καὶ κατενεμήθη¹⁴ τὴν ἀκμάζουσαν¹⁵ ἡλικίαν καὶ δύναμιν· ὑφ' ἧς καὶ τὰ σώματα κακούμενοι καὶ τὰς ψυχὰς παντάπασιν ἡγριώθησαν¹⁶ πρὸς τὸν Περικλέα, καὶ καθάπερ¹⁷ ἰατρὸν ἢ πατέρα τῇ νόσῳ παραφρονήσαντες ἀδικεῖν ἐπεχείρησαν, ἀναπεισθέντες ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ὡς τὴν μὲν νόσον ἢ τοῦ χωριτικοῦ¹⁸ πλήθους εἰς τὸ ἄστει συμφόρησις ἀπεργάζεται, θέρους ὥρα πολλῶν ὁμοῦ χύδην¹⁹ ἐν οἰκίμασι μικροῖς καὶ σκηνώμασι²⁰ πνιγηροῖς²¹ ἠναγκασμένων διαιτᾶσθαι δίαιταν οἰκουρὸν²² καὶ ἀργὴν ἀντὶ καθαρᾶς καὶ ἀναπεπταμένης²³ τῆς πρότερον, τούτου δ' αἴτιος ὁ τῷ πολέμῳ τὸν ἀπὸ τῆς χώρας ὄχλον εἰς τὰ τεῖχη καταχεάμενος καὶ πρὸς οὐδὲν ἀνθρώποις τοσοῦτοις χρώμενος, ἀλλ'

¹ ἀσχάλλω	uit zijn humeur/angstig zijn, zich ergeren
² διανομή ἢ	verdeling, uitdeling
³ ἀναλαμβάνω	voor zich winnen
⁴ κληρουχία ἢ	burgerkolonie
⁵ λαγχάνω	door het lot aangewezen worden
⁶ παρηγορία ἢ	troost, verzachting
⁷ = τούτων, ἅ	
⁸ διαπορθέω	plunderen
⁹ ἦ	waarlangs, hoe, voor zover; rel. aansluiting: zo
¹⁰ μῆκος τό	lengte
¹¹ ἀπαγορεύω	het moede worden
¹² ὑπεναντιόομαι	weerstand bieden, zich verzetten
¹³ λοιμώδης	pestachtig
¹⁴ κατανέμω	wegvreten, teisteren
¹⁵ ἀκμάζω	volwassen/sterk zijn, bloeien
¹⁶ ἀγριόω	verwildereren, verbitteren
¹⁷ καθάπερ	zoals
¹⁸ χωριτικός	van het platteland
¹⁹ χύδην	ordeloos, door elkaar, in massa
²⁰ σκηνώμα τό	tent, woning
²¹ πνιγηρός	benauwd
²² οἰκουρός	thuis blijvend, huiselijk
²³ ἀναπεπταμένος	onbelemmerd, vrij

met de stadstaat, totdat de Peloponnesiërs verdwenen waren. Hij zorgde voor de massa hoewel die ontevreden was wegens de oorlog en door geld uit te delen won hij die voor zich en hij schreef burgerkolonies uit. Want nadat hij alle Aigineten verdreven had, verdeelde hij het eiland onder diegenen van de Atheners die door het lot aangewezen waren.

Ook van die dingen die de vijanden ondergingen kwam een zekere troost. Immers, degenen die rond de Peloponnesos voeren, plunderden veel land en dorpen en kleine stadjes en toen hij zelf over land het Megarisch gebied was binnengevallen, brandschatte hij het geheel. En zo was het ook duidelijk, dat zij, terwijl ze de Atheners weliswaar veel ellende te land bezorgden, maar ook veel door hen vanaf zee ondergingen, nooit de oorlog zo lang zouden hebben laten duren, maar dat ze het al snel moe zouden zijn geworden, precies zoals Perikles vanaf het begin van te voren gezegd had, als niet iets van godswege zich verzet had tegen de menselijke overwegingen. Want nu voor het eerst trad de sterfte door de pest op en teisterde die de krachtige weerbare manschappen en legermacht. Toen men door die sterfte fysiek en psychisch verzwakte, raakte men volkomen verbitterd jegens Perikles. Door die ziekte buiten zichzelf geraakt probeerden ze hem als was hij een arts of hun vader onrecht aan te doen; ze waren namelijk door diens vijanden overtuigd dat het verzamelen van de menigte van het platteland in de stad de oorzaak was van die ziekte, omdat velen in de tijd van de zomer gedwongen waren op dezelfde plaats massaal in kleine huisjes en benauwde tenten een huiselijk en werkeloos leven te leiden in plaats een hygiënisch en vrij zoals voorheen en dat hij daaraan schuldig was die door de oorlog de massa van het platteland binnen de muren had gestuwd en die zoveel mensen geheel ongebruikt liet,

έων ὡσπερ βοσκήματα¹ καθειργμένους² ἀναπίμπλασθαι φθορᾶς ἀπ' ἀλλήλων, καὶ μηδεμίαν μεταβολήν³ μηδ' ἀναψυχὴν ἐκπορίζων⁴.

35 Een expeditie gefrustreerd door de pest

Ταῦτα βουλόμενος ἰᾶσθαι⁵ καὶ τι παραλυπεῖν⁶ τοὺς πολεμίους, ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ναῦς ἐπλήρου, καὶ πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ὀπλίτας καὶ ἰππέας ἀναβιβασάμενος ἔμελλεν ἀνάγεσθαι, μεγάλην ἐλπίδα τοῖς πολίταις καὶ φόβον οὐκ ἐλάττω τοῖς πολεμίοις ἀπὸ τσαούτης ἰσχύος παρασχών. ἤδη δὲ πεπληρωμένων τῶν νεῶν καὶ τοῦ Περικλέους ἀναβεβηκότος ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ τριήρη τὸν μὲν ἥλιον ἐκλιπεῖν⁷ συνέβη καὶ γενέσθαι σκότος, ἐκπλαγῆναι δὲ πάντας ὡς πρὸς μέγα σημεῖον. ὄρων οὖν ὁ Περικλῆς περίφοβον τὸν κυβερνήτην καὶ διηπορημένον, ἀνέσχε τὴν χλαμύδα πρὸ τῶν ὄψεων αὐτοῦ, καὶ παρακαλύψας ἠρώτησε μή⁸ τι δεινὸν ἢ δεινοῦ τινος οἴεται σημεῖον· ὡς δ' οὐκ ἔφη, “τί οὖν,” εἶπεν, “ἐκεῖνο τούτου διαφέρει⁹, πλὴν ὅτι μεῖζόν τι τῆς χλαμύδος ἐστὶ τὸ πεποικῶδες τὴν ἐπισκότησιν¹⁰,” ταῦτα μὲν οὖν ἐν ταῖς σχολαῖς¹¹ λέγεται τῶν φιλοσόφων.

Ἐκπεύσας δ' οὖν ὁ Περικλῆς οὐτ' ἄλλο τι δοκεῖ τῆς παρασκευῆς ἄξιον δρᾶσαι, πολιορκήσας τε τὴν ἱερὰν Ἐπίδουρον ἐλπίδα παρασχοῦσαν ὡς ἀλωσομένην ἀπέτυχεν¹² διὰ τὴν νόσον. Ἐπιγενομένη¹³ γὰρ οὐκ αὐτοῦς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὄπωσοῦν τῇ στρατιᾷ συμμίξαντας¹⁴ προσδιέφθειρεν. Ἐκ τούτου χαλεπῶς διακειμένους τοὺς Ἀθηναίους πρὸς αὐτὸν ἐπειρᾶτο παρηγορεῖν καὶ ἀναθαρρύνειν. οὐ μὴν παρέλυσεν τὴν ὀργὴν οὐδὲ μετέπεισε πρότερον ἢ τὰς ψήφους λαβόντας ἐπ' αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας καὶ γενομένους κυρίους ἀφελέσθαι τὴν στρατηγίαν καὶ ζημιῶσαι χρήμασιν, ὧν ἀριθμὸν οἱ¹⁵ τὸν ἐλάχιστον πεντεκαίδεκα τάλαντα, πεντήκοντα δ' οἱ τὸν πλεῖστον γράφουσιν¹⁶. Ἐπεγράφη¹ δὲ τῇ δίκη κατήγορος, ὡς μὲν ἴδομενεὺς

¹ βόσκημα τό	vee
² καθείργω	opsluiten
³ μεταβολή ἢ	ommekeer
⁴ ἐκπορίζω	verschaffen
⁵ ἰάομαι	genezen
⁶ παραλυπέω	daarbij pijn doen
⁷ ἐκλείπω	verduisterd raken
⁸ μή bij afh. vraag	of soms
⁹ διαφέρω + gen.	verschillen van
¹⁰ ἐπισκότησις ἢ	verduistering
¹¹ σχολή ἢ	school, bespreking, discussie
¹² ἀποτυγχάνω	geen succes hebben
¹³ ἐπιγίγνομαι	overvallen
¹⁴ συμμείγνυμι	in contact komen met
¹⁵ = οἱ μὲν ..., οἱ δὲ ...	
¹⁶ γράφω	voorstellen

maar hen als vee opgesloten elkaar liet besmetten met de verderfelijke ziekte en geen enkele verandering of herstel bezorgde.

35 Toen hij dat wilde rechtzetten en daarbij de vijanden enigszins pijn wilde doen, bemande hij 150 schepen en nadat hij én vele én voortreffelijke hoplieten en ruiters aan boord had doen gaan, stond hij op het punt in zee te steken; hij bezorgde daarmee zijn burgers grote hoop en niet geringere angst de vijanden ten gevolge van zo'n grote legermacht. Toen de schepen reeds bemand waren en Perikles aan boord was gegaan van zijn eigen driერიemer, geschiedde het dat de zon verduisterd werd en dat er duisternis ontstond en dat allen uit het veld geslagen werden zoals naar aanleiding van een groot teken. Toen Perikles zag dat de stuurman bijzonder bang was en zich geen raad wist, hield hij zijn mantel omhoog voor diens ogen en toen hij die bedekt had, vroeg hij of hij soms meende dat het iets geduchts was of het teken van iets geduchts. Toen die dat ontkende, zei hij: " Waarin verschilt dit dan van dat, afgezien dan van het feit dat hetgeen voor die verduistering heeft gezorgd iets groters is dan die mantel?" Dat dan staat te lezen in de besprekingen van de filosofen.

Toen dan Perikles uitgevaren was, schijnt hij verder geen daad vericht te hebben die voorbereidingwaardig was en toen hij het heilige Epidauros belegerd had, had hij ondanks het feit dat Epidauros vertrouwen had gegeven om ingenomen te worden, geen succes door de ziekte. Want die trof, toen die opgedoken was, niet alleen hen dodelijk, maar ook wie hoe dan ook met het leger in contact waren gekomen. Toen de Atheners daardoor ontstemd waren jegens hem, probeerde hij hen te kalmeren en moed in te spreken. Echter, hij maakte geen einde aan de woede en niet bracht hij ze eerder op andere gedachten dan dat ze door hun stem tegen hem uit te brengen en de macht in handen te krijgen, hem het bevelhebberschap afnamen en hem straffen met een financiële boete, waarvan de hoogte volgens sommige schrijvers in ieder geval 15 talenten bedroeg, volgens andere hoogstens 50. Als aanklager van het proces, zoals

¹ ἐπιγράφω

opschrijven, toekennen

λέγει, Κλέων, ὡς δὲ Θεόφραστος, Σιμμίας· ὁ δὲ Ποντικός Ἡρακλείδης Λακρατίδαν εἶρηκε.

36 Huiselijk leed

Τὰ μὲν οὖν δημόσια¹ ταχέως ἔμελλε παύσεσθαι, καθάπερ κέντρον εἰς τοῦτον ἅμα πληγῆ τὸν θυμὸν² ἀφεικότων τῶν πολλῶν· τὰ δ' οἰκεῖα μοχθηρῶς εἶχεν αὐτῷ κατὰ³ τε τὸν λοιμὸν οὐκ ὀλίγους ἀποβαλόντι τῶν ἐπιτηδείων καὶ στάσει διατεταραγμένα πόρρωθεν⁴. Ὁ γὰρ πρεσβύτατος αὐτοῦ τῶν γνησίων υἱῶν Ξάνθιππος φύσει τε δαπανηρὸς ὢν καὶ γυναικὶ νέῃ καὶ πολυτελεῖ συνοικῶν, Τισάνδρου θυγατρὶ τοῦ Ἐπιλύκου, χαλεπῶς ἔφερε τὴν τοῦ πατρὸς ἀκρίβειαν γλίσχρα⁵ καὶ κατὰ μικρὸν⁶ αὐτῷ χορηγοῦντος⁷. Πέμψας οὖν πρὸς τινα τῶν φίλων ἔλαβεν ἀργύριον ὡς τοῦ Περικλέους κελεύσαντος. Ἐκείνου δ' ὕστερον ἀπαιτοῦντος, ὁ μὲν Περικλῆς καὶ δίκην αὐτῷ προσέλαχε⁸, τὸ δὲ μειράκιον ὁ Ξάνθιππος ἐπὶ τούτῳ χαλεπῶς διατεθεὶς ἐλοιδόρει τὸν πατέρα, πρῶτον μὲν ἐκφέρων ἐπὶ γέλῳ τὰς οἴκοι διατριβὰς⁹ αὐτοῦ καὶ τοὺς λόγους οὓς ἐποιεῖτο μετὰ τῶν σοφιστῶν. Πεντάθλου γὰρ τινος ἀκοντίῳ πατάξαντος Ἐπίτιμον τὸν Φαρσάλιον ἀκουσίως καὶ κατακτείναντος, ἡμέραν ὅλην ἀναλῶσαι μετὰ Πρωταγόρου διαποροῦντα¹⁰ πότερον τὸ ἀκόντιον ἢ τὸν βαλόντα μᾶλλον ἢ τοὺς ἀγνοθετάς κατὰ τὸν ὀρθότατον λόγον¹¹ αἰτίους χρῆ τοῦ πάθους ἡγεῖσθαι. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὴν περὶ τῆς γυναικὸς διαβολὴν ὑπὸ τοῦ Ξανθίππου φησὶν ὁ Στησίμβροτος εἰς τοὺς πολλοὺς διασπαρῆναι, καὶ ὅλως ἀνήκεστον¹² ἄχρι τῆς τελευτῆς τῷ νεανίσκῳ πρὸς τὸν πατέρα παραμεῖναι τὴν διαφορὰν· ἀπέθανε γὰρ ὁ Ξάνθιππος ἐν τῷ λοιμῷ νοσήσας. Ἀπέβαλε δὲ καὶ τὴν ἀδελφὴν ὁ Περικλῆς τότε καὶ τῶν κηδεστῶν καὶ φίλων τοὺς πλείστους καὶ χρησιμωτάτους πρὸς τὴν πολιτείαν. Οὐ μὴν ἀπεῖπεν οὐδὲ προὔδωκε τὸ φρόνημα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ψυχῆς ὑπὸ τῶν συμφορῶν, ἀλλ' οὐδὲ κλαίων οὐδὲ κηδεύων οὐδὲ πρὸς τάφῳ τινὸς ὤφθη τῶν ἀναγκαίων,

¹ δημόσια τά	zijn openbaar optreden/betekenis
² θυμός ὁ	hart, toorn
³ κατὰ + acc.	gedurende
⁴ πόρρωθεν	van verre
⁵ γλίσχρος	krenterig, schamel
⁶ κατὰ μικρὸν	beetje voor beetje
⁷ χορηγέω	de kosten dragen voor
⁸ δίκην προσλαγχάνω	bovendien een klacht indienen tegen
⁹ διατριβὴ ἢ	tijdverdrijf, gesprek, studie, filosofische school
¹⁰ διαπορέω	twijfelen, een onderzoek beginnen
¹¹ κατὰ λόγον	volgens de rede
¹² ἀνήκεστος	onherstelbaar, verderfelijk

Idomeneus zegt, staat Kleoon te boek, maar volgens Theophrastos, Simmias. De Pontische Herakleides heeft Lakratidas genoemd.

36 Zijn openbaar optreden zou spoedig ophouden, omdat het volk zijn woede evenals een angel op hem tegelijk met de steek kwijt was geraakt. Zijn persoonlijke omstandigheden waren ook ellendig voor hem, omdat hij gedurende de pest veel verwanten kwijt was geraakt en zijn situatie te ver in verwarring was gebracht. Want de oudste van zijn wettige zonen Xanthippos had er een handje van veel geld uit te geven en hij woonde met een jonge en dure vrouw samen, de dochter van Tisandros de zoon van Epilukos; hij ergerde zich aan de spaarzaamheid van zijn vader; want die betaalde krenterig en beetje bij beetje de kosten voor zijn zoon. Toen hij dan naar iemand van zijn vrienden een dienaar gestuurd had, leende hij geld onder het mom dat Perikles daarom gevraagd had. Toen die vriend dat later terugvroeg, spande Perikles dan ook een rechtszaak tegen zijn zoon aan en het knaapje Xanthippos beschimpde uit woede daarover zijn vader, terwijl hij eerst diens filosofische activiteiten thuis en de gesprekken die hij met de sofisten hield ter bespotting naar buiten bracht. Toen ene Pentathlos met een speer Epitimos van Pharsalos per ongeluk met een spies getroffen en gedood had, zou Perikles een hele dag met Protagoras besteed hebben aan het trilemma of men de speer of eerder de werper of de organisatoren van de spelen volgens de meest juiste redenering schuldig aan het ongeluk moest achten. Bovendien is door Xanthippos ook de lasterpraat over zijn vrouw, aldus Stesimbrotos, onder de massa verspreid en de ruzie met zijn vader is voor de jongeling volkomen onherstelbaar gebleven tot aan zijn levenseinde, want Xanthippos is tijdens de pest ziek geworden en gestorven. Perikles is zowel toen zijn zuster verloren als ook de meesten van zijn verwanten en vrienden die tevens het nuttigst waren ten aanzien van het staatsbestuur. Hij heeft het echter niet opgegeven en niet heeft hij afgezien van zijn fierheid en grootsheid van geest door de tegenslagen, maar zowel zonder te wenen als ook te rouwen is hij bij de begrafenis van ieder van zijn naasten gezien,

πρὶν γε δὴ καὶ τὸν περίλοιπον αὐτοῦ τῶν γνησίων υἱῶν ἀποβαλεῖν Πάραλον. Ἐπὶ τούτῳ δὲ καμφθεῖς¹ ἐπειρᾶτο μὲν ἐγκατερεῖν² τῷ ἦθει³ καὶ διαφυλάττειν τὸ μεγαλόψυχον, ἐπιφέρων δὲ τῷ νεκρῷ στέφανον ἠττήθη⁴ τοῦ πάθους πρὸς τὴν ὄψιν, ὥστε κλαυθμόν τε ῥῆξαι καὶ πλῆθος ἐκχέαι δακρῦν, οὐδέποτε τοιοῦτον οὐδὲν ἐν τῷ λοιπῷ βίῳ πεποικηκώς.

37 Het hemd is nader dan de rok.

Τῆς δὲ πόλεως πειρωμένης τῶν ἄλλων στρατηγῶν εἰς τὸν πόλεμον καὶ ῥητόρων, ὡς δ' οὐδεὶς βάρος⁵ ἔχων ἰσόρροπον⁶ οὐδ' ἀξίωμα πρὸς τοσαύτην ἐχέγγυον⁷ ἡγεμονίαν ἐφαίνετο, ποθοῦσης ἐκείνον καὶ καλούσης ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τὸ στρατήγιον⁸, ἀθυμῶν καὶ κείμενος οἴκοι διὰ τὸ πένθος ὑπ' Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν ἄλλων ἐπέισθη φίλων προελθεῖν. Ἀπολογησαμένου δὲ τοῦ δήμου τὴν ἀγνωμοσύνην⁹ πρὸς αὐτόν, ὑποδεξάμενος αὐθις τὰ πράγματα καὶ στρατηγὸς αἰρεθεὶς ἠτήσατο λυθῆναι τὸν περὶ τῶν νόθων νόμον, ὃν αὐτὸς εἰσηγησάμενος πρότερον, ὡς μὴ παντάπασιν ἐρημία διαδοχῆς τὸν οἶκον ἐκλίποι τοῦνομα καὶ τὸ γένος. Εἶχε δ' οὕτω τὰ περὶ τὸν νόμον. ἀκμάζων ὁ Περικλῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ πρὸ¹⁰ πάνυ πολλῶν χρόνων, καὶ παῖδας ἔχων, ὥσπερ εἴρηται, γνησίους, νόμον ἔγραψε μόνους Ἀθηναίους εἶναι τοὺς ἐκ δυεῖν Ἀθηναίων γεγονότας. Ἐπεὶ δὲ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυπτίων δωρεὰν τῷ δήμῳ πέμψαντος τετρακισμυρίου πυρῶν μεδίμνους ἔδει διανέμεσθαι¹¹ τοὺς πολίτας, πολλαὶ μὲν ἀνεφύοντο¹² δίκαι τοῖς νόθοις ἐκ τοῦ γράμματος¹³ ἐκείνου τέως διαλανθάνουσι καὶ παρορωμένοις, πολλοὶ δὲ καὶ συκοφαντήμασι περιέπιπτον¹⁴. Ἐπράθησαν¹⁵ δ' οὖν ἀλόντες¹⁶ ὀλίγω πεντακισχιλίων ἐλάττους, οἱ δὲ μείναντες ἐν τῇ πολιτείᾳ¹⁷ καὶ κριθέντες Ἀθηναῖοι μύριοι καὶ τετρακισχίλιοι καὶ τεσσαράκοντα τὸ πλῆθος

¹ κάμπτω	buigen, onderwerpen
² ἐγκατερέω	volharden
³ ἦθος τό	aard, wezen
⁴ ἠττάομαι + gen.	het afleggen tegen
⁵ βάρος τό	zwaarte, gewicht
⁶ ἰσόρροπος	opwegend tegen, gelijk, evenwichtig
⁷ ἐχέγγυος	instaannd voor, betrouwbaar, sterk genoeg
⁸ στρατήγιον τό	veldheerstent, hoofdkwartier
⁹ ἀγνωμοσύνη	eigenzinnigheid, dwaasheid, hardheid
¹⁰ πρὸ + gen.	voor, eerder
¹¹ διανέμομαι	onder elkaar verdelen
¹² ἀναφύομαι	welig tieren
¹³ γράμμα τό	geschreven wet
¹⁴ περιπίπτω + dat.	geraken in
¹⁵ πιπράσκω	verkopen
¹⁶ ἀλίσκομαι	schuldig bevonden worden
¹⁷ πολιτεία ἡ	burgerschap

voordat hij dan ook zijn overgebleven wettige zoon Paralos verloor. Ook al was hij bij die gebeurtenis geknakt, probeerde hij toch te volharden in zijn gewone manier van doen en zijn grootmoedigheid te handhaven en toen hij de dode een krans bracht, werd hij overmand door het leed, zodat hij in gewezen uitbrak en een vloed aan tranen stortte, terwijl hij nog nooit zo iets in zijn leven gedaan had.

37 Toen de stad de overige veldheren en politici uittestte voor de oorlog en toen bleek dat niemand gewicht had dat opwoog tegen en een positie had die geschikt was voor zo'n groot leiderschap en toen de stad hem miste en hem naar het spreekgestoelte en naar het hoofdkwartier riep, en hij mismoedig was en hij zich thuis bevond door zijn verdriet, werd hij door Alkibiades en zijn andere vrienden overreed op te treden. Toen het volk zich verontschuldigd had voor zijn hardheid jegens hem en hij weer het bestuur op zich genomen had en tot veldheer gekozen was, vroeg hij dat de wet betreffende bastaardzonen, die hijzelf eerder had ingediend, afgeschaft werd opdat zijn huis niet, omdat er geen opvolging was, volstrekt verstoken van zijn naam en geslacht zou achterblijven. Het zat als volgt met die wet. Toen Perikles zeer veel jaren eerder op staatsniveau op zijn toppunt zat en zoals gezegd is, wettige kinderen had, stelde hij voor dat alleen zij Atheners waren die uit twee Atheners geboren waren. Toen de koning van de Egyptenaren 40.000 schepels graan als geschenk aan het volk had gestuurd en de burgers dat onderling moesten verdelen, schoten vele processen als paddestoelen uit de grond voor hen die als bastaard volgens die wet tot dan onopgemerkt bleven en over het hoofd gezien werden en velen werden ook het slachtoffer van valse aanklachten. Bijna vijfduizend dan werden veroordeeld en verkocht. Degenen die in de stad gebleven zijn en als Atheners beoordeeld zijn, in totaal 14400, werden geregistreerd.

ἐξετάσθησαν¹. ὄντος οὖν δεινοῦ² τὸν κατὰ τοσοῦτων ἰσχύσαντα³ νόμον ὑπ' αὐτοῦ πάλιν λυθῆναι τοῦ γράψαντος, ἢ παροῦσα δυστυχία τῷ Περικλεῖ περὶ τὸν οἶκον, ὡς δίκην τινὰ δεδωκότι τῆς ὑπεροψίας καὶ τῆς μεγαλαυχίας ἐκείνης, ἐπέκλασε⁴ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ δόξαντες αὐτὸν νεμεσητά⁵ τε παθεῖν ἀνθρωπίνων τε δεῖσθαι, συνεχώρησαν ἀπογράψασθαι τὸν νόθον εἰς τοὺς φράτορας⁶, ὄνομα θέμενον τὸ αὐτοῦ. καὶ τοῦτον μὲν ὕστερον ἐν Ἀργινοῦσαις καταναυμαχήσαντα Πελοποννησίους ἀπέκτεινεν ὁ δῆμος μετὰ τῶν συστρατῆγων.

38 Op het sterfbed

Τότε δὲ τοῦ Περικλέους ἔοικεν ὁ λοιμὸς λαβέσθαι λαβὴν οὐκ ὀξεῖαν, ὥσπερ ἄλλων, οὐδὲ σύντονον⁷, ἀλλὰ βληχρᾶ⁸ τινι νόσῳ καὶ μῆκος ἐν ποικίλαις⁹ ἐχούσῃ μεταβολαῖς διαχρωμένῃ¹⁰ τὸ σῶμα σχολαίως¹¹ καὶ ὑπερείπουσιν¹² τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς. Ὁ γοῦν Θεόφραστος ἐν τοῖς Ἠθικοῖς διαπορήσας εἰ πρὸς τὰς τύχας τρέπεται τὰ ἦθη καὶ κινούμενα τοῖς τῶν σωμάτων πάθεισιν ἐξίσταται¹³ τῆς ἀρετῆς, ἰστόρηκεν ὅτι νοσῶν ὁ Περικλῆς ἐπισκοπούμενῳ τινὶ τῶν φίλων δείξειε περιάπτον¹⁴ ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῷ τραχήλῳ¹⁵ περιηρημένον, ὡς σφόδρα κακῶς ἔχων ὁπότε καὶ ταύτην ὑπομένει¹⁶ τὴν ἀβελτερίαν¹⁷.

Ἦδη δὲ πρὸς τῷ τελευτᾷ ὄντος αὐτοῦ, περικαθήμενοι τῶν πολιτῶν οἱ βέλτιστοι καὶ τῶν φίλων οἱ περιόντες λόγον ἐποιοῦντο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δυνάμεως, ὅση γένοιτο, καὶ τὰς πράξεις ἀνεμετροῦντο¹⁸ καὶ τῶν τροπαίων τὸ πλῆθος· ἐννέα γὰρ ἦν ἃ στρατηγῶν καὶ νικῶν ἔστησεν ὑπὲρ τῆς πόλεως.

¹ ἐξετάζω	onderzoeken, registreren
² δεινός	geducht, ontzagwekkend, ongehoord
³ ἰσχύω	gelden
⁴ ἐπικλάω	vermurwen
⁵ νεμεσητός	te duchten, vergeldend
⁶ φράτωρ ὁ	lid van een φράτρια (broederschap: een fulè bestond uit drie fratriai; je was een frator alleen als je als burger erkend was.
⁷ σύντονος	krachtig
⁸ βληχρός	zacht, slepend
⁹ ποικίλος	gevarieerd, verschillend
¹⁰ διαχράομαι	vernietigen, doden, behandelen
¹¹ σχολαῖος	langzaam
¹² ὑπερείπω	ondermijnen
¹³ ἐξίσταμαι	afwijken van, zich verwijderen van
¹⁴ περιάπτον τό	amulet
¹⁵ τράχηλος ὁ	hals, nek
¹⁶ ὑπομένω	verdragen, dulden
¹⁷ ἀβελτερία ἢ	onnozelheid
¹⁸ ἀναμετρέομαι	ter herinnering opsommen

Hoewel het dus ongehoord was dat die wet die tegen zovelen gegolden had weer door de man zelf die hem had voorgesteld opgeheven werd, heeft het ongeluk dat Perikles betreffende zijn huis ten deel was, de Atheners vermurwd, alsof hij een soort straf betaald had voor die hoogmoed en trots en in de mening dat hij leed onderging dat dat vergold en iets menselijks verzocht, stonden ze toe zijn bastaardzoon in zijn broederschap te laten registreren, nadat hij hem zijn eigen naam gegeven had. Hij is later toen hij in de zeeslag bij de Arginusische eilanden de Peloponnesiërs verslagen had, door het volk samen met de veldheren ter dood gebracht.

38 Toen scheen de pest Perikles niet hevig aan te tasten, zoals anderen wel, en niet in volle kracht, maar met een zacht slepende ziekte en met een besmetting die het lichaam op den duur met verschillende fasen langzaam vernietigde en het denken van de geest ondermijnde. Theophrastos in ieder geval heeft in zijn Ethika het onderzoek gestart of het gedrag beïnvloed wordt door wat er gebeurt en of het, afhankelijk van wat het lichaam ondergaat, zich verwijdert van de deugd en hij heeft opgeschreven dat Perikles, toen hij ziek was, aan een van zijn vrienden, toen die daar acht op sloeg, een amulet heeft laten zien die door de vrouwen om zijn nek gehangen was, als indicatie dat hij er slecht aan toe was, wanneer hij ook die onnozelheid verdroeg.

En toen hij al op het punt stond te sterven en de besten van de burgers om hem zaten en diegenen van zijn vrienden die nog leefden, spraken zij over zijn deugd en de macht, hoe groot die was en somden zij herinneringen aan zijn handelingen op en de massa zegetekens. Het waren er immers negen die hij als veldheer en zegevierend had opgericht uit naam van de stad

Ταῦτα, ὡς οὐκέτι συνιέντος, ἀλλὰ καθηρημένου¹ τὴν αἴσθησιν αὐτοῦ, διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους· ὁ δὲ πᾶσιν ἐτύγγανε τὸν νοῦν προσεσηκῶς, καὶ φθηγζάμενος εἰς μέσον ἔφη θαυμάζειν ὅτι ταῦτα μὲν ἐπαινοῦσιν αὐτοῦ καὶ μνημονεύουσιν, ἃ καὶ πρὸς² τύχην ἐστὶ κοινὰ καὶ γέγονεν ἤδη πολλοῖς στρατηγοῖς, τὸ δὲ κάλλιστον καὶ μέγιστον οὐ λέγουσιν. “οὐδεὶς γάρ,” ἔφη, “δι' ἐμὲ τῶν ὄντων Ἀθηναίων μέλαν ἱμάτιον περιεβάλετο.”

39 Olympiër

Θαυμαστὸς οὖν ὁ ἀνὴρ οὐ μόνον τῆς ἐπιεικειᾶς³ καὶ πραότητος, ἦν ἐν πράγμασι πολλοῖς καὶ μεγάλαις ἀπεχθείαις διετήρησεν⁴, ἀλλὰ καὶ τοῦ φρονήματος, εἰ τῶν αὐτοῦ καλῶν ἠγεῖτο βέλτιστον εἶναι τὸ μήτε φθόνῳ μήτε θυμῷ χαρίσασθαι⁵ μηδὲν ἀπὸ τηλικαύτης δυνάμεως, μηδὲ χρήσασθαι τινι τῶν ἐχθρῶν ὡς ἀνηκέστῳ⁶. Καί μοι δοκεῖ τὴν μειρακιώδη⁷ καὶ σοβαρὰν⁸ ἐκείνην προσωνομίαν ἐν τοῦτο ποιεῖν ἀνεπίφθονον καὶ πρέπουσαν, οὕτως εὐμενεὲς ἦθος καὶ βίον ἐν ἐξουσίᾳ⁹ καθαρὸν καὶ ἀμίαντον Ὀλύμπιον προσαγορεύεσθαι, καθάπερ τὸ τῶν θεῶν γένος ἀξιοῦμεν αἴτιον μὲν ἀγαθῶν, ἀνάιτιον δὲ κακῶν πεφυκὸς ἄρχειν καὶ βασιλεύειν τῶν ὄντων, οὐχ ὥσπερ οἱ ποιηταὶ συνταράπτοντες ἡμᾶς ἀμαθεστάταις δόξαις ἀλίσκονται τοῖς αὐτῶν μυθεύμασι¹⁰, τὸν μὲν τόπον, ἐν ᾧ τοὺς θεοὺς κατοικεῖν λέγουσιν, ἀσφαλὲς ἔδος καὶ ἀσάλευτον¹¹ καλοῦντες, οὐ πνεύμασιν, οὐ νέφεσι χρώμενον, ἀλλ' αἴθρα μαλακῆ καὶ φωτὶ καθαρωτάτῳ τὸν ἅπαντα χρόνον ὀμαλῶς¹² περιλαμπόμενον, ὡς τοιαύτης τινὸς τῷ μακαρίῳ καὶ ἀθανάτῳ διαγωγῆς¹³ μάλιστα πρεπούσης, αὐτοὺς δὲ τοὺς θεοὺς ταραχῆς καὶ δυσμενείας καὶ ὀργῆς ἄλλων τε μεστοὺς παθῶν ἀποφαίνοντες οὐδ' ἀνθρώποις νοῦν ἔχουσι προσηκόντων. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ἐτέρας δόξει πραγματείας¹⁴ εἶναι.

¹ καθαιρέω +acc.	beroven van
² πρὸς + acc.	volgens, in verband met
³ ἐπιεικεία ἢ	billijkheid, ingetogenheid, zachtheid
⁴ διατηρέω	in acht nemen, handhaven
⁵ χαρίζομαι	ter wille zijn
⁶ ἀνήκεστος	onverzoenlijk, onherstelbaar
⁷ μειρακιώδης	jongensachtig, kinderachtig
⁸ σοβαρός	trots, statig
⁹ ἐξουσία ἢ	macht
¹⁰ μύθευμα τό	verhaal
¹¹ ἀσάλευτος	zonder deining, onbeweeglijk
¹² ὀμαλῶς	gelijkmatig, evenwichtig
¹³ διαγωγή ἢ	levenswijze
¹⁴ πραγματεία ἢ	zaak, kwestie, wetenschappelijke behandeling

Zij bespraken dat met elkaar in de mening dat hij dat niet meer hoorde en alsof hij van zijn waarneming beroofd was. Maar toevallig ontging hem niets en hij brak zijn stem zei hoorbaar dat hij zich verbaasde dat zij wel dat van hem prezen en in herinnering riepen wat zowel afhankelijk was van het lot en reeds vele veldheren ten deel gevallen was, maar dat ze niet repten van het mooiste en grootste. “Want niemand van de levende Atheners, zo zei hij, heeft door mijn toedoen een zwarte mantel omgedaan.”

39 De man was dus bewonderenswaardig, niet alleen om zijn ingetogenheid en zachtheid, waaraan hij in vele zaken en in vele vijandschappen trouw bleef, maar ook om zijn manier van denken, waarbij ik er van uit ga dat hij hij meende dat het van zijn goede eigenschappen de beste was dat hij noch aan afgunst noch aan een opwelling in enige opzicht toegaf op grond van zo grote macht en dat hij met niemand van zijn vijanden omging als was die onverzoenlijk.

En ik heb het idee dat alleen dit die kinderachtige en statige bijnaam onbenijd en passend maakt, namelijk dat zijn vriendelijke karakter en levenswandel die ondanks de rijkdom integer en onbevlekt was in die zin als Olympisch werd betiteld, zoals wij het juist denken dat het geslacht der goden, terwijl het wel oorzaak is van wat goed is, maar niet van ellende, de leiding heeft over en koning is van de realiteit, niet zoals de dichters terwijl ze ons met de meest naïeve meningen in verwarring brengen, gepakt worden op hun eigen verhalen; ze noemen namelijk de plek waarvan ze zeggen dat de goden daar wonen, een veilige zetel zonder deining, niet ten prooi aan winden niet aan wolken, maar altijd rondom verlicht met een zachte heldere zonnige hemel en altijd evenzeer met het reinste licht, in de mening dat zo een levenswijze vooral past bij wat gelukzalig en onsterfelijk is, maar ze onthullen de goden zelf wel als vol van verwarring en vijandschap en drift en andere emoties die zelfs niet mensen passen met verstand. Maar dit zal misschien schijnen te behoren tot een andere verhandeling.

Τοῦ δὲ Περικλέους ταχεῖαν αἴσθησιν¹ καὶ σαφῆ πόθον Ἀθηναίοις ἐνεργάζετο² τὰ πράγματα. Καὶ γὰρ οἱ ζῶντος βαρυνόμενοι³ τὴν δύναμιν ὡς ἀμαυροῦσαν⁴ αὐτούς, εὐθύς ἐκ ποδῶν γενομένου πειρώμενοι ῥητόρων καὶ δημαγωγῶν ἐτέρων ἀνωμολογοῦντο⁵ μετριώτερον ἐν ὄγκῳ⁶ καὶ σεμνότερον ἐν πραότητι μὴ φῦναι τρόπον· ἢ δ' ἐπίφθονος⁷ ἰσχὺς ἐκείνη, μοναρχία λεγομένη καὶ τυραννὶς πρότερον, ἐφάνη τότε σωτήριον ἔρυμα⁸ τῆς πολιτείας γενομένη· τοσαύτη φθορὰ καὶ πλῆθος ἐπέκειτο κακίας τοῖς πράγμασιν, ἦν ἐκεῖνος ἀσθενῆ καὶ ταπεινὴν ποιῶν ἀπέκρυπτε καὶ κατεκώλυεν⁹ ἀνήκεστον ἐν ἐξουσίᾳ γενέσθαι.

¹ αἴσθησις ἢ	waarneming, begrip
² ἐνεργάζομαι	voortbrengen
³ βαρύνομαι	bezwaar maken, niet meer verdragen
⁴ ἀμαυρόω	verzwakken
⁵ ἀνωμολογέομαι	erkennen, het eens worden
⁶ ὄγκος	gewicht, waardigheid, trots
⁷ ἐπίφθονος	benijd, aanstoot gevend
⁸ ἔρυμα τό	bolwerk
⁹ κατακωλύω	verhinderen, tegenhouden

De situatie zorgde ervoor dat de Atheners snel begrip hadden voor Perikles en hem duidelijk misten. Want tijdens zijn leven maakten zij bezwaar tegen zijn macht in de mening dat het hun verzwakte; toen zij onmiddellijk na zijn verscheiden hun geluk beproefden met redenaars en demagogen, erkenden zij dat er geen persoon matiger in trots en eerbiedwaardiger in zachtmoedigheid was. Die aanstootgevende macht, voorheen monarchia en tirannie genoemd, bleek toen een reddend bolwerk van de burgerij te zijn geweest. Zo een grote vernietiging en hoeveelheid ellende bedreigde de situatie, maar hij hield die verborgen door haar zwak en gering te maken en hij belette die ongeneeslijk in macht te worden.